

Årbok

F O R S Y K K Y L V E N 2 0 0 5

April

Mandag Tirsdag Onsdag torsdag Fredag Lørdag

Januar

Mandag Tirsdag Onsdag torsdag Fredag Lørdag

6
13
20
27

7
14
21
28

1
8
15
22
29

2
9
16
23
30

3
10
17
24
31

4
11
18
25

5
12
19
26

6
13
20
27

7
14
21
28

8
15
22
29

9
16
23
30

10
17
24
31

11
18
25
31

12
19
26
31

13
20
27
31

14
21
28
31

Sykkylven Sogenemnd

4
11
18
25

5
12
19
26

6
13
20
27

7
14
21
28

8
15
22
29

9
16
23
30

10
17
24
31

11
18
25
31

12
19
26
31

13
20
27
31

14
21
28
31

15
22
29
31

Innhold

Eldar Høidal:	Rapport frå sogenemnda	side 3
Stein Arne Fauske:	Sykkylven i 1905	side 4
Odd Jan Eidem:	Dikt: Gnist	side 6
Monica S. Hjelmevoll:	Teater på fjellgard og oljeplattform	side 7
Odd Jan Eidem:	Dikt: Leire	side 10
Björg Sørensen:	Brubbyggjaren Brunstad-Magnus	side 11
Jostein Drabløs:	Dei Fri-frie	side 14
Bergljot Tandstad:	Hotel Søkkelven	side 17
Arnold Weiberg-Aurdal:	Familietur til Roma i 1938	side 22
Dagny Rønes:	Over Atlanteren	side 26
Malvin Misje:	Jarnesbåtane - møbelfrakt på kjø	side 28
Siv Bente Ringseth:	Frå jord til jarn - eit portrett av Kjell Gunnar Overøye	side 33
Thor Willy Strømme:	Barndom i 1920 åra - Margrethe Haugset Aure fortel	side 38
Odd Jan Eidem:	Dikt: Valens/Ekvivalens	side 43
Anne Lene F. Sandvik:	Reservetrøndarar og pensumslavar	side 44
Gunvor R. Roald:	Andestad-Johan	side 48
Ole Jostein Fet:	Biletkavalkade 2005	side 52
Kjetil Tandstad:	Krutrøyk frå Aursneset	side 55
Per Arne Aursnes:	Petter Andreas frå Aursneset	side 56
Eldar Høidal:	Sandkongen på Erstad	side 58
Kåre Sørthe:	Erindringer - da jeg begynte i lennsmannsetaten	side 61

Sogenemnda 2005

Medlemmer: Eldar Høidal (leiar), Eldrid Suorza (nestleiar), Paul Davik, Betsy Andreassen, Astrid Aure, Stein Arne Fauske, Per Blakstad, Jarle Tusvik, Ove Ramstad, Liv Randi Bjørlykke og Thor Willy Strømme.

Skriftstyret 2005

Medlemmer: Kjetil Tandstad (redaktør), Eldar Høidal, Eldrid Suorza, Siv Bente Ringseth, Malvin Misje og Thor Willy Strømme.

Utgjevar: Sykkylven Sogenemnd

Skrift på tekst er Arial Narrow 12 pt. Titlar er sette med Arial Narrow 26 pt.

Utforming/Produksjon: EldArt Grafisk Design. Prent: Nordberg Trykk As

ISBN 82-92269-09-6

Forsidebilde: Skodespelar Kari Ramnefjell.

Utsmykkingsbilete og fat av kunstnar Kjell Gunnar Overøye.

Rapport frå Sykkylven sogenemnd

Sykkylven sogenemnd er ei kommunal nemnd som er samansett av 11 medlemer. Hovudoppgåva til nemnda er å gje ut lokalhistorisk litteratur frå Sykkylven, men nemnda vil også på annan måte vere med å synleggjere og dokumentere den lokalhistoriske arven. Det gjer vi til dømes ved å støtte dei som driv med lokalhistorisk arbeid, både med velmeinte råd og med økonomisk hjelp.

Etter den store brannen på ungdomsskulen i 2003, vart boklageret til nemnda vesentleg redusert. Erstatningssummen vi fekk for dei tapte bøkene har sett oss i stand til å leggje planar for nye bokutgjevingar i tida framover. Det vi har arbeidd mest med dette siste året er oppdateringa av gardssoga band 3 og 4. Sverre Andestad og Astrid Skjortnes Søvik har stått føre arbeidet med å ajourføre opplysningane i band 4, medan Tor Willy Strømme og Stein Arne Fauske har hatt hovudansvaret for innsamlinga og bearbeidinga av opplysningar frå Sørestranda – bd. 3. Alle husstandar i dei aktuelle dekningsområda fekk tilsendt skjema som dei skulle fylle ut med opplysningar om seg sjølve, foreldre, born og barneborn mv. Som det ofte er ved slike utsendingar vart svarprosenten låg. Dei ulike grende-kontaktane sogenemnda har hatt, i første rekkje på strekninga Straumsheim – Gjævenes har difor hatt ein stor jobb med å purre etter svara og følgje opp dei ulike informantane. Arbeidet med å leggje inn opplysningane på data er starta, og vi vonar at det i løpet av 2006 skal vere mogeleg å gje oppdateringa ut, anten i bokform eller i digitalt format.

Eit anna bokprosjekt sogenemnda har teke initiativ til er Innflyttarminne frå Sykkylven. Det er sett ned ei prosjektgruppe som skal utfordre nokre av dei som har kome tilflyttande til kommunen til å skrive om korleis det gjekk å finne seg til rette i den nye heimbygda. Dette vert å sjå på som ein oppfølgjar til barndomsminneboka "Senti over", som vart gjeven ut i 2003.

Prosjektgruppa for fornfunna på Auregarden kan også dette året vise til omfattande verksemd, ikkje minst takka vere den utrøytande leiaren og pådrivaren Ola Longva. Gruppa har fått sett opp store informasjonstavler tre stader, på jernalder-, bronsealder- og steinalderplassane. Desse tavlene vil står der i åra framover og fortelje fastbuande og tilreisande den lange historia om sykkylvssamfunnet si utvikling. Hausten 2005 gjorde fylkesarkeolog Bjørn Ringstad nye, interessante funn framover på Auremarka. Det viser seg at busetnaden tidleg vart spreidd ut over eit stort område. Kva desse funna inneber, vil Ringstad gjere greie for i ein rapport, som lesarar av neste års Årbok truleg vil få innsikt i.

I 2005 har Sykkylven kommune vore gjennom eit stort omorganiseringsprosjekt. Dette hadde som eit hovudsiktemål at kommunen skulle rasjonalisere drifta si for å få økonomien under kontroll. Sogenemnda er ein del av den politiske organisasjonsmodellen og som ein konsekvens av kravet om å spare pengar, er det foreslått at talet på medlemer i sogenemnda skal reduserast frå 11 til 5 frå 1.1.2006. Det vil seie at ein del av medlemene i sogenemnda går ut. Det vil mellom anna gjelde undertekna, som med dette ville takke alle som har hatt med sogenemnda å gjere for eit godt samarbeid i dei sju åra eg har hatt leiarposisjonen. Eg er viss på at både eg og andre sogeinteresserte skal få rikeleg med oppgaver også i åra framover - til dømes i nyskapinga Sykkylven Historielag.

Eldar Høidal
Avtroppande leiar
Sykkylven Sogenemnd

Stein Arne Fauske er historikar og arbeider for tida med blant anna innsamling av opplysningar til oppdatering av gardssoga for Sørestranda. Artikkelen byggjer på opplysningar som fleire av medlemmene i Sykkylven historielag har samla inn om Sykkylven året 1905.

Sykkylven i 1905

Av Stein Arne Fauske

Sykkylven i 1905

Sykkylven budde det om lag 2500 personar i 390 husstandar, eller om lag 6,5 personar per husstand. Der var 164 frukthagar og 115 hønsegardar, 147 karar som heitte Ole og 89 damer som heitte Anne. Ti meiersker, elleve skomakarar, to hotellvertar, to smedar, ei fabrikkarbeiderske og ein som levde av renter. Fire personar var utan arbeid.

Folkerøystingane 1905

Som vi veit, var der to folkerøystingar i 1905. Ei om unionsspørsmålet og ei knytt til kva styreform som skulle nyttast. Valet om tilknyttinga til Sverige vart halden 13. august, og i Sykkylven var det kyrkja som tente som vallokale. I eit telegram til Justisdepartementet vert det opplyst at 823 av dei 891 røysteføre i Ørskog valsokn hadde røysta, alle røysta ja. Valdeltakinga var det ingenting å seie på!

Aure omlag 1905. Telefonstolpane kom opp i 1900.

Bakgrunnen for denne artikkelen er eit innlegg som vart halde på eit møte i Sykkylven Historielag. Fleire av medlemmane i laget har samla informasjon om Sykkylven 1905, både med omsyn til dei to vala og tilhøva elles. Resultatet vart nokre spreidde glimt av folket og bygda i tida kring lagnadsåret 1905.

Det var i det heile liten debatt om unionsspørsmålet, både i Sykkylven og resten av landet. Noko annleis stilte det seg med spørsmålet om styreforma. Av ein eller annan grunn var det fleire røysteføre den 13. oktober, då dette valet vart gjennomført. Valstyret opplyser at der var 901 røysteføre, og 792 som røysta. Av desse sa 760 ja til monarki og 31 sa nei.

Som vi ser, var både Sykkylven og Ørskog svært monarkistiske kommunar. Ein kunne kanskje vente at fleire hadde røysta for republikken, særleg sidan både Ørskog og Sykkylven hadde over 75 prosent Venstre-røyster ved valet i 1903, men slik var det altså ikkje. Vi veit sjølvstakt ikkje kven dei 31 som røysta for republikk var, men etter det som vert fortalt, var det dei mest radikale av venstre-tilhengarane.

Dei folkevalde

Det kan vere interessant å sjå på kva dei folkevalde sysla med i lagnadsåret 1905. Den beste kjelda til dette er formannsskapsprotokollane. Kommunen sitt arbeidsområde var langt meir avgrensa då enn no. I grove trekk skulle kommunene ta seg av skule, helsestell, vegar og kyrkja.

Vik skule på Blindheim, som vart nytta til møtelokale for heradsstyret i 1905.

Karane i heradsstyret, for det var sjølvstakt berre karar, var utan tvil opptekne av dei rikspolitiske hendingane. Like fullt vert ingen av dei rikspolitiske hendingane nemnt i formannsskapsprotokollen – ikkje eitt ord. Vi finn ikkje ein gong ein referanse til dei to folkerøystingane! Årsaka til dette er vel helst at representantane ikkje syntest at desse sakene kom ved styringa av kommunen.

Alle heradsstyremøta dette året vart haldne på skulehuset på Blindheim. Sjølv om saksomfanget var lite, samanlikna med tilhøva i dag, kjenner vi att mange av sakene.

Vi finn søknader om pengestøtte frå personar og ulike lag og organisasjonar. Fleirtalet av desse fekk sjølvstakt avslag.

Vi finn også saker som omhandlar skjenkeløyve. Fjordabåten ville servere øl og vin om bord, men det kom ikkje på tale. Handsaminga av budsjettet vert også via stor plass. Vi får ikkje vite noko om debatten kring fordelinga av dei om lag 16.000 kronene dei hadde til rådvelde, men då som no var skule og helsestell dei tyngste postane.

Eit par saker skil seg derimot ut som både særst interessante for bygda som heilskap, og som skildrande for nye trekk i samfunnslivet.

Politivedtektene

Sykkylven hadde lensmann i lag med Ørskog. I 1905 heitte lensmannen Heltberg. Etter det som vert fortalt, hadde han store bartar og eit kvast oppsyn, akkurat slik ein lensmann skulle sjå ut. Problemet var at han budde på Sjøholt. Kanskje var det dette som låg bak utforminga av politivedtekter og opprettinga av ei stilling som politibetjent i Sykkylven i 1905? Vedtektene vart utarbeidd av ei nemnd, med soknepresten Ivar Hesselberg som leiar, og vedtekne 5. september. Her skulle lov, orden og ålmenn folkeskikk oppretthaldast.

§ 2: Paa eller over offentlig Vei eller i dens umiddelbare Nærhed er det ikke tilladt at affyre Gevær eller andet Skydevaaben, afbrænde Fyrværkeri, Krudt eller andre explosive Stoffe (...)

§ 3: Uvorren Kjørsel eller Riden paa offentlig vei maa ikke finde Sted. I Havnegang hvorigjennem føres offentlig Vei der ikke er indhegnet, maa ikke slippes paa Beite Hingste over 2 aar eller olme Okser. Løbske hester maa ikke benyttes til kjøring paa offentlig Vei.

§ 4: Hunde som viser sig bidske eller glubske eller som har for Vane at forulempe Mennesker eller

Heste (...) skal holdes bundne eller forsynes med Mundkurv.

§ 5: Uden fyldestgjørende Grund maa Ingen banke paa anden mands Port, Dør eller Vindu.

§ 6: Ingen maa beskadige eller besudle de til offentlig Nytte eller Prydelse bestemte Gjenstande (...)

§ 9: Det paalegges politiet og da navnlig Lensmanden og eventuelt politibetjenten at have Indseende med og kontrollere at ikke ulovlig handel med berusende Drikke finder sted.

Især maa Politiet til stadighed have sin Opmærksomhed på og undersøge om saadan ulovlig Handel foregaar i Hoteller og Logihuse.

§ 12: Overtredelse af nærværende Vedtægt paatales af det Offentlige som Politisag og bliver saafremt Tilfældet ikke gaar ind under nogen strængere straffebestemmelse at anse med Bøder fra 2 til 800 kroner, der tilfalder Søkkølvens Herredskasse.

For å sette makt bak vedtekta, vart Karl Pettersen Fauske, frå Lensmannsgarden på Indre Fauske, tilsett som politibetjent med ei årsløn på 50 kroner og tre månader oppseiingstid. Det hadde vore moro å vite om desse vedtektene enno er gjeldande...

Skattelette

Ved fleire høve søkte einskildpersonar heradsstyret om skattelette. Desse personane femner om alt frå fattige enkjer til handelsmenn. Ein av søknadane skil seg derimot frå dei andre. I dette aktuelle høvet var det 23 personar som kom med ei samla krav. "Andragende frå 23 Disenterer om at blive fritagen for Skat forsaavidt angår den Del der falder paa Kirken og dens Betjente."

Desse 23 personane var alle utmelde av stats-kyrkja, og dei fleste truleg høyrande til dei Fri-frie. Øvst på lista finn vi Fredrik Fedt, som både var ein av frontfigurane hjå dei Fri-frie, og representant i kommunestyret frå 1883 til 1911. I våre dagar vert ofte dissenterar og bedehusrørsla sett på som gamaldagse og konservative. I 1905 var dette tvert om noko moderne og radikalt. Kanskje var det dette som gjorde at heradsstyret samrøystes gjekk imot ei kvar form for skattelette, både frå heradsstyre-representantar og andre.

GNIST

*et spor
rester av en reise
viser vei
til begynnelsen
leder vei
til slutten*

*tunge steg
under mørke skyer
sjelens vindu
lukkes snart*

*ilden
må ikke slokne
ennå
jeg er ikke klar*

Odd Jan Eidem

Monica Søvik Hjelmevoll er frå Søvikdalen. 33-åringen er utdanna ved lærarhøgskulen i Sogndal med norsk som tilleggsfag. Ho arbeider som norsklærer for framandspråklege ved Sykkylven vaksenopplæringsenter.

Teater på fjellgard og oljeplattform

Av Monica Søvik Hjelmevoll

skodespelar Kari Ramnefjell har eit spennande liv, og har knapt nok tid til å presse meg inn i planane sine. Det er nok litt for gammalt venskaps skuld at ho kjem inn i Søvikdalen på besøk dagen

før ho skal tilbake til Oslo.

Det er kjekt å sjå ho i avslappa positur i sofakroken. Dei siste åra har eg berre møtt ho i arbeid bak blomsterdisken i butikken til Kirsti, mora. Elles har eg sett ho på TV. Først laga ho mat i full fart for Kiwi, deretter sat ho på ein fest og var lesbisk mamma saman med Thomas Giertsen i Kvinnen i mitt liv.

Dersom du søker på internett etter Kari Ramnefjell, finn du ei side som viser kor allsidig denne dama er. Sjå berre her: Ho kan synge, danse step, jazz/moderne, selskapsdans, periodedans, folkedans. Ho kan spele piano, saksofon og klarinett. Ho beherskar scenekamp. Innan sport er ho på topp på nasjonalt nivå i bryting, innan greina gresk/romersk/fristil. Ho kan fekte, stå på ski og vasski, ho driv med yoga, er god på stylter, har erfaring med trapes, og er – utruleg nok – fysisk sterk og uthaldande. Ut i frå alle desse interessene, så er det kanskje ikkje heilt sjølvsagt at ho skulle velje å bli skodespelar. Men her er ho ganske klar når eg spør ho.

Debut som alv

-Interessa har alltid vore der, men første minnet er

då eg fem - seks år gamal spela alv i ein film. Dette gjorde så sterkt inntrykk at eg hugsar det som om det var i går. Det gav meirsmak, så eg tok saka i eigne hender og søkte om ei rolle i ein vikingfilm av Jan Teigen og Herodes Falsk. Då var eg ca seks år. Eg sende inn eit passbilete av meg sjølv. Vekebladet Nå, som laga ein reportasje om filmen, såg dette bildet, og laga ei lita sak om lille tannlause Kari frå Sykkylven som ville bli filmstjerne...

Scenebilde som Tingeling frå produksjonen Dead Pan, eit stykke basert på historia om Peter Pan.

Mowgli var første store teaterforestillinga ho såg, og det gjorde stort inntrykk. Første gong ho var med i eit teaterstykke, var Velledalen Ungdomslag sitt stykke "5000 ungdomar om trafikkdøden". Her spelte ho ein lege. Då var ho 15 år. Etter kvart kom også Sykkylven Frilynde Ungdomslag i gang med ei teatergruppe. Kirsti Ramnefjell leia denne teatergruppa eit år, før Kari tok over. Då skreiv og sette ho opp ein eigen revy som heitte "La dolce revy'ta" og ein barnerevy.

Første gong eg såg Kari, var i russerevyen i 1992.

Sjølv om denne revyen nok ikkje var av dei verste russerevyane som har vore, trur eg nok ikkje dette var eit absolutt høgdepunkt i karrieren hennar. Året etter såg eg ho i monologen Oda – Satans kvinne i Berli-huset. Denne forestillinga varte i to timar, og ho hadde berre seg sjølv og eit glas absint å spele på. Sidan har eg håpa å få sjansen til å sjå ho att på scenen.

Men etter dette flytta ho frå kommunen.

*Kari Ramnefjell som Ella i produksjonen Hando Kjendo.
Foto: Staale Wattø.*

Skottland

Ho søkte Teaterskolen og budde på Romerike i 1994 / 1995. Så fann ho ut at ho skulle flytte til Skottland i 1996. Ho byrja der på Royal Scottish Academy of Music and Drama. Skuledagane varte gjerne frå klokka 08.00 til 22.00, og ho hadde nok med det. Her hausta ho erfaring frå roller som til dømes Galileo Galilei i Galileos liv i 1997, som Helena/Tom Snute i Shakespeares Ein midtsommarnatts draum i 1998, og locaste i eit utdrag frå Ødipus i 1999.

Då ho var ferdig med teaterhøgskulen sommaren 1999, gjekk ho rett ut i jobb på det anerkjende teatret The Arches Theatre i Glasgow. Der fekk ho bryne seg på både store og små roller, blant anna som Albert Einstein, Tingeling og Medea. I tillegg til desse rollene rakk ho å vere med i andre profesjonelle oppsettingar, t.d. som Vanilla i Vanilla the Ice Queen og Procula i Pilatus, begge i 1999.

-Eg budde i Skottland i fire år, men eg har vore tilknytt teateret der borte fram til 2002-2003. I 2003 måtte eg bestemme meg for om eg ville bli eller flytte tilbake til Noreg. Dette var ei ganske vanskeleg avgjerd for meg. Eg føler sterkt tilknytning til Skottland og det eg har bygd meg opp av erfaring og namn der. Men

det er i Noreg eg har røtene mine. Eg føler ikkje same samkjensle med Skottland, sjølv om dette landet er veldig viktig for meg. Der borte hadde eg fullt opp med arbeid – ja, eg var i ein draumesituasjon yrkesmessig, med bra folk rundt meg og mange bra roller.

I Noreg måtte eg begynne på nytt. Men eg angrar ikkje. Borte bra, men heime best. Eg har forsaka ei utruleg spennande karriere der borte, men eg får enno tilbod om roller. Det vert berre mindre og mindre tid til å ta i mot rollene etter kvart som eg får meir å gjere her i landet.

Mange jarn i elden

Eg greier ikkje dy meg for å spørje om det er noko ho har gjort som ho angrar på. Ho tenkjer seg litt om, før ho seier med bestemt røyst:

-Nei, eg meiner eg kan stå inne for det eg har gjort. Eg har sagt nei til ting, men eg angrar ikkje. Eg håper eg har nok profesjonell integritet til at eg veit kva eg vil og kva eg vil bruke tida mi til.

-Men kva held du på med no da, Kari? Spør eg, og ventar i grunnen eit ganske greitt svar. Det er vel måte på kor mange jarn i ilden eit vanleg menneske kan ha. Det er ikkje det.

For det første reiser ho for tida rundt på turne med Hando Kjendo – ei barneforestilling, som Den kulturelle skulesekken har kjøpt opp. Eg har spelt 150 førestillingar, men stykket er sett opp med 250 førestillingar, seier ho.

Men ho må vel bli ganske lei av å spele det same stykket om att og om att?

-Nei, svarar ho kontant. Den dagen legg eg opp. Eg blir derimot glad av rolla. Førestillinga er for born frå fire år og oppover. Sjølvsaft kan ein ha "kjipe" dagar, men når ein høyrer forventningane til ungane før ein går på scena, greier ein ikkje anna enn å yte hundre prosent. Ungane er dønn ærlege og gir beskjed om kva dei likar og ikkje.

I tillegg reiser Kari rundt til oljeplattformer i Nordsjøen med ein monolog. Gales shoes, eller Karis sko, heiter førestillinga. Dette synes ho er eit veldig spanande prosjekt. Stykket er ein del av HMS-arbeidet (Helse, Miljø og Sikkerheit) om bord. – Men problemet er at tryggingsopplegget rundt meg krev at eg vert flogen ut til plattformene som VIP, noko som medfører store kostnader. Kanskje må eg ta sikkerheitskurset som arbeidarane må ta, slik at eg kan verte flogen ut saman med dei? Det hadde ikkje vore meg imot!

Farleg leik

Kari er òg ute på ein lang turne med hennar eigen produksjon Farleg leik, som også er kjøpt opp av den Den kulturelle skulesekken. Ho skal ha ein 14 vekers turne her i Møre og Romsdal.

-Stykket er veldig fysisk krevjande. Vi greier 14 dagar med jobb, deretter må vi ha minimum ei veke heilt fri. Vi skal innom omtrent alle skulane i fylket.

Dette stykket byrja Kari med for 10 år sidan, men det vart lagt litt på is på grunn av utdanning og jobb. I løpet av dei 4 siste åra har ho så arbeidd meir konkret med stykket. På kanten av stupet er eigentleg opphavet til Farleg leik, men dette er eit veldig stort og krevjande stykke, sidan det er planen at det skal føregå på fjellgarden Skageflå ved Geirangerfjorden. Her er det jo ganske bratt, så mykje må ordnast før ein kan setje opp ei forestilling her. I arbeidet med På kanten av stupet og Farleg leik har ho brukt

bøkene til mellom andre Sakarias Ansok og Oddgeir Bruaset for å skaffe seg mest mogleg innsyn i korleis livet på fjellgardane var i tidlegare tider.

Om lag ei veke før Kari kjem til ein skule med førestillinga Farleg leik, sender Sunnmøre Museum ei kiste med ulike effektar til skulen. Innhaldet er gamle eller nyare gjenstandar som skal få elevane til å spekulere. Dei skal få undersøke kista og gjenstandane grundig og stille spørsmål. Lærarane skal ikkje gå inn og gi svar på spørsmål som måtte dukke opp. Det er meininga at elevane skal undre seg. Dette kan interesserte lese meir om på nettsidene www.krkompani.no.

I førestillinga er det viktig å få fram historia og karakterane. Hovudrollene er to born på 11-12 år. Dei er like gamle, men dei er fødde i to ulike tider. Ho på ein fjellgard, der ho må gå med eit tau rundt livet for at ho ikkje skal dette utfor stupet, han i ein by med mange høge hus. Møtet mellom dei er det sentrale i stykket.

Idèinkubator

Som om dette ikkje er nok, så driv Kari og to andre jenter eit firma som heiter Ideinkubatorene. (www.ideink.no). Dei driv mellom anna med kursing i teaterbaserte øvingar og teaterteknikk i næringslivet.

-Vi sit inne med god spisskompetanse i kommunikasjon, samarbeid, bruk av kroppsspråk, konfliktløysing og øvingar i tillit. Dette nyttar vi til kursing av store bedrifter. Næringslivet vil gjerne nyte godt av spisskompetansen skodespelarar har til å fange sitt publikum.

-Korleis i all verda får du tid til alt dette?

-Ja, sei det, seier ho og ler litt. Det går bra framleis, men det blir eit puslespel fram til 2007. Dette er jo ein luksussituasjon, men sidan eg arbeider sjølvstendig er det veldig vanskeleg å seie nei. Risikoen er at eg gjerne vil arbeide meir enn eg har kapasitet til. Men det meste av arbeidet skjer i forkant av turneane. Planlegging, kontraktskriving og anna førebuing tek tid og er ganske omfattande. Men når vi først kjem på vegen, går det nesten av seg sjølv.

Allsidig

Kari har vore med i mange ulike roller, både innan teater, film og reklame. Derfor trur ho at ho med handa på hjartet kan seie at det er teater ho vil arbeide med i framtida.

-Når du spelar inn ein film, er det ein regissør som bestemmer og styrer korleis alt skal føregå. I tillegg får du ikkje tilbakemelding frå publikum undervegs i arbeidet. På ein teaterscene har eg meir kontroll over kva som kjem fram. I tillegg har eg spenninga i møtet med eit levande publikum, som gir oss på scena konstant tilbakemelding om kva dei likar og ikkje.

På spørsmål om ho har ein draum om å bli tilbydd ei spesiell rolle, svarar ho:

- Eg likar å ha mange ulike typar roller. Å bli plassert i ein eller annan bås som ein spesiell type skode-

spelar, er noko eg vil unngå. Eg har hatt og håper på å halde fram med å ha mange ulike roller.

Til slutt vil eg gjerne vite litt om korleis ho og andre skodespelarar greier å lære seg lange roller utenat. Mange hugsar jo sitat frå stykke dei har vore med i resten av livet. Kari fortel at ho ikkje likar å bruke sufflør. Det er slett ikkje vanleg å bruke sufflørar i Skottland. Ho meiner dette kan binde skodespelarane, og ein kan risikere at samspelet mellom skodespel-arane på scena vert lite dynamisk og stivt. Ho lærer seg dei ulike rollene ved å gå inn i rollefigurane sine tankeprosessar, seier ho underfundig.

Men no ser eg på blikket hennar at no har starta reisa vidare, i alle fall mentalt. Skal tru om ho er på oljeplattform eller om ho er på ein gamal, stupbratt fjellgard?

LEIRE

*form meg
mitt liv
er i dine hender
klem for hardt
og jeg er ødelagt*

Odd Jan Eidem

Bjørg Sørensen er pensjonist, er frå Brunstad og bur på Brudevoll. Ho har i ei årrekkje vore aktiv i kulturelt og historisk arbeid i Velledalen.

Brubbyggjaren Brunstad-Magnus

Av Bjørg Sørensen

K

ven var denne Brunstad-Magnus? Fleire av bygdebøkene for Sykkylven har skrive om denne særprega mannen. Likeeins har mange frå Brunstadgarden, både denne og forrige generasjon, fortalt om han.

Han vart fødd i 1825 på Gjeveneset i Hundeidvik og hadde etternamnet Gjevenes. Faren heitte Jon og var frå Knutgarden på Hole. Han bygsla ein plass under Gjevenes. Han var jekteskipper og sysla litt med handel. Mora var frå Bergen og i statsarkivet står det om henne at ho var døypt i Nykyrkja, konfirmert i Domkyrkja og gift i Krosskyrkja. Mora døydde då Magnus var ti år. Han var nummer seks i ein søskenflokk på sju.

Stor og sterk

Då Magnus var 30 år i 1855, kom han til Jakobgarden på Brunstad som dreng. Dette var ein av dei verste snøvintrane i manns minne, og våren kom uvanleg seint. Då Magnus skulle moke for dungestøa og køyre ut mykra, var snøbardane så høge, at berre hatten hans var synleg over snøkanten. Han var storvaksen og sterk og brei over herdane. Han var tre alner høg (189). Han hadde raudt skjegg og hår, fortalde Rabbe-Laura, ho hugsa han godt.

Same året som han kom til Brunstad, gifte han seg med enkja i Jakobgarden, Oline Karendtr. Blindheim frå Fredrikgarden. Ho hadde blitt enkje året før. Ho var sju år eldre enn Magnus. Enkjer var ettertrakta, for ofte hadde dei både gard og grunn. Det kunne ofte vere stor aldersforskjell, både ti, tjue og tretti år. Det hadde mindre å seie.

Magnus vart no gardbrukar i Jakobgarden. Det var ein høveleg stor gard. 30 mål åker og dyrka mark og bortimot hundre dekar naturleg eng. I 1864 fødde han ti kyr, ein hest, 18 sauer og seks geiter.

Brunstad-Magnus på sine eldre dagar. (1825 -1912)

Han tok no etternamnet Brunstad, som skikken var når nokon flytte til ein ny gard. På folkemunne vart han heitande Brunstad-Magnus. Mest kjend vart han som brubbyggjar. Bruene, som står utover heile Sunnmøre, er reine kunstverka. Dei vart bygde av tilhoggen gråstein, breiast oppe og kvesste nedover (kvelvingsbruer). Gamle Aurebrua, Aurdalsbrua, Brunstadelvbrua, Vallabrua og mange fleire er det Magnus som har bygd. Det vert fortalt at han lærte kunsten å byggje bruer då han var slusk på Raumbanen. Brubygging var eit tungt arbeid, og det kom vel med at han var stor, kraftig og sterk. Han fekk tilnamnet den store brubbyggjaren. Ser ein seg om når ein reiser rundt i fylket, ser ein nok mange bruer bygde av Brunstad-Magnus.

Brunstadnepa

Ein gong Magnus skulle til Ørsta og byggje ei bru, kom han i land frå fjordabåten. Det var møtt fram ein mann som skulle ta imot han. Mannen kunne ikkje

Brunstad-Magnus

Tunet som Brunstad-Magnus bygde i Nakkeberget. Karl Petterson Welle (Gamle-Karl) og kona Karen Marie Berndtøtter. f. Kurset, til høgre. Dottera Johanne i midten, gift til Olagarden på La. Foto: P. P. Lyshol.

finne nokon som såg ut som ein ingeniør og spurde Magnus etter brubyggjaren. Det er eg, sa Magnus. Han såg nok ut som ein vanleg mann.

I 1862 fekk Magnus og Oline sonen Lars. Oppattkalla etter førstemannen til Oline. Lars vart sløyd-lærar på ein landbruksskule ved Bodø. Han vart også kjend for at han kryssa fram ein nepesort som vart kalla Brunstadnepa. Denne typen er i bruk den dag i dag.

Magnus vart enkjemann i 1868, etter 13 års ekteskap med Oline. Lars var berre seks år då ho døydde. Året etter – i 1869 – gifte Magnus seg opp att med enkja i Toregarden på Brunstad, Karen Marie Syverdatter Tynes. Ho var åtte år eldre enn Magnus. Dei fekk 39 år i lag.

Eldste sonen til Oline, førstekona, tok i 1870 over Jakobgarden. Magnus og Karen Marie gjekk over på kår. Samtidig fekk Magnus frådelt eit stykke av Jakobgarden, Nakkeberget. Her bygde Magnus

stove og løe, og han fødte tre kyr, fem sauer, og sådde ei kvart tønne havre og sette ei tønne poteter. For å skøyte på med fôr, slo han oppe på ei flå på Brunstadkollen, mellom Gråura og Tyttebærfonna. Han slo graset og raka det saman i ei meis – eit tau eller eit nett som snurpa saman rundt graset.

Di meir gras det var i meisa, di betre gjekk ho nedetter lia. Stundom for ho så lett av garde at ho fauk over småskogen, nett som ei mjellfonn. Derifrå drog dei meisa vidare over myrane og ned til Nakkeberget. Denne grøne vesle bota oppe i kollen, blir kalla Magnusflåna. Det var vanleg at plassemenn fann seg slike grøne bøter oppe i fjella og slo dei.

Handel

Magnus dreiv, som faren og farbrørne på Hole, med landhandel. Han handla også med skinn og bein, som han kjøpte rundt på gardane. Sigmund Nakkeberg var fødd i huset som Magnus bygde i Nakkeberget, og budde der dei første fem barneåra sine. Han fortel at han hugsa at i eitt av kammersa stod

ein disk som Sigmund brukte å hoppe over. Disken hadde vore i bruk då Magnus dreiv med handel her.

I 1884 selde Magnus Nakkeberget til Karl Petersen Welle frå Myra til 1200 kroner. Karl (Gamle-Karl) var bestefar til Sigmund Nakkeberg. Då det vart bygd nytt hus i Nakkeberget først i tjueåra, vart mykje av materialen frå gamlehuset nytta opp att. Noko som syner den dag i dag på mørkeloftet. Ei av dørene vart brukt til dør i selet på setra.

Magnus var ofte på vitjing i Nakkeberget etter at han selde. Ein gong han var der, seier han til Karl, samtidig som han peika på beten som var gjekk tvert over stova: Denne tok eg av ei grein fram i Vikedalen. Magnus slo ofte om seg med store ord.

Han hadde ein hjelpesmann til brubygginga som var så stygg til å banne. Magnus vart lei av å høyre på han og sa til han. Du er svær til å be du. Eg ber ikkje, svara hjelpesmannen. Jau, du ber til Satan, sa Magnus.

I 1884 kjøpte Magnus plassen Teigen på Aure for 1500 kroner. Han dreiv plassen i femten år og selde han att for 2900 kroner i 1899. I Teigen sto ei av storsleggene til Magnus att. Då Sverre Aurdal var 80 år, kom eigaren av Teigen og gav slegga til Sverre. Magnus var stebestefar hans, gift med bestemor hans, Karen Marie.

Sverre Magnus Aurdal heitte opp att etter Brunstad-Magnus og fekk derfor denne slegga til 80-års dagen av svogeren sin, Arne Grebstad. Arne fekk slegga etter at han kom over ho då han skulle rive hus til Gustav Lefdal, der Magnus budde ein periode. Slegga veg 7,5 kilo og er 85 cm lang.
Foto: Åse Fet.

Storebrua over Brunstadelva. Foto: Kjetil Brunstad

Magnuskyrkja

I 1899 var Magnus 75 år, han var likevel ein sprek kar. No kjøpte han gamle Eliasstova på Aure, reiv ho ned og flytte henne til Grebstad. Der fekk han kjøpe ei tuft av Tomasplassen. Magnus var ein svært religiøs mann. Stova han bygde her på Grebstad, vart nytta til samlingshus for den religiøse flokken Dei fri-frie. Huset fekk tilnamnet Magnuskyrkja. Denne sekta hadde si glanstid kring 1900. Her på Grebstad budde Magnus dei siste leveåra sine og han døyddde i 1912, 87 år gammal. Han var ein dugande og innsiktfull arbeidskar, vel akta og omtykt i bygda, ein kunstnar av dei sjeldne. Kona Karen Marie, som hadde stått ved sida hans i 39 år, døyddde fire år før. Ho vart 91 år.

Den glade kristendommen til Dei fri-frie stod i sterk kontrast til den pietistiske stormen som bles over landet før og etter 1900. Det var ei lære som appellerte til mange i Sykkylven. Jostein Drabløs, pensjonert skulemann og lokalhistorikar, har sett nærare på denne forsamlinga som dyrka ein glad kristendom.

Dei fri-frie

Av Jostein Drabløs

Dei fri-frie

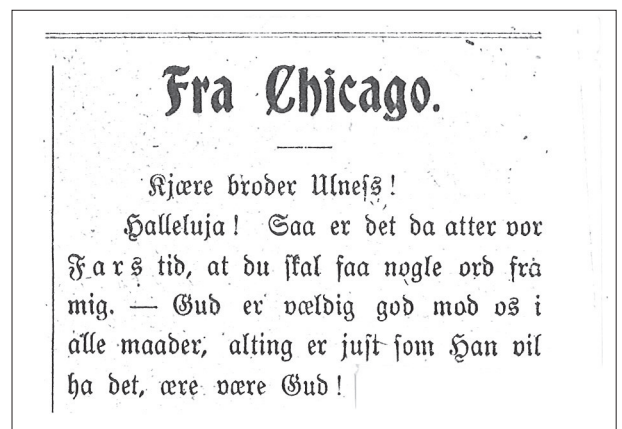
Dei fri-frie var namnet som vart nytta på ei religiøs sekt som hadde bra tilslutning i Sykkylven. Sekta dyrka ein glad kristendom. Medlemmene fann seg ikkje til rette med dommedagspreikene som vart haldne for vel hundre år sidan. Dei fri-frie heldt sine egne gudstenester, egne møte og eigen dåpsseremoni. Dette og mykje meir kan Oddrun Drabløs (f. 1918), som voks opp i Jørundgarden på Fet, fortelje om.

Fitjagarden i Velledalen var ein sentral stad for dei fri-frie. Fredrik Martinussen Fedt (1853 – 1929) kom med i den kristelige vekkinga som gjekk over bygda i 1880-åra. Til dagleg bar han namnet Fitja-Fredrik eller Hans-Fredrik. Han var ein føregangsmann som gardbrukar i Hans-garden og han var ein svært aktiv person i kommunalt styre og stell. Fredrik fann seg til rette mellom Dei fri-frie, som hadde god oppslutning både i Sverige, Danmark og Amerika. Fitja-Fredrik var drivande leiar i bygda så lenge han levde. Han bygde om stovehuset i Hans-garden, der han kunne han ta imot møtelyden i eit stort rom som vart kalla Hans-salen eller storsalen.

-Der var møte rett som det var, fortel Oddrun Drabløs. Ofte var der tilreisande talarar som drog folk til møta. Det var alltid forvitneleg å lyde til talarar frå andre landsdelar eller frå Danmark. Vi borna var ofte på møta. Spannande var det og å oppleve framande preikarar. Ein Ulness frå Hordaland kom flere gonger til Fet og heldt møte. Det vart fortalt at han hadde vore heile sju gonger til Amerika. Du store tid! Dei fri-frie var aktive der borte. Ein danske som heitte Wedell talte i Hans-salen. Vi borna tykte det var morosamt når han preika på dansk, for vi forstod ikkje kva han sa. Wedell var også fleire gonger på Fet.

Bladet til dei fri-frie, heitte Sandhed og Frihed.

Desse fyrste linene av eit brev frå Amerika, viser med få ord korleis dei fri-frie skreiv og talte.

Magnus-kyrkja i Grebstaddalen. Fredrik Fedt og kona, Guri, sit rett bak den kvitklede.

Sandhed og Frihed

-Frå Oslo kom ein predikant som heitte Knut Røhr Staff. Han var redaktør av bladet til Dei fri-frie. Det heitte Sandhed og Frihed. Gommer vår heime i Jørngarden, heldt det bladet, fortel Oddrun Drabløs. Vi borna las åt ho frå dette skriftet. Ho gommer hadde til og med skrive i bladet. Dette eksemplaret låg på loftet i fleire år. Eg hugsar spesielt noko som dansken Wedell skreiv i Sandhed og Frihed, for dette las vi til gommer vår: "Så kom vi til vår Faders deilige Kjøbenhavn. Der fikk vi vite at vår søster i Kristus, Marie Pedersen, hadde fått flytte fra sin skrøbelige jordiske hytte og inn i herligheden. Halleluja!" Ho gommer var ein ivrig tilhengar av denne rørsle, like eins han goffar i Jørngarden. Han døydde i 1914, i sine beste år, fortel ho.

-Den viktigaste budskapen til dei fri-frie var at alle vart frelste. Ingen gjekk fortapt. Ein kan vel seie at dei odla ein lettlyndt og human kristendom, meiner Oddrun. Det var om å gjere å prise Gud. Same kva som hende, så var alt til det beste. Når nokon døydde, skulle ein lovprise Gud for at avlidne var komen til Paradis.

Ho gommer brukte ofte å seie: "Eg forstende meg verken på dogmatikk eller system. Men at Jesu

Kristi Guds sønns blod sonar for all synd, det forstende eg". Dette galdt all synd i verda. Og ingen skulle straffast for den synda som allereie var sona. Slike meiningar stod heilt sentralt. Det var utenkjeleg at nokon kunne gå fortapt!

Dei var så snille, dei fri-frie. Ei eldre kone som levde i miljøet den tida, seier det slik: Kan du tenkje deg nokon snillare enn han Klaus-Ludvig

på Brunstad? Ho gommer var og svært snill og smålåten.

-Dei fri-frie praktiserte vaksendåp. Der var ein høl attmed Storelva fremst på Hans-bruket. Denne vart kalla Døyparhylen (Det heiter hyl på dialekt). Medlemmene som skulle døypast, vart haldne heilt under vatn.

Seremonien var visseleg ei særskilt oppleving i det iskalde brevatnet. Edvard Drabløs fortalde at han og andre smågutar låg i buskene på hi sida av elva og kikka. Dei som skulle døypast, fekk på seg fotside, kvite kjortlar. Somme gispa når dei skaut opp or vatnet. Andre gav frå seg små hyl. Isvatnet beit.

På Fet brukte flestalle å møte opp framme i Hans-salen, også dei som ikkje var medlemmer. Elles kom folk frå Brunstad, Tandstad og andre stader i bygda. Den tida var det ikkje så mykje å vere med på. Somme såg på møta som friske innslag i kvardagen.

På Brunstad var fleire huslydar med. Sigmund Nakkeberg (fødd 1917) hugsar godt at Dei fri-frie heldt møte i Jørngarden på Brunstad. På Velle var Djupdalsfolket med, og Djupdals-Andreas, som var

ein dugande klarinettspekar, fungerte som "organist" til salmesongen. Sekta hadde eigne songbøker som heitte "Den frie sang".

Magnuskyrkja

Magnus Brunstad (1825 – 1912) var fødd på Gjøvenes, og i vaksen alder fann han heimen sin i Jakobgarden på Brunstad. Etter nokre år vart Magnus bureisar i Nakkeberget fremst på Brunstad. Han flytte ei tid seinare til Teigane i Ullavik. Magnus Brunstad vart etter som åra gjekk vide kjend som den fremste konstruktøren av bruer over elvar. Han bygde kolvingsbruer av gråstein, og fleire av dei står i dag som minnesmerke over Brunstad-Magnus. Han vart også gripen av forkynninga til Dei fri-frie og vart med. I år 1900 kjøpte han Eljas-stova på Aure. Ho var ei romsleg stove for si tid. Magnus fekk setje opp dette huset på eit tomt som tilhørde Tomasplassen på Grebstad. Tomta låg lagleg til attmed bygdevegen, og Magnus kunne helse Dei fri-frie velkomne til møte i huset der han sjølv budde dei siste leveåra.

-Når vi reiste til kyrkje i mine jentedagar, vart hest og vogn nytta, fortel Oddrun. Ho gommer var med, og ho for fram i Grebstaddalen til Magnus-kyrkja når vi andre fann plassane våre i gudshuset på Aure. Kanskje sundagsmøta i kyrkjetida var bakgrunnen for Magnus-kyrkja?

Etter at Fredrik Fedt, den ivrige leiaren, gjekk bort i 1929, gjekk det nedover med aktiviteten. I trettiåra var det slutt på møta i Magnus-kyrkja. Huset vart rive under krigen. Halve stova fekk eit nytt liv på Aurdal.

No og då skipa Dei fri-frie store stemne i Ålesund og på bygdene i distriktet. Sigmund Nakkeberg hugsar godt eit større stemne på ungdomshuset i Velledalen. Han stod som 11-åring på galleriet og fylgde med i alt som føregjekk på scenen. Talarar var Røhr Staff, Ulness og Wedell, Tønnesen frå Ålesund song og spela gitar. Fullt hus.

Oddrun Drabløs meiner at det siste møtet Dei fri-frie heldt her i bygda, vart halde på ungdomssshuset i Velledalen. Det var bra med folk i salen. Ein talar

frå Nord-Noreg, som heitte Blix, stod for forkynninga.

Salme

Denne salmen er skriven av Karl Tandstad (Synske-Tandstad). Både han og kona Lovise, var med i den religiøse rørsla Dei fri-frie. Her er tre av dei i alt åtte versa.

Gud er alt i alle

*Kvar er du Gud Fader, som allheim gjorde
Og alt det store som sansane ser
Kvar er du, Herre, som skapte dei store planetar
Soli og den himmelske stjerneher
Me skodar ditt storverk alle stader
Men deg, Gud, ser me'kje kvar du er.*

*Sume menneske ser deg sit på ei trune
Med sverdet i handi og trugar med
Alle som ikkje kan tru
at du i din rettferd vil hogge
ned og døme til æveleg pina den mann
som ikkje seg brått umvende
og vegen til Frelsaren fann.*

*Dette er vår ursynd, som me må forlata,
dette minkar Guds kjærleik og skodar hans allmakt.
Gud er ånd, han kan ikkje hata
seg sjølv og sitt verk – dette hev han sagt
Gud straffar ingen, det er det me sjølv som gjer,
For det er syndi som straffar og tyner oss her.*

Bergljot Tandstad, fødd 1925, skriv i denne artikkelen om bestemor si, som dreiv Hotel Søkkelven på Aure. Om somrane sende hotellet feriegjester med hesteskyss til Nysætra og var med på å leggje eit grunnlag for ei spirande turistnæring i Sykkylven.

Hotel Søkkelven

Av Bergljot Tandstad

D

et som eg fortel om her, er slikt som mor mi, Guri Martinsdotter Vik, har fortalt om oppveksten sin og om foreldra sine. Dei var tidleg ute med handel og hotelldrift på Aure.

Mor sine foreldre var på farssida Martin Kristensen Vik, fødd 1856 i Lånagarden på Vik, som nummer fire i ein barneflokk på ti. Foreldra hans var Kristen Halvorsen og Guri Susanne Monsdr. Vik. Martin vart gift med Beret Emelie Iversdotter Eikrem frå Eikrem gard ved Molde, fødd 1863. Foreldra hennar var Iver Iversen Lønset Eikrem og Guri Aslaksdotter Eikrem, fødd Nygård.

Hotell Søndmør

Martin og Beret gifte seg i 1884, og dei fekk to born. Det var Kristian, fødd i 1885 og Guri, fødd i 1888. Martin var bakar og dreiv med handel. Beret starta med hotelldrift og dreiv i nokre år Hotel Søndmør i leigde lokale i Haugbukta. Huseigaren var Bastian J. Aure. Han gifte seg i 1850 med jordmor Bergitte Andersdr. Sjetlein og vart vart kalla Jordmor-Bastian i daglegtale.

Huset vart bygd i 1880 og var ikkje så veleigna til hotelldrift. Det hadde liten plass og mangla innlagt vatn og elles var det nokså tungdrive. Aure hadde ikkje kai den gongen, så det måtte nyttast føringsbåtar til alt som skulle fraktast til og frå rutebåten. Det var både folk og varer av alle slag, ofte også husdyr.

I 1894 vart det bygd kai til Aure. I samband med det, sette kailaget opp eit stort hus. Der fekk dei leige lokale både til butikk og hotell. Hotellet kom i drift frå 1898 og fekk namnet Hotel Søkkelven. Om sommaren dreiv Martin med eksport av laks, som han delvis fiska sjølv og delvis kjøpte opp av andre. Han hadde ishus i nærleiken og tok is frå Ande-

Bryllupsbilete av Martin og Beret Vik, ca 1884.

stadvatnet, som han lagra fisken i.

Stor sorg

Mor fortalde at dei kom roande frå Magerholm, Hesseberg, Glomset og heilt frå Stordalsholmen med laks som vart nedisa og eksportert, mest til England. Martin brukte lakseverpet på nordsida av Haugneset, som garden Vik eigde, og han fekk rikeleg fisk. Både handelen og hotelldrifta tok seg opp og det gjekk godt for dei. Men i 1901 døydde Martin brått av lungebetennelse og Beret vart sitjande att som enkje, berre 38 år gammal. Ho hadde då borna Kristian på femten og Guri på tolv år og stor gjeld etter etablering av hotellet.

Det var ei stor og tung sorg og ein fortvila situasjon. Beret hadde to brør i Amerika. Dei rådde henne til å

Martin og Beret med borna Kristian, fødd 1885 og Guri, fødd 1888. Biletet er teke rundt 1898.

Beret Emelie Vik som hotellvertinne.

selje alt ho hadde og flytte til dei med huslyden, så skulle dei hjelpe henne til hus og arbeid. Det var ho også alvorleg tenkt på å gjere. Guri vart endåtil konfirmert eitt år før ho hadde alderen til det, slik at det skulle vere gjort før dei emigrerte. Men når det kom til stykket, så orka Beret ikkje å forlate grava til sin kjære Martin. Ho bestemte seg for å halde fram med hotelldrifta på eiga hand og nedbetale gjelda. Beret var nok kjend med hotelldrift, oppvaksen som ho var ved Molde. Dit kom det turistskip og det var ein del turisme alt frå midten av 1800-talet. Ho hadde også arbeidd i yrket i Ålesund og var kjend som ei dyktig kokke, som laga gode middagsrettar. På dette grunnlaget meinte ho at ho skulle ha gode sjansar for å greie seg bra.

Jordmor-Bastian

Men sonen Kristian var ikkje villig til å gi opp draumen om Amerika. Som 16-åring reiste han til onklane sine i Salt Lake City. Meininga var at han skulle vere der i tre år og så kome heim, men dei tre åra vart til meir enn femti, før det vart møte med gamlelandet att. Han fekk ikkje sjå mor si att meir, men ho hadde han både i tanke og sinn heile livet.

Dottera hennar, som var mor mi, fortalde ofte om han Jordmor-Bastian, at han var så snill mot henne, særleg etter at faren døydde. På konfirmasjonsdagen kunne ikkje mora Beret få vere med til kyrkje, men han Bastian fylgde henne opp og sette seg i kyrkjebenken rett bak henne. Når presten "spurde" henne, så reiste han seg opp og stod til ho var ferdig, då bukka han, og sette seg ned og sovna, vel tilfreds med svara. Han skrytte svært til Beret etterpå og Guri var så glad og takksam for at han Bastian støtta henne.

Beret hadde mange faste gjester på hotellet om sommaren, mellom dei mange forretningsfolk frå byen, som kom med heile familien på fjordabåten laurdag formiddag. Dei var der i helga og reiste ut att med same båten søndag kveld. Mange av desse familiane vart godt kjende med Beret og heldt kontakten både med mor og bestemor livet ut.

Bestemor tok seg godt av gjestene sine og ho hadde avtalar med gardbrukarar med hest og skyssvogn, så dei som ønskte det, kunne få ta turar rundt om i bygda. "Køyre rundt" var uttrykket, når turen gjekk

Huset som kailaget bygde ved Kaivegen og som vart Hotel Søkelsen. Inngangen til venstre var til telefonstasjonen.

gjennom Fasteindalen til Nysetra, setrane i Ladalen og tilbake gjennom Velledalen og Straumgjærde. Ho hadde faste avtarar og godt samarbeid med Nysetergardane både om matservering, overnatting og høve til å fiske i vatnet for dei som ønskte det, og det var mange.

Mor fortalde at ho ofte var med desse skyssane og at ho var godt kjend med fiskeplassane rundt Storholmen i Nysetervatnet. Mange stoppa på Nysætra fleire dagar. Dei fekk servert god bondekost: rømmekolle og flatbrød, fjellørret og rømmegraut.

Prominente gjester

Dei første åra hadde Martin eigen hest og skyssa sjølv hotellgjestene rundt om i bygda. Det var populære turar. Av andre gjester som likte seg godt på Nysetra og fiska der mykje, var kapteinane Skjelbred og Fjelde. Mor fortalde mange historier om muntre hotellgjester og kva dei kunne finne på. Av dei som budde på hotellet, kan eg nemne familien Rønneberg, kemner Olsen, geolog Helland Hansen, familien Behrents og familien Wilhelmsen frå Trondhjem. Alexander Kielland var amtmann og budde av og til på hotellet. Det verka som om han tykte forholda i bygda var små og lite å skryte av, fortalde mor.

Mellom dei som budde der fleire gongar, var diktaren Johan Falkberget. Han var ei tid redaktør i avisa

Kristian Vik før avreise til Amerika.

Nybrott i Ålesund og han reiste ein del omkring i distriktet. Han var ein gjest dei sette stor pris på, hyggeleg og beskjeden og omgjengeleg som han var.

Elles var fjellforskaren Kristofer Randers ein gjest som var godt omtykt og han slo seg til ganske lenge. Mange kunstmålarar oppdaga tidleg den vakre naturen og budde på hotellet i sommarsesongen. Mellom dei faste gjestene på Hotel Søkelsen, var soknepresten, som den tid budde på Ørskog. Han hadde faste kontordagar på hotellet. Hit kom dei som skulle tinge lysing til bryllaup, tinge barnedåp eller melde dødsfall. Når det var ting i bygda, heldt det også til på hotellet. Då var det alltid fullt hus. Sorenskrivar Fabritius og frue var faste gjester og svært hyggelege og gode menneske, fortalde mor.

Kramsfugl og grateng

Beret var kjend for å vere ei dyktig hotellvertinne og flink til å lage mat. Mange handelsreisande brukte å ringje opp på førehand og bestille spesielle middagsrettar som ho var kjend for, for eksempel kramsfugl og diverse fiskerettar, som ein ekstra fin kramsfugl. Mange kvinner frå bygda har fortalt at dei i sin ungdom tente hjå Beret og arbeidde på hotellet. Dei sa det vart ein god husmorskule for dei. Dei fekk lære mykje som dei fekk bruk for seinare i livet.

Hotel Søkelven, mot noverande Kyrkjevegen. Personane er frå venstre P.S. Hjorthol, Guri Vik, seinare gift Sandal. Den tredje personen er ukjend. Mannen i skyssvogna er truleg Karl Grebstad (Pe-Karl).

Beret hadde god hjelp av søster si, Anna Eikrem, som budde hos henne ei tid, likeeins dottera Guri, som arbeidde på hotellet heilt til ho gifte seg med Bent Haraldsen Sandal og flytta til Instebøen. Dette bruket hadde Martin overteke etter far sin og det vart bortpakta etter at Martin døydde. Det vart seinare kalla Sandalbøen.

Doktoren budde også på Ørskog den tida. Han hadde også kontordag på hotellet. I første høgda - ved sida av butikken, var bygda sin første telefonstasjon med eigen inngang. Mor var den første styrraren og hadde ansvaret for den heilt til å ho flytte til Vik. Det var ikkje så mange som hadde telefon i bygda den gongen, og ho måtte formidle mange telefonbeskjedar til folk i området. Då måtte ho skaffe seg sykkel og det vart sagt at det var den første damesykkelen i bygda.

Telefonstasjon

Mor fortalde mange artige episodar frå første tida ved telefonstasjonen. Folk var ikkje vane med tele-

Interiør frå hotellet, med Guri og ei som arbeidde på hotellet.

Beret ved døra til matsalen.

fon og mange forstod ikkje at det gjekk an å snakke med vanleg stemme i telefonrøret. Det var spesielt ein mann som ropte med all si kraft, slik at den han snakka med, ikkje forstod eitt ord av det han sa. Derimot høyrdest det godt over heile huset og utan veggjes.

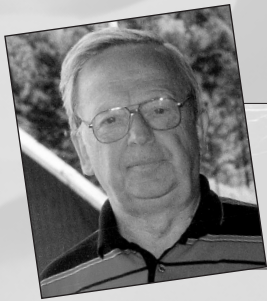
Beret var kjend i bygda som ho "Beret på hotella", vel respektert av alle, og det var eit spesielt godt naboforhold mellom henne og grannane på Aure. Husa stod tett både langs vegen og nedover kaia den tida. Dei delte sorg og glede og hjalp kvarandre når noko stod på med einkvan.

Bryllaup på hotellet, ca 1918.

I god tid før Beret slutta med hotelldriften, hadde ho fått kvitta seg med skuld og gjeld. Mor fortalde at ho ein søndag etter kyrkjetid kom inn i Bøen og sa til henne; "I dag vil eg at de heiser opp flagget, for i dag har eg betalt siste rest av skulda vår". Ho hadde vore med kyrkja og treft Hellefastemann, som hadde kausjonert for ein del av lånet, og var den siste av dei som ho kjende seg i skuld til. Ingen skulle lide noko tap etter hennar kjære Martin.

Beret dreiv hotellet til 1923, då tok Edvard og Olivia Skotte over driften og A/S Sykkylven Handelslag overtok huset, Helsen til Beret svikta etter travle år ved hotellet og ho flytta inn til Guri og huslyden hennar. Der døydde ho, 68 år gammal i 1932. Ho var ei sterk og dyktig kvinne og ei god og kjærleg mor og bestemor.

Arnold Weiberg-Aurdal, fødd 1925, er tidlegare ordførar og stortingsmann frå Sykkylven. Som pensjonist har han vore aktiv i foreningslivet og har blant anna gjort ein stor innsats i pensjonistlaget både i Sykkylven og på fylkesplan.

Familietur til Roma i 1938

Av Arnold Weiberg-Aurdal

Verdskrigen var like om hjørnet då familien Weiberg-Aurdal reiste gjennom Europa med bil for å oppleve Europa og Den evige stad. Trettenåringen i baksetet hadde augene med seg.

Dette var far sin einaste utanlandstur. Vi reiste med ferja Peter Wessel frå Kristiansand til Fredrikshavn i Danmark og vidare sørover Vest-Jylland. Far hadde ein Oldsmobile 1937-modell, og det var god plass

eg minnest, gjorde Norge det brukbart, særleg i fotball, der Norge slo Tyskland, med sjølvaste Hitler som tilskodar på tribunen. Men også i mi favorittgrein, boksing, gjorde Norge det godt med Henry Tillers sølvmedalje og bronsemedalje til Erling Nilsen.

Festpynta Paris

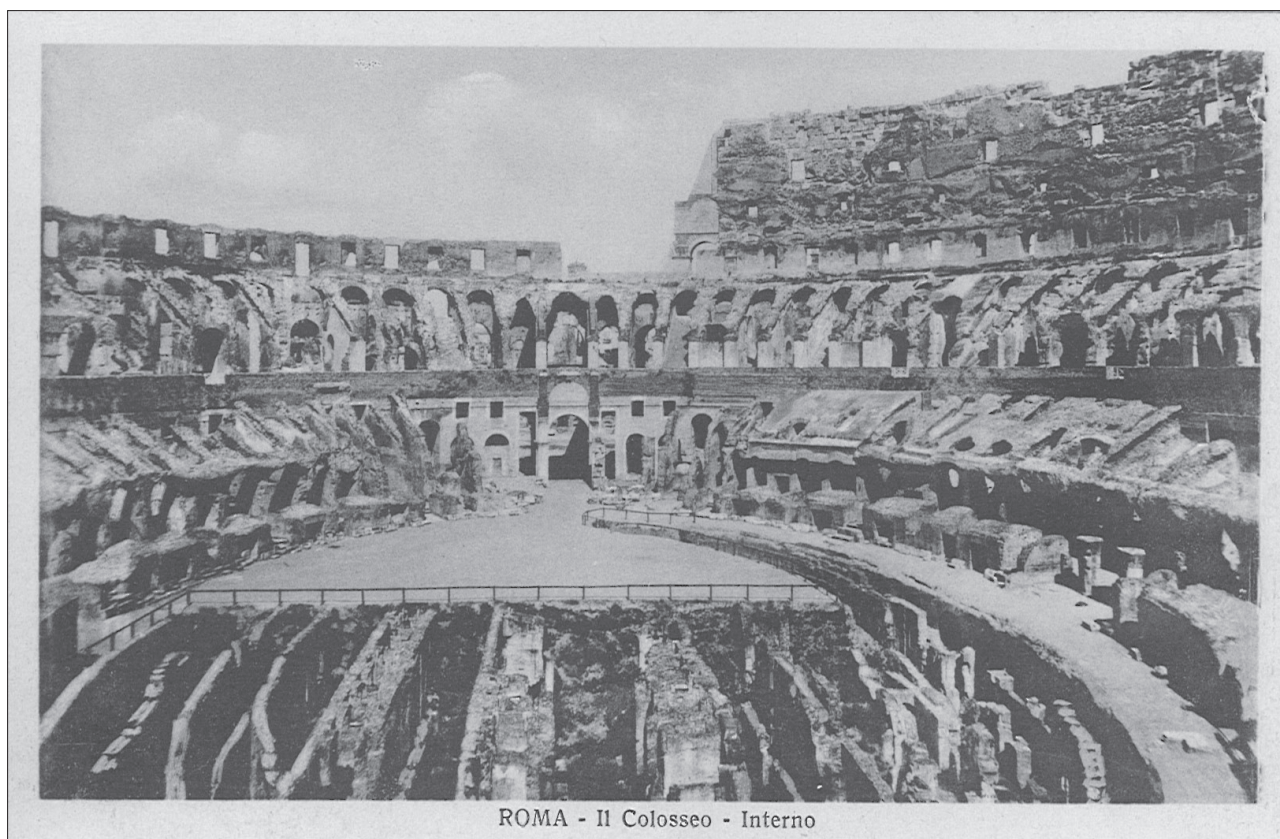
Vi besøkte også Paris, og byen var smykka til besøket av det engelske kongeparet. Eg gløymmer aldri trafikkaoset som møtte oss, med fløyting og skub-

Forum Romanum var eitt av reisemåla for 13-åringen Arnold Weiberg-Aurdal og familien hans som kørte bil gjennom Europa like før andre verdskrigen braut ut. (Postkort)

for familien vår på fire personar. Vi kryssa grensa til Tyskland og passerte Hamburg, ein imponerende by og ein av verdas større hamnebyar. Vi vitja også Berlin, som dette året presenterte seg frå si beste side, to år etter sommarolympiaden i 1936. Så vidt

bing mellom bilane då vi kom inn i byen søndagskvelden. Vi skulle overnatte der, men det gjekk lang tid før vi fann hotellet. Far hadde tinga rom i Hotel Bedford, Rue de la Arcade på førehand. Vi stogga eit par dagar i Paris for å sjå oss om. Vi var samde

ROMA - Il Colosseo - Interno

Colosseum – den store arenaen – sett frå innsida. (Postkort)

om at Paris var ein meir praktfull og storslått by enn Berlin. Det kunne sjølvstg ha sitt å seie at heile Paris var i sin finaste stas framfor kongebesøket.

Då vi reiste sørover på autostradaen, minnest eg at far var heilt oppe i 135 km i timen. Men då fekk han problem med avkjølinga av motoren og måtte finne ein bilverkstad for å reparere kjølesystemet. Vi passerte Nürnberg, der Hitlers fremste medarbeidarar skulle få sin dom etter den andre verdskrigen. Vi køyrde vidare til München. Men der var byen avsperra, då Hitler var på besøk. Vi reiste vidare sørover, passerte gjennom Austerrike og kom til Brennerpasset, der vi overnatta. Eg hugsa at det var tjukkeskodde, og at det var vanskeleg å finne ein overnattingsstad. Det var seint på kveld, ja det nærma seg natta, og vertskapet i huset der vi til slutt stansa, hadde sikkert lagt seg, for det var mørkt overalt i huset. Far banka så sterkt han kunne på ytterdøra, og omsider hørde vi høgrøysta og sinte stemmer inne i bygningen. Men då verten opna utdøra og såg far, som på den tida var ein kjempekar på 120 kg

vart han først forskrekka, og så spakna han og bad oss kome inn. Vi fekk rom og seng til heile familien, og også ein matbit. Det var ein fordel at far snakka brukbart både tysk og engelsk og at han gjorde seg godt forståeleg på heile turen. Ja, han kunne også prestere enkelte ord og setningar på fransk. I tillegg kom at bror min var ei god språkleg støtte for far. Han hadde studert italiensk på førehand, for å vere budd til turen. Dette kom vel med, og Bastian stod aldri fast språkleg under opphaldet i Italia.

Gondol i Venezia

Vi passerte grensa til Italia og køyrde sørover til Venezia. Der hyra vi ein gondol og følgde Canal Grande, den største kanalen på hovudøya, med talrike palass på begge sider, til vi nådde reisemålet vårt, Markusplassen. For ein trettenåring var det ei stor oppleving å sitje i gondolen og studere det grande livet på den 70 m breie kanalen. Vi besøkte også ein restaurant, som låg inn til ein av kanalane. Det oppstod eit problem då vi for første gong skulle betale med italienske lire. Far betalte kelnaren med

St. Peterskyrkja - verdas største kyrkje.

setlar og fekk pengar tilbake. Bror min vart sitjande å studere kvitteringa frå kelnaren og talde opp pengane vi hadde fått tilbake. Han oppdaga at kelnaren hadde lurt oss, og far gjorde kelnaren merksam på feilen. Kelnaren blei først rasande, men måtte gi seg, då han såg kor sterkt vi reagerte. Då vi skulle forlate restauranten, snudde eg meg i utdøra og la merke til at kelnaren stod og gjorde grimase og knytta neven etter oss. Denne hendinga gjorde at vi seinare kontrollerte nøyare pengebruken for å unngå å bli lurte. Ei anna oppleving hadde vi då vi kom lenger sør til ein by som heiter Ravenna. Far gjekk i ein bank for å veksle til seg lire, men kom ikkje tilbake til hotellet. Mor vart sjølvsaugt ute av seg, og det såg verkeleg dramatisk ut. Vi kontakta leiinga i hotellet der vi budde, og dei sende kjentfolk ut i byen for å leite etter far. Og omsider lukkast det å finne han. Han hadde gløymt namnet på hotellet der vi budde, og dette skapte sjølvsaugt store problem.

Anschluss

Før vi reiste på turen, hadde far repetert historia til dei landa vi skulle reise gjennom. Særleg stod Roma hans hjarte nær, men han var også sterkt interessert i utviklinga i Tyskland, som dette året hadde annektert Austerrike i det såkalla Anschluss. Om kveldane, etter at resten av familien var gått til senga, rusla far ned i "bierstubene" (ølkjellarane) for å kome i kontakt med folk. Og der fekk han handfaste opplysningar om kva som skjedde både i Austerrike, Tsjekko-

slovakia og elles i Tyskland. Som kjent vart det i desse dagane ført tingingar om den såkalte Münchenavtalen mellom Tyskland, Frankrike, Storbritannia og Italia. Hitlers plan var at Tsjekkoslovakia skulle avstå dei sudetyske områda til Tyskland. Münchenforliket inneheldt også ein avtale mellom Tyskland og Storbritannia om varig fred, ein avtale som førte til statsminister Chamberlains berømte ord om "fred i vår tid." Dette var også opplysningar som far fekk ei viss innføring i. Som kjent gjekk Hitler til åtak på Polen 1. september 1939, og starta dermed den andre verdskrigen. Chamberlains spådom gjekk altså ikkje i oppfylling, og han måtte overlate roret i England til Winston Churchill seinare.

Albergo Dinesen

Men det viktigaste for far var å kome til Roma. Hovudet hans var fullpakka med kunnskapar. Han var historisk interessert og var sikkert smitta av farfar, som var styrar og historielærer på amtskulen (fylkesskulen) i Hordaland. På søroverturen var vi innom Firenze, ein interessant by som eg seinare har besøkt. Vi nærma oss no Roma, og forventningane og spenninga var å ta og føle på. I Roma tok vi inn på Albergo Dinesen. Ei dansk dame, fru Dinesen, dreiv gjestgiveriet, og vi budde der knapt ei veke. Vertinna fortalde at både Bjørnson og Ibsen hadde budd der. Edny og eg budde forresten på same staden då vi i 1973 vitja Roma på veg til eit møte i Europarådet på Malta. Då var det sonen som dreiv gjestgiveriet, som no var oppgradert til hotell. Vi spurde etter mora. Han fortalde at ho levde og at ho hadde passert 100 år. Vi ville gjerne møte henne, men det var ikkje aktuelt, forstod vi. Roma er ei openberring og eit eldorado for historisk interesserte. Eg trur at dagane i Roma var noko av dei mest minnerike far hadde opplevd i heile sitt liv. Han gjekk frå stad til stad med den same entusiasme og iver. Vi hadde kontakta eit selskap som dreiv med omvising og som nytta fleire språk, særleg engelsk og tysk. Selskapet hadde lagt opp ei omvising, som blant anna inkluderte dei mest kjende stadene som Colosseum, Vatikanstaten med St. Peterskyrkja, Capitol, Forum Romanum og katakombane. Det var slik ordna, at vi kunne melde oss på turane til dei stadene vi ville sjå. Det var over 30 varmegrader og vindstille alle dagane, og for meg var varmen mest

uuthaldeleg. Eg interesserte meg mest for Colosseum, og det som hadde skjedd der i åra etter at denne fantastiske arenaen vart bygd i år 79 e. Kristus.

Leiteaksjon

Opphaldet i Roma var ikkje utan dramatikk. Under omvisinga i Vatikanet følgde familien omvisinga på tysk. Eg hadde hatt eitt år engelsk i barneskulen, og under omvisingane pensa eg over til den engelske gruppa, utan at resten av familien vel var klar over det. I Vatikanpalasset er det 1400 rom og lange korridorar med freskomåleri av dei verdskjende kunstnarane Michelangelo og Rafael. Særleg var Det Sixtinske Kapellet imponerende og kjend for Michelangelos utsmykkingar. Eg sytte til å begynne med for å ha augekontakt med tyskegruppa og resten av familien. Men med eitt oppdaga eg at eg hadde tapt gruppa av syne og at familien min var borte vekk.. Her var gode råd dyre, og eg sprang rundt i korridorane utan å finne resten av familien. Foreldra mine ante også uråd og sette i gang ein leiteaksjon for å finne meg. Til slutt lukkast det, og vi alle var sjeleglade, ikkje minst eg, som var heilt ålvåt av sveitte i varmen. Alle var oppskaka, men når enden er god, er allting godt. Som tyskarane seier: "Ende gut, alles gut".

På heimturen var vi også innom mange kjende stader, mellom anna Pisa med det skeive tårnet, Milano, Genova, Lyon og Köln. St. Peterskyrkja i Roma var sjølsagt størst og mest imponerende av dei kyrkjene vi besøkte på turen. Ho er verdas største kyrkje, med utruleg mektige dimensjonar. Av andre kyrkjer vi var inne i, nemner eg Kølnerdomen i Tyskland og katedralen i Rheims i Frankrike. Dei var begge praktfulle gudshus.

Eg kom tilbake til Köln då eg tenestgjorde i Tysklandsbrigaden i 1948, og også på turar som veteranforeininga i Tysklandsbrigaden arrangerte seinare. Då fekk eg sjå Kølnerdomen slik eg opplevde dommen i 1938, kanskje endå meir imponerende enn då. Det forunderlege som vi opplevde i 1948, var at kyrkja stod der med relativt små krigsskader, mens resten av Köln var totalt nedbomba. Frå Rheims bilte vi strake vegen til Warnemünde i Tyskland og tok ferja derifrå til Gedser i Danmark. På ferja fekk

far ta seg ein blund, før vi tok fatt på vegen via København og Gøteborg til Oslo. Far hadde vore sjåfør heile turen, utan avløyning, og etter det eg minnest, var den samla distansen på over 6000 km. Far var den gongen 47 år, og altså i sine beste år. Vel blåst!

Etterord

Det er vel dei færreste som har opplevd Berlin i fire ulike fasar eller tidsepokar, slik eg har gjort. Som nemnt var eg i Berlin i 1938 som 13-åring, like eins i 1948, i 1979 og i slutten av 90-åra. På bilturen i 1938 til Roma, vitja vi dei største byane på kontinentet, m.a. Berlin. Med denne opplevinga i minnet, kom eg tilbake på nytt våren 1948. Det var like før blokaden av Berlin. Den tredje gongen var som stortingsrepresentant på ein kongress i Aust-Berlin i 1979. Den fjerde gongen var på ein tur til Berlin i regi av Tysklandsbrigadens Veteranforening i slutten av 90-åra. Det var store forandringar i Berlin frå tur til tur, med størst skilnad frå 1938 til 1948. Det vart også eit avgjerande tidsskilte då muren fall i 1989.

Dagny Rønnes (f. 1923) er opphavleg frå Halså på Nordmøre, men har sidan 1948 vore busett i Sykkylven. I 1962 gjorde ho noko som var både uvanleg og krevjande for ei kvinne på den tida; ho tok hyre som salongpike på ein båt i utanriksfart. I denne artikkelen fortel ho om ein tur til dei store innsjøane i USA. Artikkelen har tidlegare vore publisert i lagsbladet til Sykkylven pensjonistlag.

Over Atlanteren

Av Dagny Rønnes

Over Atlanteren

N

år en skal skrive om noe som er foregått i ens eget liv, må en bare dykke ned i fortida og grave fram et eller annet. Denne hendelsen for eksempel, er fra våren 1962, så den begynner å bli noe mosegrodd, men OK, vi starter!

Som sagt, dette var i mars 1962. Forretningen min på Aure hadde jeg foreløpig overlatt i andres hender og den harde virkelighet akkurat da, var at jeg sto på hyrekontoret i Kristiansund og forhørte meg om det fantes muligheter for jobb som salongpike på et skip i utenriksfart.

Det har vært situasjoner i livet da jeg ikke har følt meg særlig høy i hatten og dette var en av de gangene. Et sånt yrke var så utenkelig og fremmed at jeg på en måte sto ved siden av meg sjøl. For å ta en sammenligning: Om noen hadde bestemt at jeg skulle kastes ut fra et fjell eller fly i fallskjerm, tror jeg at jeg hadde følt meg omtrent like elendig som nå på dette kontoret, jeg har nemlig høydeskrekk. Men damen bak skranken på hyrekontoret måtte ha vært et fint og positivt menneske, for med det samme hun begynte å snakke med meg, var det som jeg følte meg helt trygg og det var som jeg trådte inn i en film eller drømmeverden. Dette høres sikkert rart ut, men sånn var det bare.

Rotterdam

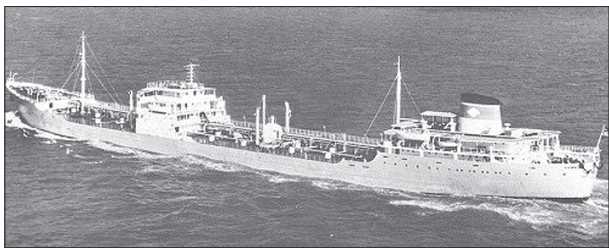
I løpet av noen minutter hadde jeg fått hyre som salongpike på M/T Dagali J. P. Pedersen & Sønn rederi Oslo. Kontordamen opplyste at vi var tre hyresøkende damer på denne jobben og at jeg ble den heldige. Jeg fikk samtidig litt briefing om skipet, det var forholdsvis nytt, var på noen og tjue tusen tonn og for tiden fraktet den korn, som er en renslig last.

Fikk beskjed om å gjøre meg reiseklar, slik at jeg var ferdig til å reise på dagen. Mest sannsynlig skulle jeg mønstre på i Rotterdam. Reisen derfra skulle gå gjennom den engelske kanal, videre over Atlanteren og opp St. Lawrencekanalen, derfra opp slusene til de store innsjøene, for til slutt å ende opp i Duluth, hvor det skulle lastes korn, og så returneres tilbake til Rotterdam. "Du er heldig, for dette er en veldig fin tur", sa kontordamen og det hadde hun helt rett i, for det er den vakreste reise jeg noen gang har opplevd. Til sammen har jeg vært i 13 forskjellige land, men noe så skjønt som å seile gjennom de fem store innsjøene som danner grensen mellom Canada og Amerika, er helt utrolig. Men været, fargene og årstiden ikke minst, hadde vel også sitt å si.

Den første store innsjøen vi passerte var Ontario, der kunne vi høre bruset fra Niagarafossen kilometervis unna. Vi var noen av mannskapet som spurte kapteinen om bord om vi kunne få fri, slik at vi kunne benytte denne enestående anledningen til å oppleve en slik attraksjon på nært hold. Men nei, det fikk vi ikke. Reisen gikk gjennom Lake Ontario, Eiresjøen, Huron, Michigan og til slutt Lake Superior til Duluth, Minnesota. Der lastet vi korn for returen. I nærheten av denne byen eide min bestefar fra Nordmøre en farm som han solgte på ca. 1880-tallet, før han dro hjem til gamlelandet.

Presis

Så langt om lengden av reisen, men vi starter fra utgangspunktet for reisen, altså Rotterdam. Jeg tror vi var ca. 12 personer, som mønstret på samtidig. I alt var vi fire damer om bord av et mannskap på 36. Det første jeg fikk beskjed om etter at jeg kom om bord, var å innfinne meg på kontoret til kapteinen for intervju. Der var det to kapteiner, den ene het Bendiksen. Han kom med skipet fra Corpus Christi

Dette er Dagali, som desverre fikk en trist skjebne. Noen måneder etter at jeg mønstret av, blei den pårent av et annet skip i innløpet til New York havn og sank. De av mannskapet som oppholdt seg akterut, omkom.

Mexico og skulle mønstre av i Rotterdam. Den andre hette J. P. Carl og var den som skulle fortsette om bord. Da intervjuet var over og jeg skulle gå, sa Bendiksen: "Her om bord holder vi oss til pliktene våre; skal du servere middagen kl.14.00, så betyr det kl. 14.00, ikke fem minutter før eller fem minutter etter. Er dette forstått?" Jo da, det var ikke så vanskelig å fatte, men jeg syntes det virket litt unødig tøft.

Livet om bord var greit nok, men anledning til skulking var det ikke, man måtte henge i. De fleste av besetningen holdt til akterut. Min oppholdsplass var midtskips og arbeidsoppgavene var som i en vanlig husholdning. Jeg hadde ansvaret for kapteinen, chiefen og overstyrmannen, men det var ikke bare, bare. Den ferdige maten hentet jeg i byssa akterut og når jeg skulle over den lange gangbroen i ruskevær med alle pannene, og samtidig holde meg fast for ikke å blåse på sjøen, var det litt av en utfordring. Som sagt, det var bare disse tre offiserene ved måltidene og de satt ved enden av et gedigent mahognybord i spisesalen. Jeg holdt til i pentryet ved siden av, og var det noe, brukte de å ringe med klokken, som var montert på bordet.

Rått parti

Som sagt gikk det bra, bortsett fra en gang det ringte ekstra kraftig ved frokosten. Med det samme jeg kom inn la jeg merke til at kapteinen var utilpass og at de to andre satt med steinansikter. "Vil gjerne spørre deg om noe", sa kapteinen, "er dette av disse nymoderne, lettkokte eggene?" Egget var kav rått og fløt delvis ut over den nystrøkne, hvite duken. Noen i byssa hadde sendt med meg tre røde egg, om det var et uhell eller på fleip er ikke godt å

si. Jeg var den ulykkeligste ombord den dagen, for å gjøre kapteinen sur var ikke noe koselig.

Man gjør seg opp meninger om folkeslag når man er ute og reiser. For min egen del fikk jeg stor sympati for hollenderne. Når vi hadde landlov, gikk vi aldri alene, men tre og fire sammen. Det var korte frivakter, så vi fikk ikke noen anledning til kulturelle opplevelser, men sjømannspresten i Rotterdam kom om bord og inviterte oss til sjømannskirken. Det var en fin og hyggelig opplevelse. På leseværelset lå det mange norske aviser, der i blant Sunnmørsposten. Om bord fikk jeg vite litt om mine forgjengere. Den damen som hadde hatt jobben før meg, var en legefrue fra Ålesund. Før henne, ei ung jente som blei satt på land i en by i Afrika, uten støtte med hensyn til hjemreisen. Det hørtes litt brutalt ut, syntes jeg.

For min egen del fikk jeg anmodning om å fortsette om bord, men etter to og en halv måned mønstret jeg av og reiste hjem med et vakkert minne for livet.

Malvin Misje, fødd 1943, er frå Fjell i Hordaland. Han er utdanna lektor og har arbeidd ved Sykkylven vidaregåande skule sidan 1977. Han er også med i årboknemnda. Artikkelen om Jarnesbåtane, byggjer på samtalar han har hatt med Inge Jarnes og kona Ingeborg, Jens Jarnes og Per Jarle Jarnes.

Jarnes-båtane - møbelfrakt på kjø

Av Malvin Misje

Jarnes-båtane

Veksten i møbelindustrien i Sykkylven og nabobygdene i 30-åra og under krigen, skapte etter kvart eit transportproblem. Møblane som vart produserte, skulle også fraktast ut av fjordbygdene til forhandlarar og kundar kring om i landet. Det er her saga om Jarnes-båtane kjem inn; eit fraktefirma i Sykkylven som vart etablert for å drive båttransport med møblar.

frakteoppdrag for møbelbedriftene. Det var særleg om haustane, frå september til vintersilda kom på nyåret, dei tok slike oppdrag. For bedriftene var det viktig å få møbelprodukt ut til julehandelen, og for båteigarane gav det ein ekstraskilling i dei stillare periodane mellom fiskesesongane

Faste møbelruter

Då Raumabanen opna i 1924, vart Åndalsnes

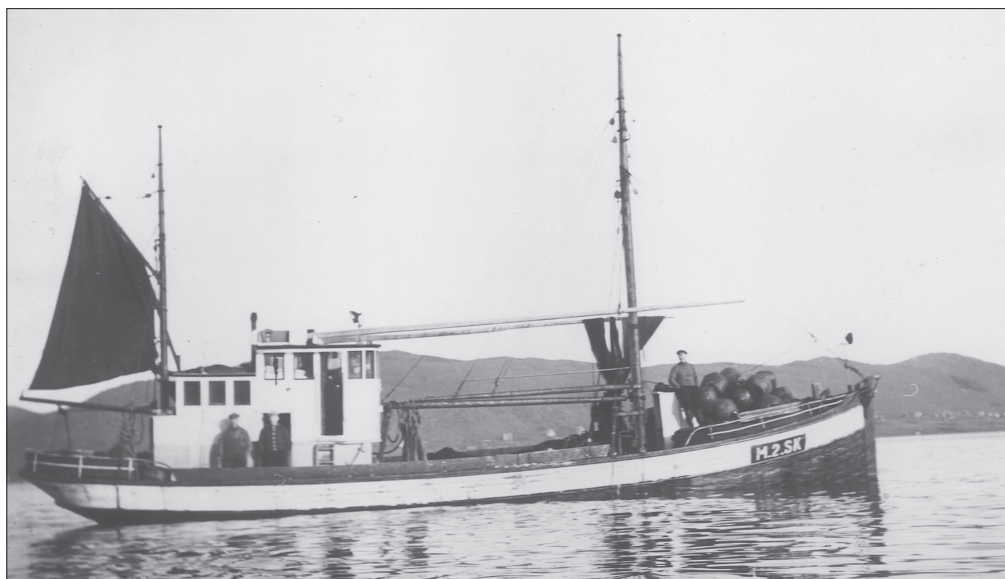

Ein stivpynta "Verge", slik båten såg ut då han vart kjøpt i 1927.

Opphavet til det som seinare skulle bli eit reiarlag, kan førast tilbake til 1927. Då kjøpte Petter Jarnes og broren Thomas ein nybygd båt i Romsdal. Fartøyet som var 55 fot langt, fekk namnet "Verge" og hadde ein einsylindra Finnøy-motor. Med denne båten dreiv dei alle slags fiske året rundt, både til havs og i fjordane.

På slutten av 30-åra og under krigen, tok dei

eit knutepunkt for godstransporten mellom Austlandet og Mørereigionen. Møbelverksemdene i Storfjordområdet sende produkt sine med rutebåtane til Ålesund, der dei vart lasta om til andre av Møre Fylkes Ruteselskap sine båtar som gjekk til Åndalsnes eller til kystbyane i nord og sør. Denne tidkrevjande og tungvinte fraktemåten ville no fleire av dei større møbelfabrikkane ha ei endring på. Rutebåtane greidde heller ikkje alltid å ta unna

Fiskebåten "Verge" med full last. Biletet er frå trettiåra, etter at båten vart forlengd og fekk nytt styrehus.

den stadig aukande produksjonen.

Ei interessegruppe frå møbelverksemdene i Storfjordområdet, bad MRF om å starte ei direkte-rute til Åndalsnes, men det kom ikkje noko klart svar frå selskapet. Møbelfabrikkane visste at Jarneskarane hadde båt som allereie var blitt brukt til frakteoppdrag for bedriftene. No kom det sterke oppmodingar til dei frå fleire bedriftseigarar. Fridtjof Fredriksen i Sykkylven var ein aktiv pådrivar, og frå Stranda tok P. I. Langlo turen til Jarnes, for å overtale brørne til å starte ei fast rute til Åndalsnes.

Positive oppmodingar og tru på framtida då krigen var slutt, førte til at dei fem sønene til Petter Jarnes, Peder, Thomas, Olav, Paul og Inge kjøpte båten "Trygg 6" i 1945, og gjekk saman i eit reiarlag og fraktefirma med namnet "Brødrene Jarnes". Eit par av brørne hadde arbeidd i ulike møbelbedrifter i Sykkylven under krigen. No sa dei opp jobbane sine og satsa på møbelfrakting.

"Trygg 6"

"Trygg 6" var ein 60 - 70 fot trebåt, ombygd i Tomrefjorden. Båten hadde høyrte til på Harøya, men hadde stått på land under krigen. Det var vanskeleg å skaffe materialar med det same krigen var slutt. Mastetreet fekk dei hos ein onkel i Utvika ved Skodje. Maskinen var ein 60 hk Union.

I november 1945 gjekk første turen til Åndalsnes. Eitt problem stod likevel att: skulle ein drive faste frakteruter, laut ein ha konsesjon. Andre stader førte dette til konflikter med rute-selskapa, men fylkesmannen gav Jarnesbrørne konsesjon på møbelfrakt i heile Storfjordområdet, inkludert Vegsund og Spjelkavika.

Frå 1945 - 47 gjekk "Trygg 6" faste ruter frå Sykkylven og andre bygder i Storfjorden til Åndalsnes. Somme tider var det behov for større lastekapasitet, og då vart "Verge" sett inn som ekstrabåt. På Åndalsnes hadde Jarnesbrørne ein fast speditør, Kristian Stokke. Han ordna med returfrakt for båtane. I dei første åra etter krigen var det mangel på det meste, og det kunne vere ganske assorterte varer båten hadde med seg tilbake til Ålesund og bygdene på Sunnmøre. Det var både kaffi, vaskepulver, krustøy og byggjevarer i same lasta.

Nye båtar

Dei første åra etter frigjeringa, auka talet på møbelbedrifter i Sykkylven og dermed vart transportbehovet større. I 1947 vart gamle "Verge" sold til Alnes, og Jarnesbrørne gjekk til innkjøp av ein større båt på 85 fot. Båten trong ein del ominnreiking, noko brørne sjølve stod for. Før jula 1947 var fartøyet ferdig ombygd og første turen med møblar gjekk på nyåret 1948. Denne båten fekk òg namnet "Verge", og motoren var ein 120 hk Heimdal.

Men den rivande utviklinga i møbelindustrien i heile Storfjordområdet, skapte snart behov for endå større lastekapasitet. Allereie i 1950 skaffa Jarnesbrørne seg ein ny båt, "Vesla". Båten vart kjøpt frå Vestenfjeldske Dampskibsselskab i Bergen, og var på 85 fot. Maskinen var ein 120 hk Rubb.

"Trygg 6", nye "Verge" og "Vesla" ved kai på Jarnes midt på femtitalet.

Fraktefirmaet Brødrene Jarnes hadde no tre båtar i møbeltransporten til Åndalsnes, og desse alternerte på dei faste rutene. Kvar måndag gjekk ein av båtane frå Sykkylven og innover Storfjorden (Ramstaddal, Stordal, Stranda, Oksvika, Eidsdal og Liabygda). Ein lasta møblar av alle slag, før kursen vart sett mot Åndalsnes. Her skulle ein vere klar til lossing tysdags morgon. Det vart gjerne seint på kvelden før ein var framme ved jernbanekaia på Åndalsnes. Med ein fart på åtte - ti knop, brukte båtane seks timar frå Ålesund og inn Romsdalsfjorden.

Tysdagar og torsdagar hadde same ruteopplegget. Då var det lasting i Sykkylven, Vegsund og Spjelkavika og lossing i Åndalsnes morgonen etter. Fleire av møbelbedriftene i Sykkylven hadde eigne kaiar og ein kunne laste om bord rett frå fabrikk. Om vintrane hende det at isen hindra båtane i å leggje til kai. Då vart det laga råker og møbelpakkane vart frakta på kjelke ut til iskanten. Dei mange mindre bedriftene som ikkje låg ved sjøen, brukte Aurekaia. Her kunne det innimellom vere møbel-

produkt frå bortimot 20 ulike leverandørar. Møblar hadde lita vekt, så det vart lasta like mykje på dekk som i lasterommet. Somme gonger var dekkslasta stabla så høgt at ein knapt kunne sjå frå styrehuset.

Holmkassar

Når møbellasta vel var komen på plass i godsvognene, hadde speditør Stokke varer klar for frakting til Ålesund og sunnmørsbygdene. På femtitalet var det ofte material til fiskekassar som utgjorde returlastene. Fiskeindustrien i Ålesund hadde stort behov for fiske- og sildekassar, og materialen til desse kom ferdig oppsaga i buntar frå Langmoen i Brumunddal. Det var ulike typar kassar, alt etter kva fisk som skulle oppi. I dei gode vintersildåra midt på femtitalet, trongst det store mengder sildekassar, eller "Holmkassar", som dei vart kalla i Ålesund. Returlastene gjekk elles til større og mindre stader i heile distriktet. Frakteoppdrag til Fosnavågen og Ytre Søre var ikkje uvanleg.

Jarnes-brørne hadde òg eit nært samarbeid med møbelbedriftene i Sykkylven. Til madrass-produksjonen på Ekornes-fabrikken, trongst det mykje stålstreng til fjører. Ståltråden vart importert frå England og Tyskland og frakta til Ålesund. Ein visste gjerne kor tid dei store lasteskipa kom til byen. Då var det viktig å ha ein Jarnes-båt som kunne leggje til ved skipssida og laste strengbuntane direkte om bord. Det var dette dei kalla "å ta det over skipsbord", noko som sparde bedriftene for kostnader med omlasting. I madrassane brukte ein og jute og kokosfiber. Dette vart importert i pressa balgar, som vart henta direkte frå lasteskipa i Ålesund.

"Atair"

I 1961 gjekk brørne Peder, Thomas og Olav saman og ville prøve noko nytt. Dei kjøpte ein tidlegare snurpebåt og begynte med lausfrakt på kysten. Båten heitte "Atair", var på 290 tonn og hadde ein Alfa Diesel på 460 hk. Fraktoppdrag fekk dei frå ulike skipsmeklarar, men båten gjekk mykje med gjødning frå Glomfjord og sørover til Stavanger. "Atair" vart likevel berre eit mellomspel i fraktefirmat si historie. I 1964 selde dei båten.

Etter at "Trygg 6" vart seld på slutten av 50-talet, hadde ein berre to båtar i møbelfarten. Midt på 60-talet, vart også "Verge" seld og brørne kjøpte ein ny båt til å frakte møblar. Båten heitte "Nordberg" og kom frå Haramsøya. Han var litt større enn dei hine båtene (90 fot), og hadde ein tresylindra motor på 180 hk. Dette blei den siste båten reiarlaget kjøpte.

Utover i 60-åra tok bilane meir og meir over for sjøtransporten. Utbygginga av vegnettet og større lastebilar reduserte behovet for dei mindre fraktestyrte. Godstrafikken med Raumabanen vart såleis mindre viktig for industriverksemdene i Møreregeonen. Likevel heldt møbelfraktinga til Åndalsnes fram til midt på 70-talet.

No hadde reiarlaget att "Vesla" og "Nordberg", Dei siste par åra gjekk båtene òg med møbellaster til Trondheim. Dette var møblar som skulle vidare til den nord-norske marknaden. Innan det gamle konsesjonsområdet hadde behovet for møbelfrakting minka sterkt, etter at trailerar frå store transport-

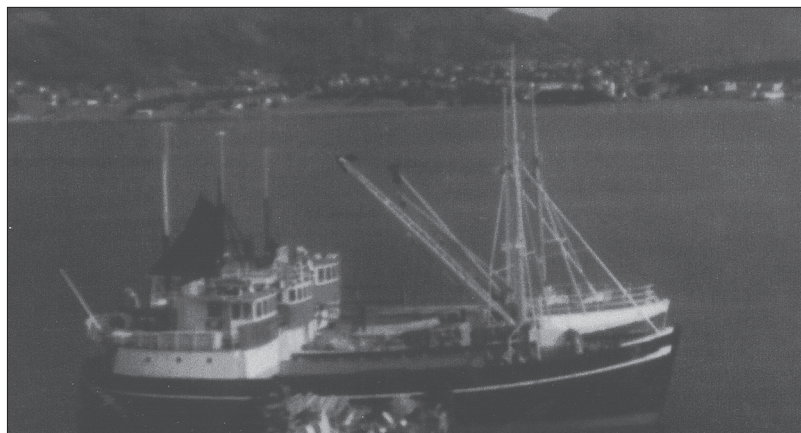
firma tok over det meste av varetransporten i distriktet. Trondheimsfarten dei siste åra før fraktinga tok slutt, var ein avtale mellom eit par av dei større møbelbedriftene (m.a. Ekornes og Brunstad) og reiarlaget. Returlastene frå Trondheim var trematerial til møbelproduksjonen, men kunne òg vere jarn til skipsindustrien på Sunnmøre. Det var særleg "Nordberg" som vart brukt i denne lausfarten.

Frå kjøp til bil

I 1978 var det likevel ugjenkalleleg slutt for båtene. Det var ikkje lenger behov for ei eiga båtrote til møbeltransport. Eigaraane begynte også å dra på

"Vesla" i fart på Sykkylvsfjorden. Eit velkjent syn på femti- og sekstitalet.

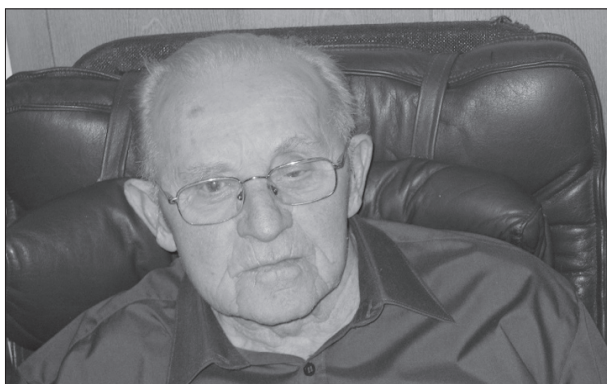

"Norberg", "Havset" og "Vesla" ved heimekaia på Jarnes.

åra. Fraktfirmaet Brødrene Jarnes vart avvikla og båtene etter kvart selde. "Nordberg" hamna på Austlandet, som skuleskip for vanskelegstilte ungdommar og enda sine dagar ved eit forlis i Danmark. "Vesla" var den siste som forlet Sykkylven i 1981.

Møblar låg høgt og lågt. "Vesla" lastar ved Ekornesfabrikken i 1976

Inge Jarnes (84) er den siste attlevande av gründerane. Foto: Malvin Misje.

Eit nordmørsfirma som dreiv fiskeoppdrett, kjøpte båten.

Jarnesbåtane var ein del av det pulserande livet i Storfjordområdet i ein mannsalder. Dei trauste frakteskutene var velkjende for dei fleste. I Sykkylven trong ikkje folk å flytte blikket for å sjå kva båt som kom eller fór, ein kjende dei på motordunken.

Ulykker og dramatiske hendingar vart fraktefirmaet og sparte for. Båtane slapp både grunnstøyting og maskinhavari. Motorane var robuste og driftssikre. Dei måtte nok ha sitt stell, men fekk dei nok smurning og drivstoff, kunne dei gå i det uendelege.

Sjølv om mannskapet kjende kvart eit nes og kvar ei bukt, var skodde og snøtjukke alltid noko som kunne skape utrygge situasjonar for den som stod til rors. Båtferdsla var også større enn i dag, og ein prøvde å halde rutetidene. Mannskapet på båtane var, forutan eigarane, folk frå Sykkylven. Vanlegvis var det fire mann på kvart fartøy under frakting. Reiarlaget hadde eit fast mannskap på ti, som bytte på å vere om bord. Slik ordna ein at kvar fekk litt fri innimellom.

Inge Jarnes (84) er den siste attlevande av dei fem brørne som starta frakteselskapet i 1945. Frå stoveglaset på Jarnes kan han i dag sjå rett ned på eit stort utandørs symjebasseng tett i sjøkanten. Der låg kaia til Jarnes-båtane for ein del år sidan. Litt til høgre ligg ei småbåthamn med moderne fritidsbåtar.

-Det har skjedd store forandringar berre sidan eg vart pensjonist, seier han. Eit par gonger i veka kan han også sjå containerskip sige forbi og leggje til kai ved Ekornes-fabrikken. Framleis går det møblar på båt kjølt ut Sykkylvsfjorden, men Jarnes-båtane si tid er for lengst blitt historie.

Siv Bente Ringseth er lektor og underviser i vidaregåande skule.
Ho er medlem av redaksjonen for årboka.

Frå jord til jarn – eit portrett av metallkunstnar Kjell Gunnar Overøye

Av Siv Bente Ringseth

S mijarnsportar, lysglobar og golvlysestakar, er nokre av arbeida metallkunstnar Kjell Gunnar Overøye har laga. Han har funne seg ein eigen "nisje" i kyrkjeutsmykking, og vi finn arbeida hans heilt frå Skien i sør til Kjøllefjord i nord.

Utsmykking av kyrkjer

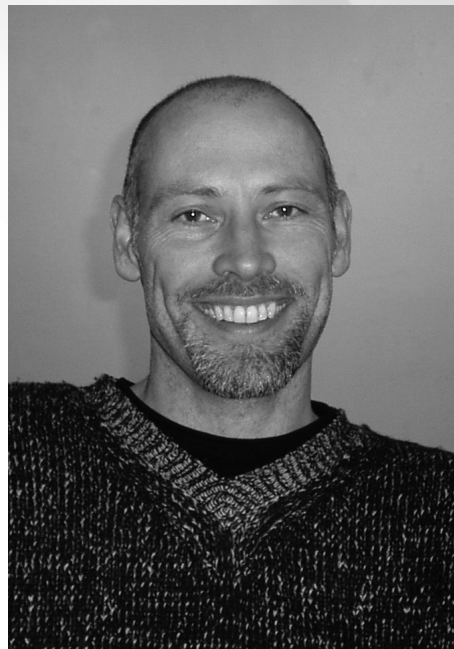
Heilt sidan eg fekk kontakt med Kirkelig kulturverksted ein gong på 1990-talet, har eg for det meste jobba med utsmykking av kyrkjer, fortel Kjell Gunnar Overøye, der han tek imot meg i sitt sjølvteikna, nybygde hus midt i tjukkaste skogen på Aurdal. I kyrkjeutsmykkinga fann eg ein marknad der eg fekk eit nært samarbeid med oppdragsgjeveren, noko som har ført til at eg har fått fleire store og små utsmykkingsjobbar.

Har du vore innom kyrkja i Sykkylven, har du kanskje allereie sett arbeid utført av denne kunstnaren. Både altarutsmykkinga i kapellet, påskelysestaken og lysskulpturen kjem frå Overøye si hand.

Kanskje var det ikkje tilfeldig at det er kyrkjer som viser mykje av arbeida hans. Han vaks opp i Stordal i nærleiken av den gamle Rosekyrkja, noko som har påverka han: Eg blei tidleg knytt til Rosekyrkja, som var vår næraste nabo i Stordal. Denne kyrkja er av det gamle slaget, bygd i tre og med vakre treskjeringar og ornament. For meg representerer den både det vakre og det mystiske. Eg er oppteken av både det arkitektoniske ved kyrkja som bygg, og sjølv kyrkjerommet. Kyrkja har hatt mykje å seie opp gjennom heile vår historie, og den dag i dag kan eg bli inspirert og overvelda når eg ser flotte kyrkjer, fortel kunstnaren.

Lærer og kunstnar

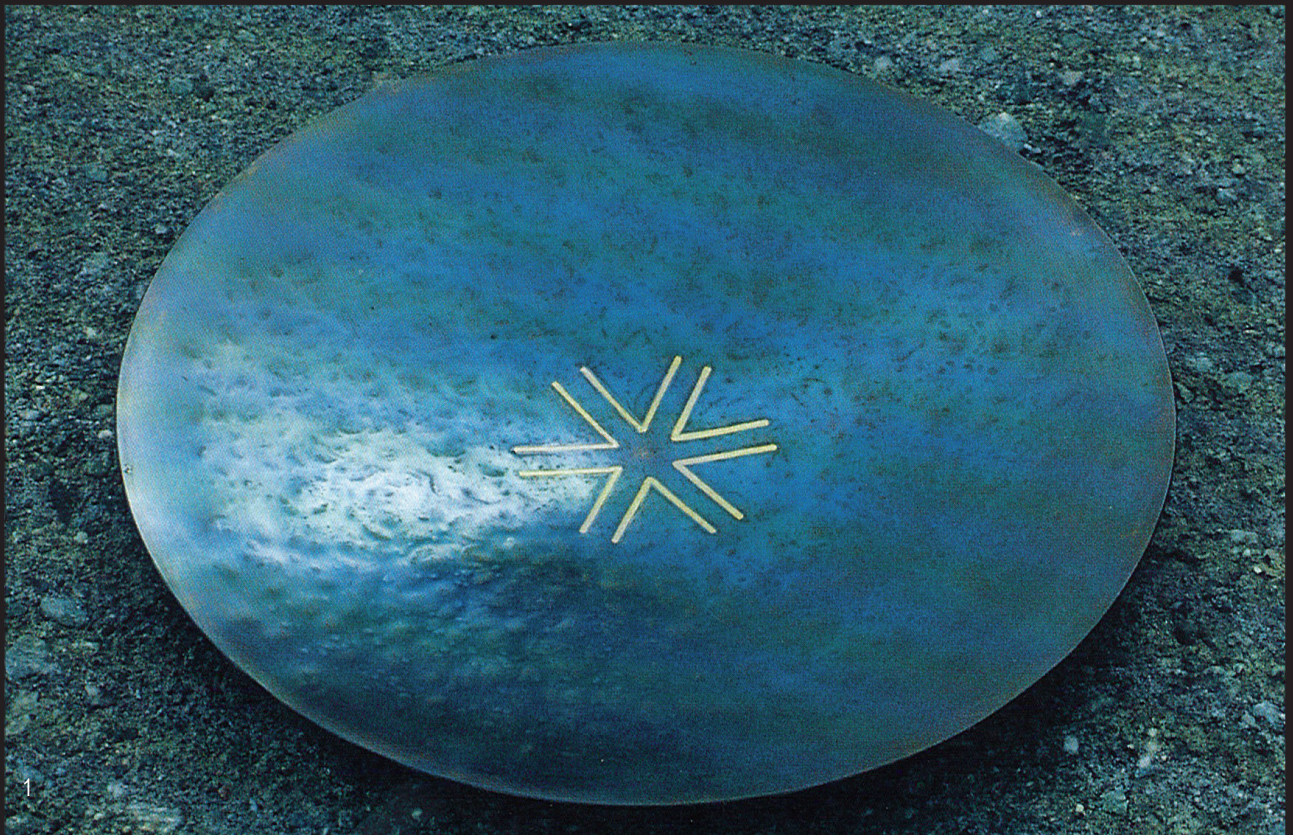
Hans eiga historie byrja i Stordal, der han vaks opp i ein syskenflokk på tre. Heimen var prega av stor musikkinteresse, og medan broren valde musikken

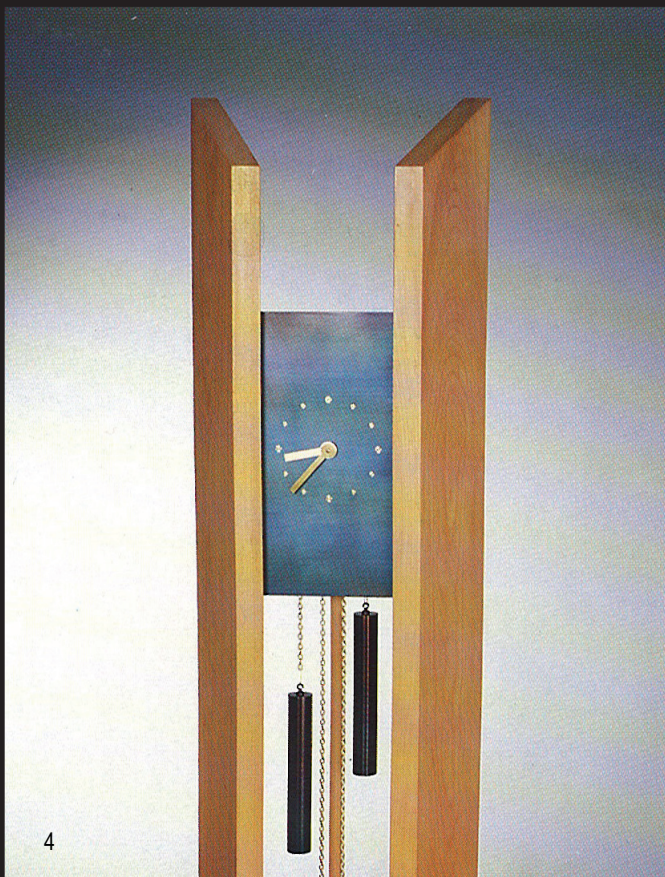

Kjell Gunnar Overøye

som levebrød, vart den hobby for Kjell Gunnar. Han er i dag ein ivrig felespelar, og fleire har høyrte hans vakre tonar frå strengane når han i ulike samanhangar har opptreidd for publikum.

Diplomoppgåva tok han ved Statens håndverks- og kunstindustriskole (SHKS) på byrjinga av 1990-talet. Og som den sunnmøringen han er, tenkte han praktisk og tok pedagogikk attpå, slik at han kan kombinere kunstnargjerninga med undervising. Men det er ikkje berre uproblematisk. Som han sjølv seier: Av og til merkar eg presset av å skulle kombinere kunsten med eit anna yrke. Når eg har tidsfristar på utsmykkingsoppdrag til dømes, kan det vere vanskelig å kople om hjerna frå det ein området til det andre. Eg har valt eit økonomisk usikkert yrke, men ein kunstnar må også ha til smør på maten, så enn så lenge kjem eg til å satse på denne kombinasjonen.

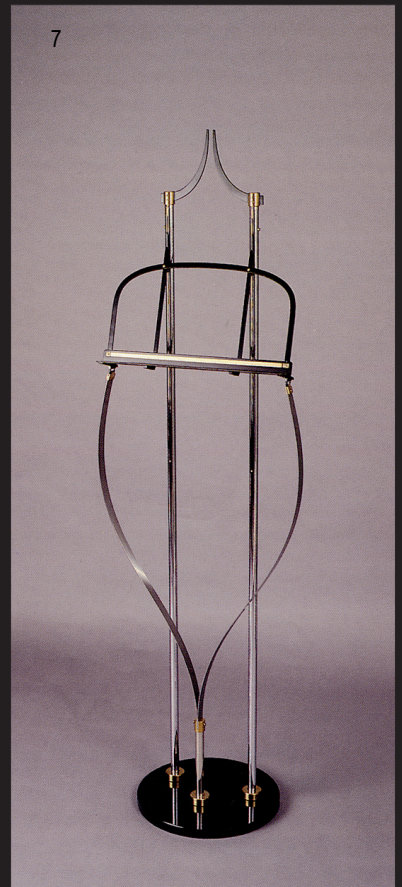
4

1. Fat i stål og messing – 1984
2. Detalj av sjuarma lysestake i massiv messing til Kjøllefjord kyrkje - 1992
3. Relieff i etsa kopar – fritt arbeid ca 1999
4. Golvklokke i raud bøk og stål. Studentarbeid frå SHKS - 1988
5. Utsmykking til inngangsparti Sjukehuset i Ålesund psykiatrisk avdeling i kopar og rustfritt stål 1998-1999
6. Emblem bedehus. Utsmykking i aliminium og rustfritt stål - 1995
7. Notestativ i fjørstål og messing - arbeid frå SHKS – resultat av ein konkurranse. Delt 1.plass - 1987

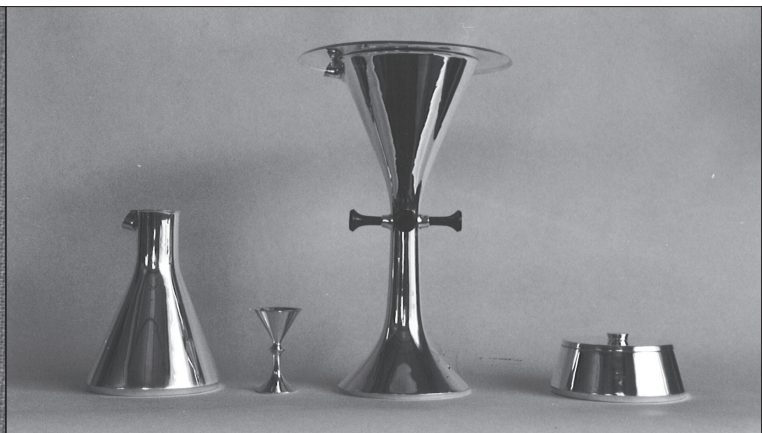
5

7

Bunadskniv – elevarbeid frå Norsk Kunsthåndverksskule på Voss ca 1983.

Nattverdsett i sølv – studentarbeid frå SHKS ca 1989.

Enkelt formspråk

Når du kjem gåande framover skogsvegen der huset til Overøye ligg, slår det ein at han har valt alt anna enn eit nostalgisk formspråk i det nybygde huset. Det er langt frå den gamle Rosekyrkja til hans eigen byggjestil. Stilen ligg nærare minimalismen enn snirklete utsmykkingar og ornament. Denne enkle stilen pregar også kunsten hans, dei fleste arbeida er enkle i uttrykket, og det er lett å sjå at dette er ein formsikker person:

-Eg er nok svært opptatt av form i alle variantar, uavhengig av merkelappen på stilen. Når eg skulle teikne huset mitt til dømes, var det viktig for meg at huset skulle tilpassast naturen rundt, samtidig som eg ville gi det ei funksjonell form.

Det enkle formspråket går igjen i nesten alt av arbeida hans, om det no er ein lysestake i metall eller ei veggutsmykking han lagar.

-Eg prøvar å kombinere eit konstruktivt uttrykk, som nærmast er minimalistisk, med innslag av organiske former. Sjølv om mykje av arbeida mine har symbolikk i seg, søker eg å kombinere det enkle med det symbolske. Det er viktig for meg å gi symbola eit nonfigurativt uttrykk, slik at det gir rom for eigne assosiasjonar hos den som ser.

Inspirasjonen hentar han frå landskap og liv rundt seg, og på reiser: Når eg er ute å fer, anten i innland eller utland, hentar eg mykje impulsar. Eg kan bli inspirert av vidt forskjellige plassar, alt frå storbyar som Moskva og New York til naturen og landskapet rundt meg, seier han.

Metall som materiale

At det blei metall han skulle jobbe med, var litt tilfeldig: Etter ungdomsskulen i Stordal gjekk eg på folkehøgskule, og der hadde eg ein lærar som jobba mykje med metall. Eg blei fascinert av metallet, og likte å meistre eit nytt materiale, fortel han. Han har også hatt fleire dyktige handverkarar i familien, og har prøvd seg på mange ulike felt innanfor handverkstradisjonane: Heilt frå eg var liten gut, har det vore naturleg for meg å skape noko med hendene. I metallet fann eg eit materiale med stor spennvidde.

Han brukar både messing, kopar, stål og sølv i arbeida sine. Det meste i arbeidsprosessen står han for sjølv, frå idé til ferdig produkt. Men han samarbeidar med andre småbedrifter om t.d støyping av former: Det er mest praktisk å samarbeide med handverkarar når det gjeld produksjon av enkelte delar av arbeidet mitt. Ein smed i Telemark produserer til dømes ein ståldel eg nyttar i ein lysglobe. Dette produktet er elles det einaste eg lagar, som kan kallast masseproduksjon, fordi det vart eit behov ute i kyrkjene for ein slik globe, seier Overøye.

Teknikkane han nyttar i dei ulike arbeida, spenner frå hamring og dreining til bearbeiding av overflata på forskjellige vis: I fleire av arbeida mine brukar eg til dømes etsing, som går ut på å behandle overflata på eit metall med ei syreblanding. Då oppnår eg ulike fargar og nyansar i materialet, alt etter kva syrer eg brukar, fortel kunstnaren engasjert. Patinering er ein annan teknikk som eg helst brukar på kopar. Eg

penslar på ei kjemisk væske og varmar det opp for å få fram eirfarge (grønfarge) i ulike valørar, seier han.

Utstillingar

Som dei fleste kunstnarar jobbar han ikkje berre med oppdrag, men også med frie arbeid. Hans første separatutstilling hadde han i heimbygda i 1999, på Galleri Elvetun, og han er i arbeid med ei ny utstilling:

-Det er litt skremmande denne gongen, for eg har prøvd noko heilt nytt i arbeidet fram mot neste utstilling. Eg veit sjølv sagt aldri heilt resultatet før eg er ferdig, men eg jobbar med ein biletserie med oljemåling på stålplate. Temaet er "Korsveg", meir vil eg ikkje seie akkurat no, seier Kjell Gunnar Overøyne løyndomsfullt.

Tidlegare har han vore med på fleire kollektivutstillingar, no sist i samband med jubileumsutstillinga til Kunstnersenteret i Møre og Romsdal. I tillegg har han vore på fleire studiereiser i utlandet og var i ein periode styreformann i Norske Kunsthåndverkere Møre og Romsdal, og sat i juryen i same organisasjon. I tillegg har han fleire gongar vore kunstnarleg konsulent for Møre og Romsdal fylkeskommune, og har sjølv vunne konkurransar om utsmykking.

Det er altså ein erfaren kunstnar vi her snakkar om. Ikkje berre har han hatt mange verv og utstillingar, men han skal også kombinere dette med å undervise meir eller mindre lærelystne tenåringar i teikning, form og farge. Vi andre får berre vente i spaning medan Kjell Gunnar står krumbøygd over stålplatene og sveittar med sitt neste prosjekt. Dette er ein kunstnar som ikkje har stivna i eitt fast uttrykk, og som vi kan vente oss spanande og nyskapande arbeid frå også i framtida.

Spikar og eira kopar – elevarbeid frå Voss ca 1983.

Thor Willy Strømme, fødd 1979, er historieinteressert møbelarbeidar og har vore aktiv i sogearbeidet i Sykkylven i ei årrekke. Han er også medlem av årbokredaksjonen.

Barndom i 1920-åra - Margrethe Haugset Aure fortel

Av Thor Willy Strømme

Margrethe Haugset Aure (fødd 1916) voks opp i Pål garden på Haugset. I dette intervjuet fortel ho om daglegliv og høgtid, om husbunad og utstyr og om ei frykteleg drukningsulukke som skaka lokalsamfunnet.

Huset vårt på Haugset var veldig gamalt - mellom 200 og 300 år. I ytste enden var det torv og vedskjul. Kårbustaden inneheldt ei stove, eit kammers og ein gang. Det var utgang både oppover og nedover. På øvstesida var grua, som dei blant anna brukte til å vaske og koke kle på. Ved sida av grua var der ein flatomn som dei kokte og bakte i.

Til kvar sommar var det storreingjering i storstova. Då hengde dei opp nye gardiner, bytte til dei finaste sengekleda dei hadde og la eit fint heklateppe over. Då tok Inger (1889 - 1956) og Lars Petter (1889 - 1957) kammerset i bruk. Dei største ungane flytta ut på stabburet og låg der. Utanfor huset var det ein inngjerda hage der det sto mellom anna eit surepletre, der var og stikkelsbær, solbær og rips. Inne i gangen hang separatoren og ved sida av var eit skap til utstyret. Det var to dører inn til storstova, rett innanfor døra sto komfyren, som dei brukte til all koking og baking. Bortil vegg sto ein kjøkkenbenk med tre skuffer og ei skapdør. Ovanfor hang det ei rekkje som vi kalla det, der tallerkenane og koppene stod.

Elektrisk kraft

Omkring 1921 fekk dei innlagt elektrisk kraft. Lars Petter kjøpte ei kokeplate som sto på ein krakk. Dette vart til stor hjelp, spesielt om sommaren når dei skulle lage nonsmat, for då slapp dei å fyre opp i sommarvarmen. Til venstre i storstova sto det eit skap som bestemor til Margrethe, Anne Marie Haugset (fødd Klokkehaug 1858 - 1934) brukte.

I det skapet oppbevarte ho sitt beste middagsservice og sine verdipapir i to skuffer med lås.

Barneflokket framfor låa i Pål garden. Frå venstre står Astrid, Petra, Margrethe, Bjarne, Inger og Jenny.

På venstre side framover, var det to store vindauger med to fag og småruter. I kråa fremst framme sto ei seng som tre av ungane låg andføttes i. Det var seks ungar i huset på den tida, Petra (1910 - 1999), Margrethe (fødd 1916), Astrid (1917 - 2003), Jenny (1919 - 1993), Petter Bernhard (1921 - 1926) og Bjarne (1923 - 1973). Etter den tid kom det to born til, Ingrid (fødd 1930) og Petter (1932 - 1974).

Det var eit kaldt hus, så på verste vinteren låg heile familien i storstova. Det var ikkje råd å halde varme i

heile huset. Framfor vindauga stod der ein benk og eit bord der dei åt. Dette bordet laga Peter Carl Aurdal (1852-1919) til Inger og Lars Petter da dei gifta seg i 1915. På veggane hadde dei bilde av besteforeldre og oldeforeldre og ei klokke. Under denne klokka sto ein kommode der ungane hadde kleda sine.

Inger og barneflokket framfor gamlehuset i Pålgarden omkring 1925. frå venstre: Jenny, Petra, Bjarne, Inger, Petter Bernhard, Margrethe og Astrid. På denne tida var Lars Petter i Amerika og Myhre-Lars tok bilde av familien og sende dei til Lars Petter, slik at han fekk sjå kor ungane vaks til.

På høgre sida i storstova sto ei barneseng med plass til tre ungar, pluss senga til Inger og Lars Petter. Då dei fekk installert elektrisk kraft, reiste Lars Petter til Ålesund og kjøpte to veldig fine lam-peskermar, ein til lampen over senga deira og ein til lampen som hang om lag midt i storstova. Han kjøpte og eit strykejarn som folk kom frå fjern og nær og lånte til alle høve. Ved storsenga var det ei dør inn til kammerset, der hadde dei ei brødkiste. Når veret og temperaturen tillet det, brukte ungane dette kammerset som soverom. Herifrå gjekk det ei trapp opp til loftet, som ungane brukte til leikestue om somrane. I kammerset var det og ein etasjeovn og ein ekstra utgang.

Under kammerset var kjellaren dårleg med grisen mur, så det vart ganske golvkaldt. Under storstova var det skikkeleg kjellar, der hadde dei potetene lagra. Det var ein frostfri kjeller, men Inger brukte å legge nokre gamle ryer over potetene i dei kaldaste periodane, så dei ikkje skulle fryse.

I huset var det ikkje innlagt vatn, så dei måtte ned i grova for å hente seg vatn. Dette kunne bli van-

skeleg om vinteren, då grova ofte fraus igjen eller snødde ned. Det kunne også bli problem om sommaren, for då kunne grova verte så lita at dei måtte bruke ei ause for å få vatn i ei bytte. Når grova var så lita, måtte dei ned til "Løkkebøkkane" for å vaske kle. Der var det ei sikker åkome.

Gardsdrift

Anne Marie hadde ei lita utløe på andre sida av elva, der ho hadde ei ku og ein kalv. Ho hadde også to sauer, som fekk lam kvart år, og ho var heldig med å få sauene med lam heim frå fjellet. Sauene hadde ho saman med sauene til Inger og Lars Petter. I kår fekk Anne Marie husrom, mjølk og ved. Det var oldenfar til Margrethe som bygde løa i Pålgarden. I løa var det ein lang gang (skjyle) og i enden var fjøsen med sju, åtte båsar og to kalvestekkjer.

I løa var det og innlagt vatn. Det gjekk ei trapp opp i låven der det i kvar ende var store opne rom heilt opp til mønet som var stappfull med høyr på sein-sommaren. Margrethe og Astrid måtte hjelpe til med å hakke ut tallen i sauefjøsen. Dei fylde opp ei "skeissekiste" (sykkylvsk uttrykk for møkkvogn, frå

Barnefolkken i Pål garden. I bakgrunnen ser vi stabburet og gamlehuset i Pål garden ca 1926.

tysk scheisse), medan Lars Petter tømde den andre. Dei vart som oftast ferdig med dette før han kom att og ingen tid skulle gå til spille, så då brukte dei tida til å ramse på leksene sine. På bøkene la dei ei fjøl, slik at ikkje sida dei heldt på med, skulle blåse vekk.

Stallen var lengst framme med to båsar, ein til ei følmerr, som dei alltid hadde og båsen til vetlen (ung-hesten). I stallen hang det tre selar. Den gamle som dei brukte til kvardagen. Vetlen hadde eigen sele og besteselen som vart brukt når familien skulle til kyrkje eller selskap. Besteselen hadde dombjølør og messing på bogen og reima. Heile familien var til juleselskap, ein dag på Stølen, ein dag i Tormodgarden på Aurdal og ein dag på Grebstad med "Nils-morbror". Ungane låg oppe i langsleden på ein høysekk og tjukke, vevde ryer. Juleselskapet varte heile dagen og dei var der til middag, kaffi og kaker. Det var stas å køyre med langsleden til juleselskap og høyre dombjøllene.

Treskeverk

Stabburet sto der som Lars Petter begynte å bygge nytt hus i 1929. Lars Petter sette opp nye murar og flytta stabburet dit det står i dag. Han bordkledde det opp att og la på nytt helletak. Stabburet inneheld to tømmerstover og ein gang. I ei av stovene går det ei trapp opp til loftet. Der hadde dei mellom anna

ei rulle og kornlager. På Haugset hadde dei treskjeverk, der var ein krane det kom lettekorn ut av og to kraner det kom skikkeleg korn ut av.

Lettekornet hadde dei i sekkar og tønner, det skikkelege kornet hadde dei i storbingen. Peter Carl var ein flink snikkar, han laga mellom anna to tønner, ei til kveitemjøl og ei til grovmjøl. Den eine var raud og den andre var blå, med kraftige lokk på, slik at ikkje uty skulle kome til.

Bestefar til Margrethe, Peter Carl Aurdal, laga også rulla som sto på stabbursloftet og ho var like god som dei ein fekk kjøpe. Til å stramme rulla var der ei korg som dei la meir eller mindre stein i. Elles brukte dei stabbursloftet til tørking og lagring av spekekjøtt og fisk. Under stabburet lagra dei utstyr som dei hadde på garden, det var mellom anna vedslede, langslede, vage, skeissekiste, hjulsledar, plogar, rakerive, høyvendar, såmaskin, slåmaskin og skyssvogn.

Hesten

I Pål garden hadde dei ei gammal merr som heitte Astrid. Denne merra var så godige at ungane kunne gjere kva dei ville med henne. Ein av brørne mine dreiv og tryste oppunder merra ein dag. Til slutt vart merra så lei at ho beit i skjortekragen hans og lyfte han fint vekk. Etter slåtten hadde Margrethe og Astrid merra fram i Kjempholmarkane eller Nedsætra i helga. Søndagskvelden, eller tidleg måndagsmorgonen, for dei fram for å hente merra heim. Dei leidde merra ned til Storsteinen og rei derifrå. Merra klarte å late opp leet på Kjemphol, men vi måtte gå av for å late att, for der gjekk det ofte kyr.

Ein sommar begynte merra å halte midt i slåtten. Dei ringde til ein dyrlege som budde på Åse, men han hadde ikkje tid til å kome å sjå på merra. Dei ringde

så til "Sollie-Ludvig" frå Skodje. Han kom og såg på merra og la på henne bak, det var kreolin som han løyste opp i lunka vatn. Han brukte handdukar og fyller han surra rundt bogen på hesten. Han budde i Pålgarden i ei veke og då var merra heilt frisk. Han meinte noko hadde stukke merra.

Dei slakta to griser i året i Pålgarden, ein til jul og ein utpå våren. Eitt år hadde Inger problem med å få tak i nokon som kunne hjelpe henne med å slakte, for Lars Petter var i Amerika. Etter kvart var det ein som hjelpte henne og onkelen til Margrethe, Anton å slakte grisen. Dei henta grisen ut frå smalfjøsene og skulle til å slakte, då både den eine og andre dukka opp for å hjelpe til. Anton heldt tryneveden. Han som slo, treffe tryneveden, slik at den datt av. Grisen vart heilt galen, slik at Anton heldt på å dette ned i kudungen. Grisen rylte som om han var tulen og for ned i hagen mellom alle bærtrea. Inger etter med ei bøtte for å lokke til seg grisen. Etter to timar fekk dei tak i grisen og fekk livet av han. Etter denne hendinga fekk Inger seg ein slik kipp at ho ikkje rørte blod noko meir.

Då Petra vart konfirmert hausten 1925, var faren i Amerika. Han sende mykje fint kvitt stoff til kjole og stoff med silkerose i svart, blank silke. Dagen før ho vart konfirmert, reiste familien ned til ei sydame som heitte Olsvik for å hente kjolen til Petra. På veg heim begynte det å snø og papiret kleda låg i, ville bløytna opp, men dei kom seg heim før kleda vart øydelagd av snø.

Åmund-Petter brøytta Bøkkebrauta, for ho var att- blesen av snø. Neste dag var veret betre og snøen smelta. Dei rydda ut alle sengene i storstova og dekkja på eit stort langbord. Heile slekta var samla, til og med frama Velledalen, og til middag vart det servert sosakjøtt.

Kven som hjelpte Inger med middagen, huskar ikkje Margrethe, for Petra, Inger og besta var til kyrkje. Søndagen etter hadde dei også selskap og då var det familien til Anne Marie som var gjester.

Amerikapakke

Det var stor stas når amerikapakken kom og det

var vanskelig og halde seg til vi var komne heim med å pakke den opp. Lars Petter sende amerikapakke to, tre gangar i året og den inneheldt stort sett kle, men der var også ein del snop og drops i alle fargar. Jentene fekk kjolety og gutane fekk små dressar. Petra var eldst og fekk alltid noko ekstra, som for eksempel handveske, hårspenne og hanskar. Dette vart vi andre fole misunnelege på.

Julaften var eit strev for Inger for å få alt klart til jul. Åmund-Petter saga ned eit ekstra juletre til oss. Det sto på eit bord, for det var så mange ungar i huset som ruska i det og knuste kuler. Kuler var det ikkje så veldig mange av, men dei få som vi hadde, var veldig fine.

Til julemiddag var det dampa ribbe. Besta kom inn med ei skål med eple og appelsinar, ei til kvar, det var gåvene vi ungane fekk frå ho. Åmund-Nikolina kom med ei lita kake til kvar og gutane fekk eit raggepar. Emma Muldal, "Bøkke-Emma", var også svær med å gi oss forskjellige ting. Dei fyrte med torv, for torva låg i omnen heile natta. Inger sat og streva lenge med å få klar kleda til alle ungane til juletreffesten, som alltid var første juledag.

Lars Petter var i Amerika og tente bra, så det var ingenting som sto på oss, men alle pengane skulle sparast til å bygge nytt hus. I periodar var det så mykje snø at sperrene på gamlehuset bøygde seg. Då måtte ungane gå forsiktig opp på taket og moke vekk snøen.

Den store ulukka

Ved årsskiftet 1922-23 skulle Lars Petter reise til Amerika for andre gong. Det var mykje styr denne jula, for Fløt-(Martin) Edvard var heime frå Amerika og for rundt med gjestebod og helste på folk. Reite-Bernt var der og spelte fele, det var ikkje selskap, men folk samlast, når amerikanaren var heime. Denne nyttårshelga skulle Fløt-(Martin)Edvard reise til systema si i Honningdal. På denne turen var Reite-Bernt, Reite-Johannes, Fløt-Johannes, Fløt-Nikken og Fløt-(Martin) Edvard med. Dei rodde frå Aurefjora til Sandvika og over fjorden. Alt gjekk fint og vêret var bra. Dei skulle kome heim 2. nyttårsdag og den dagen var det ein slik synnavind. Vi tenkte

ikkje så mykje over det, men Reite-Berte var veldig engsteleg for karane som ikkje kom den dagen dei hadde sagt.

Lars Petter var i Ålesund den dagen for å ordne til passet sitt til Amerika. Han hadde vore innom doktor Aurdal og der fekk han vite att karane var drukna. Ein "tynnjarknute", som dei kalla det på den tida, hadde kvelvd båten. Gamlekarane drukna med ein gong. Martin Edvard hadde klart og surre seg fast i kvelven på båten og helt systema si oppe så lenge han greidde. Lars Petter utsette reisa til Amerika til sommaren 1923 etter denne fæle hendinga, der Fløt-Karen miste både mannen sin og tre born.

Margrethe inviterte alle ungane rundt om på Haugset til selskap ein gang i starten på 1920-åra. Inger heldt på å vaske kle og visste ikkje om noko, då det dukka opp ungar frå alle kantar. Dei fekk ete mandelbrød med stikkelsbærsylte og saft. Inger vart hefta. Då er det er mangt rart ein finn på. Ho fekk ingen gåver.

Tidleg i 1920 åra var Ludvig Hole på Haugset for å installere elektrisk kraft i gamle huset. Han installerte ei pære frå ei sperre over store bordet i storstova og ei stikkontakt på veggen. Når Inger skulle stryke, brukte ho ei tjukkontakt og når ho strauk på bordet, følgde lyset i pæra rørsle til strykejarnet. På same tida fekk dei ein elektrisk steikjeomn. Det var ein Mjelva-omn med plass til tre - fire halvstore brød, så Inger måtte steike ofte. Dei hadde også ei kokeplate.

Reite-Berte og Inger kjøpte seg eit vaffeljarn i lag. Det vart slikt syn når ein skulle bruke det ein laurdagsettermiddag eller ein søndag. Fekk Inger besøk, måtte ungane fram og hente vaffeljarnet. Slik var det ein kamp når både Inger og Berte fekk besøk. Det enda med att Inger kjøpte seg eit nytt vaffeljarn.

Nasjonaldag

16. mai hadde dei ein skikk at sauene skulle til fjells og formiddagen den 17. mai skulle dei sette poteter. Det vart eit stress å få vaska seg og gjere seg klar til å kome seg til Aure til klokka 14.00. Til 17. mai fekk

vi nye kjolar, hattar og nye sko. Dei gjekk langt i tog på denne tida, ofte heilt inn til Tynesfabrikken og Fauskebygda. Eit år gjekk toget opp Grebstaddalen og ned igjen Høgsetsida. 17. mai fekk ungane kvar si brusflaske og ein pakke med kjeks. Brusflaska hadde trykkork og vart spart på så lenge at brusen vart både lunka og dauv.

Dei som hjelpte Lars Petter å bygge hus, var Peter Carl Aurdal, Johan Aurdal, Nils Aurdal, Plasse-Andreas og Ole Muldal. Det var tømmerhus, så det var ein person på kvart hjørne og to på midten. Tømmeret hadde kome året før. Til den dagen materialskuta kom til Andestad-Petter, måtte Margrethe gå til Eidem, Lyshol, Andestad og Aurdal for å tinge folk, slik at Lars Petter fekk folk til å hjelpe seg. Ein gang vart materialskuta forsinka og Margrethe måtte gå same ruta og seie frå om at skuta likevel ikkje kom, slik at dei ikkje kom med hestane sine. Det var ikkje telefon å hjelpe seg med på den tida.

Margrethe begynte tidleg på skulen, for der var ikkje så mange ungar på Eimsreiten. Inger hadde hus, fjøs og mange små ungar, så ho måtte gå aleine til skulen første dagen. Margrethe var den siste som kom inn i klassa. Då alle lo av henne vart ho enda meir forlegen, for Inger hadde fletta to stive fletter på henne som sto rett ut, men ho var snar med å rive dei ut. I friminutta om sommaren slo dei lyre nede på vegen og vinteren rende dei kjelke i Eimsbrauta.

Skuleliv

Om vinteren var det kaldt i klasserommet og vind-auga var så attfrosne at vi ikkje såg ut. Klassa sat rundt den gode vedomnen til dei hadde fått varmen i seg, deretter sette dei seg på pultane sine. Den første tida om morgonen, hadde dei andakt og song. Etterpå var det bibelsoge og lese det dei hadde i lekse, noko som ofte kunne gå tregt. Ein dag hadde dei skiving og den andre dagen var det rekning. Dei gjekk på skulen annankvar dag og annankvar laurdag. Margrethe rekna ut alle reknebøkene og siste året brukte ho Salvesens reknebok, som dei brukte på middelskulen. Lærer Tandstad ville at Margrethe skulle til Ørskog og gå på middelskule, men da sa Lars Petter frå att ho skal vere heime og hjelpe mor si. Skulen starta klokka ni og varte til klokka tre for

småskulen (dei tre første åra) og til klokka fire for storskulen (dei siste fire åra).

Juletefest vart haldt første juledag på skulen. Dei hadde kor som song til og med i kyrkja og dei eldste skulle lese og ha eit skodespel. Peter Carl Aurdal kom som oftast med juletre. Lærar Tandstad spelte orgel, Ole Petter Eidem heldt andakt og tale. Nils Johan Eidem frå Inngarden kjøpte inn ei kasse med raude, store eple frå Amerika og ein kasse med appelsinar. Det vart teke litt inngangspengar for å

dekke utgiftene. Ein nyttårsaftan skulle Petra, Margrethe og Astrid passe dei minste ungane. Dei fann på dei skulle fyre på kjertelysa på juletreet og gå rundt og synge julesongar. Juletreet var lite og sto på eit bord. Det enda med at det tok fyr oppe i raftene. Dei fekk sløkt det fort og begynte og vaske og skure vekk soten, slik at Inger ikkje skulle merke det., fortel Margrethe Haugset Aure.

VALENS/EKVIVALENS

*to flasker
av glass*

*knus den ene
så blir den andre
unik*

eller

*bevar dem begge
så står ingen av dem
alene*

Odd Jan Eidem

Anne Lena Fauske Sandvik studerer drama og film i Trondheim. Her formidlar ho korleis det kjennest å kome til eit universitet i ein framand by for aller første gong.

Reservetrønderar og pensumslavar - eit skråblikk på studentlivet

Av Anne Lene Fauske Sandvik

Det er i byrjinga av august alt skjer. Unge håpefulle reiser på kryss og tvers av landet med tannkosten og skrivepulten i flyttelasset, for å teste studentskorne i ein by dei kanskje aldri har vore i før.

Enkelte flyg frå reiret for fyrste gong og sommarfuglane, eller muligens flaggermusene, regjerer i mageregionen. Andre har studert i omtrent fjorten andre byar før, og trur dei veit kva dei går til, også når dei endar i Trondheim.

Men same kor kjepphøg ein kan vere, så er spenninga ved å teste ut eit nytt miljø til å ta og føle på hos oss alle. Medan dei nye studentane installerer seg, blir byen forvandla til ein slags campingplass, med bilar og leigehengarar frå alle krikar og krokav landet ulovleg parkert på kvart hjørne. Dei fyrste dagane av hybeltilveret er ein meir eller mindre samanhengande på Ikea, for same kor møblert eller ikkje den nye hybelen er, så er det alltid noko som trengst. Vener og bekjente er ein også bortimot garantert å møte mellom dei overlesste handlevognene.

Den store dagen

Neste steg er den store immatrikuleringsdagen. Då skal alle nye studentar opp på Gløshaugen, og kva som skjer der er eigentleg ganske uklart i forkant, men i alle høve skal dette vere innleiinga på studia. Gløshaugen er hovudsetet til NTNU, og er plassert oppe på ein haug like sør for sentrum. Eit idyllisk område, men ganske pompøst, eit inntrykk som blir forsterka av at den gamle, stilfulle hovudbygningen på Gløs er belyst etter mørkets frambrøt. Dette gjer at den nesten blir plassert i same kategori som Nidarosdomen.

Etter immatrikuleringa sit mange att med kjensla av at dei ikkje veit noko meir om kva immatrikulering

er enn dei gjorde dagen før. Ein heseblesande seanse, der alle høge herrar (og damer) har fått snakka til dei nye studentane, utan at nokon hugsar kva som er blitt sagt. Bortsett frå at alle vanlegvis seier noko slikt som "Eg hugsar min fyrste dag som student, då følte eg meg så liten og forkomen at eg berre ville heim til mor". Både før og etter dette blir ein omtrent angripen av ivrige engasjerte frå lag og foreiningar, ei salig røre av kor, Redd Barna og varierende idrettar, som helst skulle ha verva kvar ein einaste ny student til absolutt alle studentorganisasjonar som finst.

Faddergruppa

Etter å ha fått eit par kilo flygeblad, er det på tide å møte faddergruppa. Friviljuge eldre studentar er fadderar for eit visst tal nykomarar, og skal organisere bli-kjent-aktivitetar den fyrste veka og hjelpe dei forkomne nye studentane å finne fram i den enorme informasjonsjungelen og hjelpeapparatet ved universitetet.

Men kva er så bli-kjent-aktivitetar? Tja, omvisning i byen, fest, fest, fest, muligens ein film, og fest. Det er ikkje til å stikke under ein stol at denne veka kan vere ein stri tårn, men jammen er den nyttig! Ikkje berre har du nokon som har studert det du skal studere før som kan hjelpe deg med dei praktiske tinga, du får også vere saman med dine framtidige klassekompisar, slik at du har nokon å prate med når den skumle, fyrste førelesninga kjem. Den skumle, fyrste førelesninga kjem gjerne mot slutten av fadderveka, når alle er så gåen at ein ikkje orkar vere nervøs uansett.

Sjølvsagt vil alle ha fleire sambygdingar i nærleiken når ein flyttar til ein by med eit såpass stort studentmiljø som Trondheim, men mitt inntrykk er at desse ikkje nødvendigvis får fyrste prioritet i sosiale

samanhengar. Møtest to sykkyllingar, som eigentleg ikkje kjenner kvarandre så godt på gata i Trondheim, slår ein gjerne av ein prat. Men i det daglege kjenner det for dei fleste rettare å skaffe seg kontakt med studiekompisane, noko som fadderveka legg eit viktig grunnlag for. Desse har ein trass alt meir til felles med enn jamaldringar som ein berre deler heimbygd med. Gamle kjende frå Sykkylven fell sjølv sagt utanfor denne kategorien, og er for dei fleste ein essensiell del av omgangskretsen, både i Trondheim og når ein er heime på ferie.

Drivhus og låve

Medan alt av til dømes tekniske fag og realfag held til på Gløs, er vi humanistar, samfunnsvitarar og nokre andre forvist til Dragvoll. Medan dei som er utdanna frå Gløs endar opp med imponerende og saklege titlar som dataingeniør eller biokjemikar, sit vi Dragvoll-studentar att med titlar som filmvitar eller lingvist, som primært får folk til å lure på kva vi eigentleg kan brukast til. Men tru det eller ei, vi blir faktisk fullt brukande vi og! Undervegs i mi dramautdanning kom stadig det tvilande spørsmålet frå kjenningar om kva i verda eg skulle bruke dette til, var det ikkje berre bortkasta tid? Med ein påfølgjande lang diskusjon om mogelegheitene eg har i arbeidslivet, gjerne inkludert eksempel på andre utdanningar, som sosionom og barnevernspedagog, med drama som eit essensielt, obligatorisk fag på timeplanen.

Då eg tok i bruk lærdomen frå utdanninga mi i arbeidet ved ein av barneskulane i heimbygda, var det kun positiv respons å få, både frå kollegaer, elevar og foreldre. Men filmstudenten, som eg no er, får stadig høyre at "det høyrest no spennande ut." Og deretter "men kva skal du bruke det til då?" Og dermed er vi i gang igjen.

Dragvoll er elles ein studiestad ei halv mil utanfor sentrum av Trondheim, noko som gjer at dei aller fleste tyr til bussen for å kome seg til og frå. Heldigvis har trønderane oppdaga at studentrabatt

er ei grei oppfinning. Fint plassert innimellom mørke skogar og store kornåkrar, finn ein hovudbygget på Dragvoll, eit bygg som mest av alt minner om eit gigantisk drivhus. Og bakom der har ein for sikkerheits skuld plassert eit bygg som ser ut som ein enorm fjøs og som har fått det prektige namnet "Låven", i tilfelle vi framleis skulle kome til å føle oss urbane. Det seier seg vel kanskje sjølv at desse bygga ikkje fell under kategorien som skal belysast etter mørkets frambrot?

Reprise

Dagen etter immatrikuleringa på Gløshaugen blir det arrangert noko som heiter "immatrikulering del 2" på Dragvoll. Det vil i prinsippet seie at dei har

Artikkelforfattaren nyt utsikta over Trondheimsfjorden.

ein akkurat likeeins seremoni som dagen før, berre at det er dei høge herrane og damene på Dragvoll som fortel oss om fyrste skuledagen sin. Og dette må vi kave oss fem kilometer ut av sentrum for å høyre på etter den heidundrandes immatrikuleringsfesten på Studentersamfundet kvelden før. Ja, der er gjerne ein del informasjonsmøte også då, som det kan vere verdt å få med seg. Desse er helst sett opp i altfor små auditorium, så halvparten må stå i gangen, eller "på gata" som arealet mellom dei ulike auditoria så fint heiter. Kvifor veit vi ikkje heilt, men det har visst noko med at dette liksom er rekna for å vere uteareal, sjølv om det er innandørs. Studen-

tane har konkludert med at det må vere for å sleppe å varme opp der vinterstida. Ein hissig diskusjon om kor vidt det burde vere lov til å røyke "på gata", sidan dette liksom er utandørs, bøljar også fram og tilbake i periodar. Eit anna interessant mysterium på Dragvoll, er at grunnplanet blir kalla "nivå 3", og går du opp ei trapp kjem du til "nivå 4". Kvar nivå 1 og 2 er, har det ikkje lykkast oss å finne ut enno. Kanskje dei har to etasjar under bakkenivå der alle hemmelege utdanningar føregår?

Med så markante skiljelinjer mellom faga som blir undervist ved dei to største studieinstitusjonane til NTNU, er det nøydd til å utvikle seg ein del motsetningar. Det er i alle fall det studentane innbillar seg, og dermed blir det på den motsette institusjon danna merkelege biletet av den gjennomsnittlege Dragvoll-student og den gjennomsnittlege Gløs-student. Eg var så vidt etablert i Trondheim då ei veninne, som har studert nokre år ved Gløshaugen, kunne fortelje meg at sidan eg skulle studere på Dragvoll, var eg garantert å gå med palestinasjerf og Fretex-klede innan året var omme, for det gjorde alle Dragvoll-studentar. Og gjer eg det? Vel, i løpet av mi studietid har eg sett to personar med palestinasjerf på Dragvoll. Eg har faktisk også vore innom Fretex ein gong, for å finne kostyme til ein kompis som skulle på karneval.

Gløs-nerd

Sjølvsagt er det ikkje berre Gløs-studentane som har fordommar, vi er flinke til å produsere slike vi som studerer midt i kornåkeren også. For det fyrste er dei fleste av oss ganske sikre på at skal du studere på Gløshaugen, møter du i dress og slips, eller muligens legefakk, allereie fyrste skuledag. Dragvoll-jenter er også livande redde for å bli sjekka opp av det som blir kalla ein "Gløs-nerd" når vi er ute på byen. Omgrepet nerd treng vel ingen nærare forklaring, vil eg tru? Det er jo ei velkjent sak at alle studentar frå Gløs er tørrpinnar, som kun pratar om x'ar, y'ar eller indre organ. Vi frå Dragvoll ser på oss sjølve som mykje meir intellektuelle, sidan vi kan halde ein samtale om stumfilmsjangeren gåande i timevis.

Når ein så blir kjend med studentar frå motsette

studiestadar, og desse viser seg å vere heilt normale menneske, så skulle ein tru at dette ville avlive enkelte av mytane. Men det hadde jo blitt for kjedeleg, så då unnskyldar vi oss berre med at vi har vore heldige som møtte dei få unntaka som finst frå regelen. Endå meir sjokkerande er det dei gongane vi møter studentar som verken studerer ved Gløshaugen eller Dragvoll! Høgskolen i Sør-Trøndelag har jo for eksempel også sitt hovudsete i Trondheim, men sidan denne aldri er omtalt ved universitetet, har vi gløymt at den eksisterer, trass i at fleire tusen av dei omtalte studentane høyrer til der. Desse har vi aldri baktalt, ergo har vi heller ingen fordommar som kan plassere dei i bås for oss. Men det har faktisk vist seg at HiST-studentane er akkurat like normale som "Gløsnernane" og vi Fretex-entusiastane på Dragvoll.

Pengar

Sjolv om ein kanskje ikkje trur det den fyrste dagen, så hadde dei faktisk rett alle høge herrar og damer som sa at den forkomne framandkjensla, og sommarfuglane/flaggermusene i magen forsvinn særst fort. Etter eit par veker er timeplanen i boks, data-salen, kafeen, lesesalen og andre essensielle rom på studiestaden er inntatt, og det kjennest omtrent som ein har studert i all æve. Det einaste nye som gjenstår å bli van med, er kor lite pengar ein faktisk har å rutte med gjennom året.

Lånekassa sine utbetalingar i august og januar er mykje større enn dei øvrige, slik at ein skal ha høve til å kjøpe inn pensumbøker, betale depositum og semesteravgift eller ta seg av andre uventa utgifter som kjem springande ved starten av eit semester. Kunsten er på ein måte også å prøve og spare litt av denne kjempeutbetalinga til seinare, men det er lettare sagt enn gjort. Å få seg jobb i byen er heller ikkje den enklaste saka i verda. Der finst enkelt sagt ikkje nok deltidsjobbar i Trondheim til titusenvís av studentar. Difor sit dei fleste av oss att med ei 6000 kroners utbetaling midt i månaden, som skal rekke til hus, mat, straum og alt det andre ikkje fullt så essensielle formål, som ein likevel gjerne ynskjer å bruke pengar på.

Når utbetalinga frå Lånekassa kjem midt i mån-

Bileter frå Trondheim med Tyholtårnet med restaurant på toppen (biletet under). Til høgre oversikt over frodige Trondheim med Nidelva stille, rennande!

aden, og dei aller fleste betaler husleige den 1. i kvar månad, kan dette kome til å gje seg utslag i ei underleg sosialiseringstryk. Det betyr jo at vi alle føler oss rike som kongar når Lånekassa gjev lyd frå seg, tenk, heile 6000 på konto! Så kafélivet og pub-til-pub-rundane når dei store høgder siste halvdel av månaden. Men så, etter to sosiale veker, kjem brått den fæle dagen då i alle fall halvparten av dei 6000 skal overleverast husverten, skjønt då er gjerne dei 6000 halvert av seg sjølv allereie. Enden på visa er at dei komande fjorten dagane skal ein leve på ein pakke knekkebrød og eit glas syltetøy, før Lånekassa igjen forbarmar seg over oss og spyr nye 6000 inn på kontoen. Og dermed er rund-dansen i gang igjen, for etter to veker utelivssølibat har ein jo mykje å ta att...

Eigen rase

Å vere student ved NTNU, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, høyrer jo flott ut, og skulen veit å lage ei stor sak ut av at den er det einaste universitetet i landet som har Noreg i namnet. Det er ganske likegyldig for den gjennomsnitt-

lege student kva skulen vår heiter, for oss er det mest vesentleg kva fag den har, og kva fag vi faktisk kjem inn på, så får reklamebyråa sysle med sitt. Det er jo mogeleg nokon ser på det den dagen vi er utstudert og uteksaminert og gjerne vil ha ein jobb. Men den tanken er fjern for dei fleste. Studentar er ein heilt eigenarta rase, som primært lever her og no. Dei fleste tenkjer så langt fram som til neste eksamen, sidan lesepresset kviler over oss som ei kvelande mare kvar ein time av døgnet.

Nokre studentar har studieløpet dei neste par åra klart, men noko forbi det er det sjeldan vi kjem på å planlegge. Å vere ferdig utdanna med studielån til langt over øyrene. Å skulle selje kunnskapar som det står på papiret at ein skal ha, men som ein slett ikkje er heilt sikker på om ein har tileigna seg likevel, til ein aktuell arbeidsgjevar.... Altfor skræmmande tankar til at dei kan bli tenkte for ofte!

Difor lever vi helst i vårt sjølvopptatte mikrokosmos fundert rundt studiestaden, og verda utanfor får segle sin eigen sjø heilt til den dagen den kjem og slår oss i trynet. Men når den tid kjem, har det jo for dei fleste vist seg at ein på mystisk vis har klart å bli vel budd på den utfordringa også, så eg kan ikkje anna enn konkludere med at vi gjennom vår merkverdige studenteksistens, utan å vite om det sjølv, truleg har gjort eit eller anna korrekt.

Gunvor Riksheim Roald, fødd 1920, har flytta tilbake i Teigen på Riksheim etter å ha budd på Vigra i mange år. Ho har tidlegare skrive ei rekkje artiklar om lokalhistorie - blant anna i Tidsskrift for Sunnmøre Historielag og for sogelaget i Giske.

Andestad-Johan

Av Gunvor Riksheim Roald

Andestad-Johan

skinnskreddar, støvelmakar, kyrkjetenar og fattigvektar. Andestad-Johan passa ro og orden på kyrkjebakken og vekte trøytte kyrkjegjengarar med vektarstaven sin.

Garden Teigen var om lag åtte mål og var kalla Haggardsteigen, fordi han låg i bytet mellom Straumsheim og Riksheim. Her bygsla Johan Knutsen Andestad (1823 - 1904) Teigen (brn. 8 gnr. 36), utskilt frå Pe-garden. Andestad-Johan bygde ei tømmerstove og løe under same tak. I kjellaren var plass til nokre geiter. Kona hans, Bertine Nilsdotter, fødd 1828, kom frå Midtgård i Hundeidvik.

Europa var herja etter årelange krigar, og når vi samanliknar med tilstandane i mange andre land, stod Bertine og Johan godt rusta. Dei hadde hus, og dei kunne hauste av det som naturen gav, både på sjø og land. Johan hadde lært seg til garvar, skinnfell- og støvelmakar. Av store, garva dyrehuder skar han til og sydde romslege sjøklede og støvlar som var gode mot sjøsprøyten i åttringane når dei var på havfiske.

Kyrkjetenar

Det er ingen som har snakka om når eller korleis Johan vart kyrkjetenar. Det seier seg sjølv at det var ikkje gjort i ei hand vending å rydde ut den katolske læra og innføre den lutherske. Dei harde kampene og framferda til danskane under reformasjonen valda mange vonde sår, og vanlege folk opplevde berre å få nye bispar som i harde tider var endå strengare til å krevje inn tienda. Konfirmasjonen var innført, og i 1827 kom skulelova. Denne lova møtte sterk motstand frå bøndene. Dei mistenkte kyrkja for å legge på dei nye tunge bærer. Først då dei fekk bibliotek i Ørskog-kyrkja, vart folk trygge på at dei kunne ha nytte av meir bokleg lærdom.

Johan Knutsen Andestad (1823 – 1904) har ein myndig kar som passa ro og orden i bygda og i kyrkja.

Fattigvektar

I 1867 fekk Johan posten som "fattigvektar" og politiassistent. Lønna var seks melag havre. Oppgåva var å ta hand om folk som var komne på avvegar etter krigane og som levde som villmenn. Det var folket sjølv som stod for ordninga og reidde ut lønna. Det følgde politiskilt og vektarstav med stillinga, og Johan tok med seg staven til kyrkja for å vekkje opp folk som sovna under preika.

Rettsordenen

Namna til bygdevektarane i Ørskog kommune, kom ikkje med i rettsprotokollane utan at det var noko særst, så det var nok kyrkjetenesta som var opphavet til alle historiene om Andestad-Johan. Soknepresten og kyrkjetenaren fekk ordre om å utføre alle krav frå bispen, og etter kvar visitas, fekk dei brev som dei las høgt for kyrkjelyden. Brevane var oftast klage over alt som uroa gudstenesta. Til Sykkylven kom det

Her dei, mange av dei dyktige forteljarane på Straumsheim og Riksheim, som heldt historiene om Andestad-Johan levande, samla til kaffiselskap ved bytesteinen mellom dei to gardane. Frå venstre ukjend, Anlaug Straumsheim, Kalla Straumsheim og Ola Straumsheim (fremst) Vidare Lars K. Straumsheim, Ane Straumsheim og Laura Riksheim.

Typiske klesdrakter frå perioden. Illustrasjon: Gunvor Riksheim Roald etter J. Frich 1895.

klage om at mange kom for seint og "således forstyrrede de øvrige Andakt". Straffe-tiltaket var å stenge kyrkjedørene rett fram for ei skyssvogn full av folk. Skysskaren truga tilbake med at heile

presteskabet skulle stillast til ansvar for sjelene til sokneborna. Mannen hadde kan hende skirselden i tankane.

Hundeslagsmål

Ein annan gong kom det klage over høgrøysta hestehandlarar frå Stranda, over barnegråt, og gamle folk, som dubba av og ikkje rådde med seg. Men først og sist var det bikkjene, som var ei vedvarande plage når dei følgde etter folket sitt til kyrkja, og på denne arenaen fekk Andestad-Johan hovudrolla. Den mest kjende replikken var: "Skak på deg, La-Jensina, so ej fær jage Pihl-rakkjin onda døso dine." Ei anna historie var om presten som ein mørk og regntung novembermorgon kom skremd ut frå sakristiet. Han høyrde kvæsing og såg to lysande auge under eit skap. No låg den vonde sjølv på lur, meinte presten. "Men då var eg klokare enn presten, som hadde gått sju år i prestelære. Det er Pihl-kjetta som har kjelska" (fått ungar), fortalde Johan.

Å sjå på Andestad-Johan når han rydda opp i hundeslagsmål i kyrkja, var ei spennande førestilling for born og ungdom. Seinare i livet var det mange som

Gode naboar samla ved stova i Teigen. Frå venstre bak ukjend, Anne Straumsheim, Lars K. Riksheim, Ola Straumsheim, Laura Riksheim. Fremst Annlaug Straumsheim, Konrad Straumsheim, Ingunn Straumsheim og Gunvor Riksheim.

hadde glede av å friske opp minnet om kyrkjeferdene når dei møttest, og såleis levde det vidare mange historier om illsinte bikkjer som bjeffa og glefste etter kvarandre, og om den modige kyrkjetenaren som fanga dei og bar ei i kvar hand etter nakkeskinnet.

Det hende i blant at eg fekk høyre gamlekarane fortelje ei og anna historie, når eg kom ut i Aurebygda, og eg kan også plukke opp nokre få glimt ut or minnet frå min eigen barndom i Teigen.

Åleine med borna

Bertine og Johan fekk seks born. Som dei fleste born i den tida, måtte dei vere med på arbeid, og då dei kom i skulepliktig alder fekk dei arbeid som gjetarar, og daglønna var ei god niste i ei skinn-skreppe, som faren hadde sydd til det bruk. Dei vart glade når dei råka på ei raus husmor som sa: "No må du knyse ti deg, du som er i verste voksteren", ein vanleg talemåte for å vise omsorg.

I 1875 døydde Bertine, 47 år gammal. Dei tre eldste borna, Knut 22 år, Karoline 19 år og Bastian 15 år var rekna som vaksne. Knut var i arbeid hos slektningar i Hatlemark. Karoline var i teneste på Apalset og gifte seg der, og Bastian gifte seg seinare med ei odelsjente på Glomset.

Knut tok over plassebruket

Severin, Petter og Karl vart verande i bygda. Det er i grannelaget vi har fått vite noko om levåkåra til Johan, etter at han vart åleine om å syte for tre søner på tolv, ni og seks år. Det var ikkje snakk om slurv og vanstell, men det var ingen tvil om at der stundom var smått både med mat og kle. Som skinnskreddar stod han ikkje i beit for ei bot her og der, men det var skort på sokkebyte, og når nokon av gutane kom inn med våte sokkar, vart faren harm, tok ein sokk i kvar hand og slo dei mot øyro på guthynen, så vatnet skvatt. No må vi hugse at juling høyrde med til "Herrens Tukt og Formaning" og det var helst faren som

skulle utføre desse pliktene.

Ein sams karakteristikk av dei tre brørne, som budde jamsides her ved Sykkylvsfjorden, var at dei "stod på" beinhardt for å vere sjølvhjelpete. Men kvifor snakka ingen om mor si? Eg spurde godfar ein gong om mor hans var snill. "Ho gret mykje". Svaret kom så fort og knapt at eg spurde ikkje meir.

Den verkelege grunnen til denne toгна fekk eg vite av faster, Anna Knutsdotter Blindheim. Ho voks opp i Teigen medan Johan levde, og ho meinte at han var ein pirkete perfeksjonist, som var vanskeleg å gjere til lags, og at sønene var skjemde, når faren var ute med vektarstav og politiskilt. Dei vart erta av ungdomar som ropte: "Der kjem Andsta-politiane!"

Det hōvde dårleg at borna til fattigvektaren fekk for lite mat, så dei tre borna Severin, Petter og Karl måtte nok teie og tole mangt i den tida dei voks opp hos far sin. Heldigvis hadde dei både evne og vilje til å få mest mogleg ut av skuletida. Dei var alle flinke til å ordleggje seg både i skrift og tale, og dei vart respekterte som dugande arbeidsfolk.

Forteljekunst

Eg har prøvt å setje Johan Knutsen Andestad inn i ein historisk samanheng som eg har funne fram til i bygdebøkene for Ørskog og Sykkylven. Noko hugsar eg, takka vere dei eldste slektningane, som tok seg ein prat om gamle dagar medan eg hōyrde på.

Henrik og Ola Straumsheim (lærarar), Lars K. Riksheim (Teige-Lars), Johan Riksheim, K. Riksheim og Bernhard Riksheim (musikar) var syskenborn og

om lag jamgamle. Vi var heldige, som fekk oppleve forteljekunsten deira. Det var då vi skulle hatt lyd-band. I staden må eg berre prøve å gi att noko som far min fortalde:

"Godfar laga fine sopelimar og han sopa golvet i stova si til det glinsa i dei feite furuborda. Han hadde mykje verkty og det måtte alltid vere på sin rette plass, så eg fekk berre lov til å peike og spørje. Han hadde svar på alt eg spurde om, så eg kan ikkje seie han var utolmodig. Men ein gong tøygde eg grensene for langt. Eg trilla ein liten slipestein utfor bakken. Godfar tok hardt tak i armen min og leidde meg inn til mor. Det vart eit slags forhōyr, som enda med at mor syntest at eg fortente juling.

Dommedag! Eg kraup langt inn under senga og godfar henta soplingen frå omnskråa, drog meg fram, lyfte soplingen med hōgrehanda og slo med ei kraft som eg berre så vidt kjende utanpå buksebaken. Noko meir hugsar eg ikkje frå den dagen, men eg fekk den trua at godfar ikkje var so morsk som han læst vere."

Med denne barneforteljinga høver det å slutte denne historia, men vil óg ta med nokre ord frå Henrik Straumsheim om dei trufaste slitarane:

*Eg ser dei smale strender
innimellom fjell og fjord,
der vart det grøne grender
av skrin og steinut jord.
Med tunge tak i armods kår
vart garden rudd frå år til år,
og stein og runnar rømde
der eng og åker blømde.*

Biletkavalkaden 2005

Tradisjonen tru har årboka også i år fått tatt eit dykk ned i fotoarkivet til Sykkylvsbladet for å få eit tilbakeblikk på kva som har skjedd i Sykkylven. Her er nokre glimt med små og store hendingar i året som gjekk.

LØEBRANN: Året 2005 starta dramatisk. Få minutt ut i det nye året, tok det fyr i Bakke-løa på Aure. Løa brann ned til grunnen. Det gjekk bra med bustadhuset på garden og ei naboløe, som ei stund var truga på grunn av den sterke varmeutviklinga.

ØKOTAPPERI: I februar vart det kjent at TINE Meieriet Vest vurderte å legge ned taperiet ved meieriet i Ålesund. – Vert taperiet lagt ned bør det etablerast eit eige taperi for økologisk mjølk i Sykkylven, meinte Kjell Perry Drotninghaug, som driv økologisk mjølkeproduksjon i Velledalen.

STRIKKEKAFE: Om lag 100 kvinner møtte opp på den månadlege strikkekafeen på Roaldkafeen sist vinter. Kristin Vik Sætre (frå venstre), Ingvill Aure, Irene Haram, Inger Eidheim og Sissel Flemmen var mellom dei ivrige strikkarane.

KØLNMESSE: I januar reiste 16 tilsette frå Ekornes og Hjellegjerde til Köln for å ta del i den store møbelmessa i den tyske byen. For dei fleste var dette første gongen dei var på ei møbelmesse i utlandet. Frå venstre Rune Støverstein, Trine Garshol, Tove Løvoll Klock, Tore Hove, Torunn Mikalsen, Ragnhild Flåen og Liv Fet, som alle arbeider ved Hjellegjerde.

KULTURPRISEN: Sykkylven speidargruppe vart heidra med Sykkylven kommune sin kulturpris for 2004. Her ser vi to av dei unge prisvinnarane, Stian Hellesylt og Kaja Aure, saman med troppsleiar Steinar Klock under overrekkinga i kommunestyret måndag 14. februar.

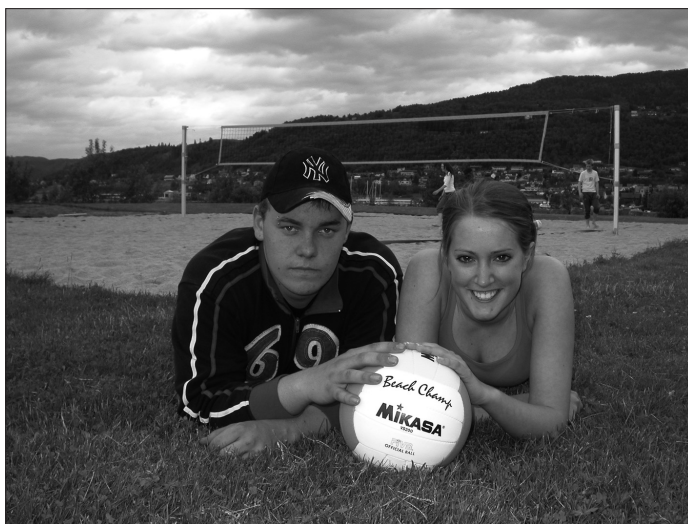
FJELLSETER-RUNDEN: Svein Nakken var ein av dei vel 70 løparane som deltok i årets utgåve av Fjellseter-runden. Ein nøgd løpar strekkjer arma til vers etter at han passerte mållina som sjette beste løpar.

HJORTESKADAR: Store hjorteflokkar på 80-90 dyr herja stygt med rundballane til gardbrukarane på Haugset sist vinter. Her syner Bernt Brunstad nokre av øydeleggingane etter hjorten. – Her har aldri vore så mykje hjort tidlegare, fortel han.

SKILEIK: Det var strålende vårsol under skileikar-rangementet som Velledalen IL arrangerte på Gamlestølen i byrjinga av april. Her er det Anna Hole som luftar seg i eit svev over hovudet på Espen Lade.

SANDVOLLEY: Frode Risnes Liaskar og Evy Tynes Johansen var to av svært mange ungdommar som flittig nytta fritida si på den nye sandvolleyballbana på Aure i sommar.

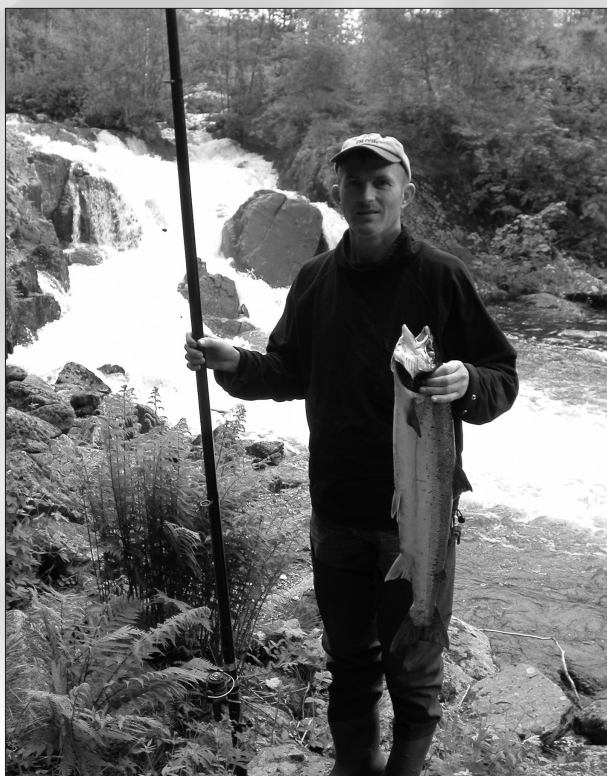

REKORDPÅSKE: Det var stor utfart i eit påskefjell som var prega av strålende sol frå ein blå himmel. Trass mange skituristar i fjellet, kunne Anna Myklebust i Sykkylven Røde Kors Hjelpekorps, melde om få skadar.

SJØMANNSMISJONEN: Det er i år 100 år sidan Aure sjømannsmisjonsforening vart skipa, og dette vart markert med ein fin jubileumsfest i Sykkylven kyrkje i april. På biletet ser vi Asta Aure, som fekk tildelt diplom for lang og tru teneste. Her er ho saman med Dagrun Øyen (frå venstre), Marit Bakkedal og Brit Ringdal.

Biletkavalkaden 2005

LAKSEFISKE: Einar Haugland frå Ålesund var ein av dei som deltok i opninga av laksefisket i Aureelva 15. juni. Årets første fisketur gav resultat. Han drog på land ein laks på 3 kg.

FRIVILLIGPRISEN: Svanhild Brunstad (til høgre) fekk tildelt Frivilligprisen under Frivilligdagen. Her står prisvinnaren saman med sokneprest Per Inge Haugen (til venstre) og ordførar Jan Kåre Aurdal.

SKULEJUBILEUM: I byrjinga av oktober markerte Sykkylven ungdomsskule 50-årsjubileum. Elevane ved skulen presenterte eit flott festprogram for frammøtte gjestar.

MØBELVANDRING: For første gong arrangerte Venneforeninga for Norsk Møbelfagleg Senter møbelvandring i arbeidstida. Om lag 70 personar deltok i omvisinga ved Hjellegjerde i slutten av september.

Kjetil Tandstad, fødd 1950, er journalist i Sunnmørsposten og redaktør for Årbok for Sykkylven.

Krutrøyk frå Aursneset

Av Kjetil Tandstad

Ingen kunne halde seksløparen så stø og sjå hestetjuvar og mordarar så fryktlaust inn i ansiktet som marshall Matt Dillon i TV-serien Krutrøyk. Så var han også meir eller mindre frå Aursneset.

Det var i fjernsynets barndom på våre kantar. Amerikanske TV-seriar samla nasjonen framfor svart-kvitt-skjermene. I Sykkylven var western-serien Krutrøyk noko pliktoppfyllande samfunnsborgarar gjerne skulka viktige møte for å få med seg.

Den slitesterke fjernsynsserien med festlege Festus, flotte Miss Kitty, den koselege landsbylegen Doc og ikkje minst den store og røselege marshallen Matt Dillon – vart vår nye storfamilie. Vi var om ikkje direkte i slekt, så var vi i alle fall sambygdingar. Den fryktlause marshallen Matt Dillon stamma direkte frå Aursneset. Vi saumfor bygdebøkene etter tre- og firmenningar som kunne gjere det mogleg for oss å seie at vi også hadde blodsband til westernhelten. Vi peika triumferande på lista over skodespelarar som rulla over skjermen etter at lova på nytt var gjenoppretta i ville vesten. Matt Dillon, starring James Arness, stod det. Hadde ikkje familien emigrert, hadde han nok heitt Jens Aursnes, slo vi fast.

I dag har han sin plass i amerikansk (og norsk) TV-historie og har for lengst kome på heidersplass på Norwegian American Hall of Fame, nettstaden som samlar norsk-amerikanarar som har gjort det skarpt på ein eller annan måte.

James Arness vart fødd i Minneapolis i Minnesota 26. mai 1923. Han debuterte som skodespelar i 1945 og to år seinare fekk han ei viktig rolle i filmen The Farmers Daughter saman med Loretta King. I 1951 spela han inn ein science fiction-grøssarar med namnet The Thing. Han hadde den viktige rolla som monsteret.

Men det var samarbeidet med John Wayne som hjelpte karrieren på gli for den høge og kraftige skodespelaren, som var som skapt for rolla som solbrent westerhelt. Han hadde roller i John Wayne-filmene Big Jim McClain (1952), Hondo (1953) og The Sea Chase (1955). Men det var då radio-serien Krutrøyk skulle overførast til fjernsynsskjermen, at ei dør inn i fjernsynsunderhaldning vart opna for han.

TV-selskapet CBS ville ha John Wayne som marshall Matt Dillon. John Wayne takka nei og foreslo James Arness, som til slutt fekk jobben. Gunsmoke – Krutrøyk på norsk – viste seg å bli den lengstlevande fjernsynsserien i heile TV-historia.

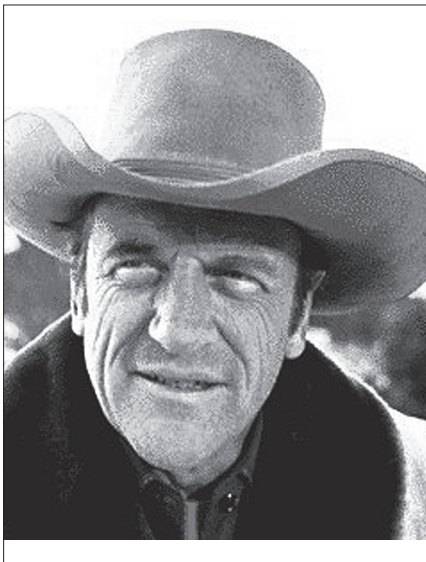
Serien var eit fast innslag på amerikanske TV-skjermar frå 1955 til 1975. Då den slitesterke serien endeleg vart teken av lufta, heldt James Arness fram i mini-serien "How the West was won".

James Arness var ikkje den einaste i familien som vart kjendisar i USA. Broren Peter, som var tre år yngre, skifta namn til Peter Graves og vart ein populær skodespelar.

Ein av sønene døypte han opp etter far sin og kalla han Rolf Aurness. Han følgde i farens fotspor på eit anna felt, nemleg surfing. James Arness var sjølv ein så ivrig surfar medan han var ung og lovande skodespelar at han lett kunne ha blitt ein "beach bum" resten

av livet om ikkje gode vener hadde styrt han inn i show biz igjen, fortalde han i eit intervju med Taylor Fogarty i samband med at sjølvbiografien hans kom ut for nokre år sidan. (Arness/Wise: James Arness: An Autobiography.) Rolf Aurness vart verdsmeister i surfing som 18-åring i 1970.

- Eg har det berre bra. Eg har litt arthritis (artriebetennelse) og nokre vanskar med skaden i beinet eg fekk i andre verdskrigen, men ingen ting alvorleg. Eg nyt pensjonisttilværet saman med familien, er helsinga frå 82-åringen James Arness til fansen på nettsida jamesarness.com denne hausten.

James Arness
som marshall Matt Dillon

Tidlegare everksjef Per Arne Aursnes har ei allsidig lokalhistorisk interesse. I mange år var han medlem av Sykkylven Sogenemnd. Han har vore ein av drivkreftene i Sykkylven Slechtsforum, med særleg interesse for digitalisering av historiske kjelder.

Petter Andreas frå Aursneset

Av Per Arne Aursnes

folketeljinga pr. 31.12 1865 under garden Aursnes finn vi ein gut på 6 år med namnet Petter Andreas Aursnes. Om han hadde spesielt gode evner veit vi ikkje, men det må ha vore framdrift i karen.

Peter Andreas sin familie. Peter Andreas bak til venstre.

Han skaffa seg eksamen frå Volda Landsgymnas og starta på legestudiet i Kristiania som Oslo heitte på den tida. Det ser ut som det har vorte for lite pengar til å fullføre ved universitetet her i landet.

Som for mange andre var det Amerika som lokka, og viljen til å bli ferdig lege tok han med seg. Nokre av breva som han sende heim, gjer at vi kan danne oss eit bilede av mannen som var godt kjend i det norske innvandrar-miljøet i Minneapolis. Reisa frå Noreg via Liverpool gjekk greitt. Han kunne engelsk og hadde store fordelar av det. Vel over i Amerika var det å skaffe seg arbeid for å tene

pengar som vart omtala i amerikabreva. Han var med på legging av skinner til jarnbanen, men det var vidareføring av legestudiet som var målet. Renter og avdrag til banklån i Noreg og pengar til studiet skaffa han seg ved å arbeide hos legar og på hospital. Alt etter to år let han seg immatrikulere på universitetet og i 1892 kunne han skrive heim og meddele at han var ferdig doktor. I

Bildet er teke hos P P Lyshol under James si vitjing i 1960. Framme: Karne Bjerke- Klara Aursnes- Ole Aursnes. Bak. Kollega av James- James- drosjesjåfør frå Langevågen.

seinare brev vekslar det om å fortelje om store operasjonar han har vore med på og med spørsmål om korleis det går med lakse- og kveitefisket heime. Han takkar og for spekekjøtlår som han har fått tilsendt. Han vart etter kvart ein travel mann i sitt yrke og breva heimover vart sjeldnare. Han har kjøpt blanke fine tener og instrument som han samanliknar ned dei som faren brukte i smia. "Dei skulle du ha sett far, det ville more deg". Peter Andreas var nok også teknisk interessert, for i 1925 tok han patent på eit stetoskop.

Peter Andreas gifte seg inn i ei dokterfamilie. Kona Ida Cirkler var av tysk herkomst.

Peter Andreas kom aldri attende til Noreg. Han heldt fram med si doktergjerning. Han vart skadd i ei bilulukke i 1925 og døydde tre år seinare. Son til Ida og Peter

Kong Olav, Eirik Bye, Peter Aurness og Rolf Aurness

Andreas, Rolf, var apotekar og hadde to born. Siste verdskrigen kom og kontakten med familien i USA vart broten.

Så kom fjernsynet. I ein westernserie dukka det opp ein stor og røsleg kar som Matt Dillon i Krutrøyk. Det var soneson til Peter Andreas, James Arness. Saman med ein kollega kom han heilt uventa på besøk på Aursneset i 1960. Etter dette vart det ny kontakt med skyldfolket i Amerika.

Det kom fleire fjernsynsseriar og her var broren Peter mellom anna med i ei av hovudrollene i Krigens vindar. Han var også med under banketten, då kong Olav var i USA. Seinare kom det nye besøk frå Amerika. Far Rolf fekk vitje Ole Aursnes og dei andre søskenborna som var i live. To av borna til James kom på vitjing. I ettertid har breva og helsingane blitt færre, men vi veit om kvar-andre og kan ta kontakt på internett.

Dette var eit lite utdrag om det som var livet til ein av utvandrarane frå Sykkylven. Det finst nok mange andre historier om dei som reiste frå gamlelandet i ei vanskeleg tid og som slo seg ned i nye heimland.

Lat oss ta vare på minna om dei som reiste ut.

James sin son, Rolf jr. på Norgesbesøk saman med kona. Frå venstre: Oddvar Aursnes, kona, Rolf jr. og Per Arne Aursnes.

Eldar Høidal er historikar ved Norsk Møbelfaglig Senter. Han er leiar i Sykkylven Sogenemnd. Han var den første redaktøren, og har vore med i redaksjonen for årboka sidan starten.

Sandkongen på Erstad - og det pjasknaste kulturminnet på Sunnmøre...

Av Eldar Høidal

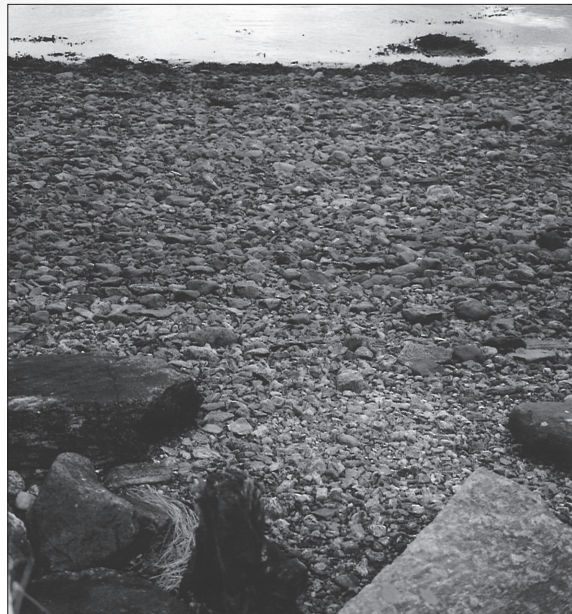
Det pjasknaste kulturminnet på Sunnmøre, var historikaren Harald Grytten sin spontane replikk då han såg det einaste som var att av den travle Sandkaia på Erstad, restane av ein kaipåle.

Hausten 2004 vart det skipa til ei historisk vandring i fara etter Sandkongen. Hans Fredrik Erstad var frå Hans-garden på Erstad og han bygde opp ei stor sandforretning i tilknytning til garden. Det har gått mange år sidan det vart skipa ut sand frå denne plassen på Erstad, så arrangørane av vandringa måtte stole på godt lokalkjende folk for å peike ut kvar verksemda hadde halde til.

I dag er området der sanden vart henta ut, heilt attgrodd av orekratt. Går ein tettare opptil, kan ein framleis sjå spora av sandtaket i landskapskonturane, og eitt og anna av det tekniske anlegget ligg også att. Det var her vandringa starta. I det følgjande skal vi gje att hovudtrekka av det som kom fram denne oktobersøndagen og følgje sanden ned til utskipingshamna i Erstadvika.

Beinmjøl

Først må vi stoppe opp ved mannen som stod bak verket; Hans Fredrik Erstad. Kva var dette for ein kar? Han vart fødd i 1868, som son til Bernt og Emte Erstad. Han tente sine første pengar på notfiske i fjorden. Fisken selde han til Ålesund. På den tida var det ikkje så mykje anna å tene pengar på for ein småbrukarson. Men Hans Fredrik såg fleire utveggar enn dei fleste. Kring førre hundreårsskiftet kom han i gang med sal av bein, som vart frakta til Lübeck i Nord-Tyskland og male til beinmjøl der. I 1902 starta han sjølv produksjon av beinmjøl i eit anlegg ikkje langt frå Riksheimbrua. Her var både beinknuser og tørkeri. Det finst framleis restar av ei oppbygd steinrenne, som leidde vatnet fram til anlegget. Fleire av steinane som mol beinet til mjøl,

Det einaste som står att etter kaianlegget til Hans Fredrik Erstad, er restane av ein kaipåle.

vitnar enno om den første eksportbedrifta i Sykkylven.

Men det var sandfrakta som gjorde Erstad til ein velhalden mann etter lokale tilhøve, og gav han det velklingande namnet Sandkongen. I 1904 brann Ålesund. Byen skulle attreisast og det vart innført murtvang. Det vil seie at alle bygga i sentrum skulle vere i stein og mur. Dermed vart det ein stor marknad for dei som hadde sand som dei trong for å reise dei mange flotte jugendstilhusa i Ålesund. På grunn av den nære avstanden til Ålesund, var Sykkylven ein framifrå plass for slik verksemd. Dette var også ein kommune med gode og lett tilgjengelege sandforekomstar. Som på Erstad.

Ikkje berre trong dei sand til attreisninga av Ålesund, kunne byhistorikar i Ålesund, Harald Grytten, fortelje under vandringa. Dei trong også kalk og teglstein. Teglstein fekk dei frå teglverket på Aure og kalk og sementstein frå anlegget til Heinrich Schmidt på Blindheim.

Sand i renner

Hans Fredrik Erstad var ikkje den første som selde sand frå Erstad, fortel Fredrik Drabløs, som har skrive ein artikkel om Sandkongen. Det skal ha vore Petter Erstad som var pioneren på dette feltet. Hans Fredrik kom i gang litt seinare, men han var nok den beste forretningsmannen av dei to. Han gav kjøparane gode prisar, slik at dei helst handla med han. Hans Fredrik Erstad skal ha vore heilt nede i ein pris på 10 øre pr hektoliter sand.

For å få sanden ut til båtane som skulle frakte massa til Ålesund, vart det laga ei kai som gjekk på pålar så langt ut i sjøen at båtane kunne kome til. Men det var eit stykke å frakta sanden før han kom heilt ned til strandkanten. Dette studerte Hans Fredrik mykje på. Han fekk etter ei tid gode råd og hjelp frå nokre som hadde vore på gullgraving i Alaska. Der var dei vane med å leie sanden gjennom trerenner. Slik ordna Sandkongen seg også. Han fekk leia vatn frå elva Tverråna, som

ligg ovanfor Erstad-setra, og ned mot Erstad. Oppe ved setra laga han til ei demning, som sørge for at det heile tida rann ut høveleg mengde med vatn, opplyste Jan Hildre, som er oppvaksen på Erstad. Vatnet vart så leidd inn mot sandtaket, der det vaska ut sand, som så vart ført vidare i renner ned mot sjøen. På denne måten fekk han også reinsa sanden for leire og slagg. For å fjerne steinar, gjekk sanden gjennom sold og rister. Når sanden var komen ned mot sjøen, vart han ført opp i kar, medan vatnet

rann vidare og ut i sjøen. Etter at kara vart fylte opp, vart dei førte vidare ut til båtane. På dette viset kunne dei få transportert 1000 hl sand per dag til Ålesund.

Rest av kaia

Etter at behovet vart større, fekk dei laga ein skinnegang, slik at vogner frakta sanden ned til kaia, kunne

Lewis Welle fortelje under vandringa. Lewis vart fødd ti år etter at Sandkongen døydde, men han har heile sitt liv budd i området og han hørde dei gamle fortelje mykje om korleis verksemda til Hans Fredrik Erstad utvikla seg. Først skal det ha vore bygd ein enkel skinnegang, så fortalde dei at det kom opp eit dobbeltspor. Ved eit koplingssystem kunne dei nytte fallenergien i dei fulle sandvognene for å få opp att tomvognene.

Det er ikkje mykje som syner att av sandverksemda i dag. Det einaste som finst, er dei nesten usynlege spora i sandtaket, restane av ein skinnegang og ein einsleg rest av ein

kaipåle som kan sjåast inne på land. Harald Grytten utnemnde denne påleresten til det "pjasknaste" kulturminnet på Sunnmøre, mest å likne med ei forvoksa, rota mjølketann, i følgje byhistorikaren. Men så lenge dette er det einaste faste merket som framleis står og vitnar om denne sentrale sykkylvverksemda, er minnesmerket viktig. Med god hjelp av dei måleriske skildringane til Grytten, greidde dei frammøtte og sjå føre seg korleis kaia gjekk ut på solide pålar frå dette startpunktet inne på land.

Byvandrar og byhistorikar Harald Grytten var hausten 2004 med på vandring i fotefara til Sandkongen Hans Fredrik Erstad for å fortelje kor tette band det var mellom Ålesund og Sykkylven i dei åra Ålesund vart gjenreist etter den store brannen hundre år tidlegare. Huset til Sandkongen med klokketårnet i bakgrunnen. Foto: Eldar Høidal

Kanskje tjuetredve meter ut i vatnet på flo sjø.

Oddvar Haugen kunne fortelje at det for nokre år sidan stod restar av eit par pålar nett der marebakken byrjar. Desse måtte fjernast fordi dei var i vegen for nota som dei brukte å setje der.

Haugen fortalde at området ved det smålåtne kulturminnet, framleis vert kalla Sandkaia. Mest truleg gjekk skinnegangen ut på kaia, meinte han. Så vart vognene

førte fram til dei ventande båtane og innhaldet velta om bord. Haugen kunne hugse at det ved kaia låg restar av nokre gamle, rustne skinner. Dei vart fjerna då han bygde hus der i 1975.

Grendesenter

Hans Fredrik Erstad vart som nemnt ein rik mann. Etter likningsprotokollen frå 1918 hadde han då

Byvandrar og byhistorikar Harald Grytten fortalde levande om Hans Fredrik Erstad - Sandkongen. Foto: Eldar Høidal

den nest høgste formuen i Sykkylven. Han heldt bedrifta gåande mange år etter at Ålesund var oppattbygd. I åra frå om lag 1908 til 1918 hadde han faste leveransar til fyr- og hamnevesenet.

Han var medviten om sin posisjon og huset han førte opp på heimegarden, høvde godt for ein person som bar namnet Sandkongen. I dag er det ekteparet Petter og Gunnilla Sandvik som eig og bur i huset. Under historievandringa kom det fram at Hans Fredrik Erstad hadde funne eit felt ved setrevegen ved Erstad-setra, der det var stein som hadde dei kvalitetane han såg etter. Han fekk tak i

svenske steinhoggarar, som hogg til steinen i solide blokker som var veleigna som byggjematerial. Huset vart ført opp i 1914. Etter at Sandkongen døydd i 1918, var det både post og butikk i huset. Det var som eit lite grendesenter kring tunet på Hansgarden, slik det også hadde vore dei åra Hans Fredrik Erstad fekk utfalde seg.

Kåre Sørthe hadde praksis ved lensmannskontoret i Sykkylven, før han tok utdanning ved lensmannslinja ved Politiskolen. Seinare arbeidde han i lensmannsetaten i fleire kommunar i Romsdal og på Nordmøre og han var også tilsett ei tid i Justisdepartementet. Då han trekte seg tilbake som lensmann i Halså og Tustna som følgje av sjukdom, hadde han 40 opplevingsrike år bak seg i etaten. I denne artikkelen fortel han med humor og varme om episodar han minnest frå sitt aller første år som polititjenestemann.

Erindringer - da jeg begynte i lensmannsetaten

Av Kåre Sørthe

Våren 1960 søkte jeg aspirantopptak ved lensmannslinjen ved Politiskolen og kom inn. Jeg ble plassert ved Ørskog lensmannskontor, som det het den gang, med kontorsted i Sykkylven.

Der skulle jeg være ett år, slik ordningen var. Min far, som var sterkt slekts- og historieinteressert, så en slags skjebnens tilskikkelse i at jeg ble plassert der, da bror til en av mine oldeforeldre noen år hadde fungert som lensmann i Skodje (Ørskog) i 1860 - 70-årene.

Jeg pakket sekken og dro i veg, sikkert en lørdag, da jeg skulle møte på mandag. Jeg var ukjent på stedet, og for å fordrive tiden lørdagskvelden, satte jeg meg på Bedehuskafeen. Da kom en middelaldrende, noe korpulent mannsperson med tynt, gråsprengt hår inn i kafeen, skarp, men vennlig i blikket. Han hilste høflig, presenterte seg som lensmannsfullmektig Konrad Bernhard (KB) Haugseth og ønsket meg velkommen.

Vennlig møte

Et faderlig, vennlig møte med en som brydde seg og tok seg av en 21 år gammel guttunge på terskelen til yrkeslivet. Slik var mitt første møte med etaten. KB fortalte at han var fungerende lensmann. Lensmann Bernt Tandstad hadde permisjon og var i Amerika. KB skulle egentlig ha patruljetjeneste i sentrum. I stedet var han på tur for å holde registreringsforretning i et konkursbo. Han foreslo at jeg ble med.

Jeg fikk erfare at KB ikke først og fremst tenkte på klokka og skrev overtid. For ham var det å utføre sin plikt det viktigste. KB tildelte meg oppgaven å gå gjennom noen dokumenter og papirer i skuffer og skap. En tillitserklæring til en nybegynner og jeg håper jeg hadde vett til å spørre om ting jeg var usikker på.

Karl Bernhard Haugseth var ein markant skikkelse ved Ørskog og Sykkylven lensmannskontor. Bilde utlånt av Perdy Haugseth

Mandag morgen møtte jeg opp på kontoret hos KB og Erling Lillevik. Sistnevnte stod da på farten til å begynne på grunnkurset ved Politihøgskolen. Jeg fikk vite at jeg skulle overta hans plass. Javel! Her lhar du nøkkelhanken, sa Lillevik og viste meg nøkkelen til den offentlige kasse, hvor blant annet innbetalt omsetningsavgift skulle oppbevares. Så kan hende det blir innbetalt arveavgift. Bøter, som blir innfordret, skal også i denne kassen. Så fikk jeg nøkkelen til forsikringsselskapet Norges Brannkasses kasse. Og her er nøkkelen til lensmannens private kasse. Lensmannen hadde sin inntekt vesentlig av gebyrer for ymse slags forretninger som ble utført ved kontoret. Jeg fikk vite at det var en eldgammel ordning, som ennå hang igjen i lensmannsetaten.

Dermed drog Lillevik på Politiskolen og jeg, en guttunge på 21 år, stod der med nøkkelhanken. Jeg skulle være læregutt. KB var ein god læremester i det kontormessige og såkalte sivilrettslige gjøremål.

Han var jovial, folkelig, godslig, kanskje noe "sidræva" som politimann, men hadde denne faderlige omsorgen som skaper trygghet hos nybegynnere. Det var bare vi to til lensmann Tandstad kom tilbake utpå ettersommeren. Han stilte på kontoret i cow-boyhatt og skoreim til slips.

Avgifter

Noe av det jeg først fikk befatning med, var det som hadde med omsetningsavgiften å gjøre. Avgiften ble innbetalt til lensmannskontoret. Forfallsdato var den 15. i neste måned. Yngre kontordamer, som kom opp og betalte, var et hyggelig innslag i arbeidsdagen. Ble avgiften ikke betalt ved forfall, skulle den sikres ved utpanting – nok et nytt og fremmed begrep. Lensmann Tandstad tok også på seg inkassooppdrag, så jeg fikk lære å skrive inkassovarsel og inkassogebyr.

I forhold til skattefogden, førte vi noe som het mellomregnskap. KB var særlig påpasselig med at dette ble rett. Hver måned laget jeg regnskap over innfordret omsetningsavgift og sendte skattefogden. Det var en del industribedrifter i Sykkylven og store avgiftsbeløp. Alt ble betalt kontant/per sjekk. Å betale per sjekk eller bankgiro var ennå ikke vanlig. Jeg husker at jeg gikk med 60.000 – 70.000 i kontanter til banken. Jeg syntest ansvaret var stort, men KB fulgte nøye med.

Så var det innfordring av årsavgiften på biler, den såkalte luksusskatten. En gang i halvåret fikk lensmannskontoret tilsendt en liste fra skattefogden over personbiler i kommunen. Da var det å skrive betalingsvarsel for hånd med kulepenn til hver enkelt bileier. Betalingen skjedde kontant til lensmannskontoret. Men dette var før hver mann fikk privatbil.

Gårdsskatt

Rundt 1960 eksisterte det ennå noe som het gårdsskatt, som skulle betales til staten. Det var skatt på matrikulert eiendom, en eldgammel – for ikke å si den eldste – måten å beskatte privatfolks faste eiendom på. Skatten ble beregnet etter matrikkelskylden, som var et uttrykk for størrelse og avkastningsmuligheter på eiendommen. En gang per halvår kom det en innfordringsliste fra skatte-

fogden over gårdsskatten på bruk av en viss størrelse. Beløp på for eksempel åtte kroner og sekstifire øre, eller atten kroner og seksten øre, skulle innfordres til staten. Det ble sagt at det kostet mer å administrere innfordringen av denne avgiften enn hva det gav av inntekt i statskassen. Så ble den da også avskaffet noen år senere.

Det var å sende ut betalingsvarsel igjen, skrevet for hånd. Jeg lærte alle gårds- og bruksnumrene å kjenne etter hvert. Og gårdbrukerne møtte opp for å betale, gjerne i dress og slips. De skulle helst inn til lensmannen eller til KB når gårdsskatten skulle betales, for dette var liksom en høytidelig handling. Den slags kunne ikke en ukjent guttunge ta imot.

Så var det Norges Brannkasse, som i dag har endt opp som If Storebrand. Jeg skulle anta at Norges Brannkasse ennå var det selskap som hadde flest kunder ut over landet. Jeg fikk lære at det var noe som het portefølje. I henhold til Lov om Brannkasse tillå det lensmannen å være selskapets representant i distriktet.

Bernt Tandstad var lensmann av den gamle sorten, en velbygd, kraftig kar med naturlig autoritet. Han hadde gått på underoffisersskolen i Trondheim og hadde lang fartstid som lensmann. På flere måter kunne han opptre som en småkonge med stor makt lokalt. Det ble meg fortalt at han en gang kom over noen folk fra Utrykningspolitiet som drev trafikkontroll i distriktet hans. Han stoppet bilen og spurte hva dette skulle bety. Her var det han som hadde politimyndighet. Han ville ikke vite av UP-kontroll i sitt distrikt. De fikk se å komme seg herfra. Politimester Bing visste ikke sin arme råd da dette kom ham for øre. Tandstad tilhørte Bondepartiet, som det da ennå het, og var ingen ihuga tilhenger av mye av det nye som holdt på å trenge seg fram i samfunnet. Han skrev blant annet chauffeur for sjåfør. Jeg husker han en gang røk uklar med et kvinnemenneske fra stedet i telefonen og uttalte sånn halvt fornærmet, at "ej veit då vel det, ej so he vøre lensmannj her sia 1926".

Han hadde nok god anseelse hos sorenskriver og fylkesmann, og ble flere ganger oppnevnt som set-

telensmann for blant annet store vegskjønn. Det var etter den gamle veglov, der lensmannen var skjønnsbestyrer. Når skjønnsprotokollen var ferdigskrevet for hånd, var det min jobb å skrive utskrift på skrivemaskin. Dette syntes jeg var interessant og jeg lærte mye om hvordan slike rettslige dokument ble satt opp.

Forkynnelse

Protokollen måtte mangfoldiggjøres, da den skulle forkynnes for partene. Kontoret hadde en hånddreven kopimaskin – en stor sylinder som til kopieringen ble innsmyrt med sort trykksverte. Den skrevne stensilen ble lagt på sylindrerens, som ble sveivet frem med håndsveiv, og trykte eksemplarer kom frem i ønsket antall. Alt gikk greit, så lenge en ikke berørte sverten. Åpenbart en museumsgjenstand i dag.

Forkynnelsen var i denne sammenheng et ord med en helt annen betydning enn den jeg kjente til fra den tid jeg som guttunge var med på bedehuset og hørte på emissærene. Jeg hadde høytidelig avgitt stevnevitneforsikring for sorenskriver Sølberg ved Nordre Sunnmøre Sorenskriveri i Ålesund. Det var min jobb å reise rundt og forkynne skjønnsresultat når partene bodde i distriktet. Jeg fikk lære at det var noe som hette stedlig kompetanse. Å reise rundt i slike oppdrag var en fin måte å bli kjent på.

Lensmann Tandstad var som sagt ivrig nynorskmann og skrev det ene engasjerte innlegget om målsaka etter det andre i Sunnmørsposten. Jeg satt i arbeidstida og renskreiv innleggene på maskin. KB ristet bare på hodet. KB, som var fra Utsira og hadde drevet sildefiske i yngre år, var ikke nynorskmann, men for husfredens skyld prøvde han vel så godt han kunne å skrive sine brev og rapporter på akseptabel nynorsk. Men det ble fortalt at lensmannen alltid gikk gjennom hans produkter med rød blyant.

Lensmannen hadde etter den gamle veglov oppsyn med offentlige veger og med vegvoktere. Jeg husker at når det skulle legges stikkrenner gjennom offentlig veg, kom vegvokteren på kontoret og fikk utlevert blankettsett i syv eksemplarer som skulle fylles ut. Jeg følte meg alltid stolt og tok min opp-

gave høytidelig, når Tandstad bad meg se etter vegstandarden – om vegen trengte vøling – når jeg var ute og reiste. Jeg hadde jo kjørt godsroute på hullele grusveger til Molde og visste når det var nødvendig med den slags.

Jeg fikk også lære om bidragssaker. At den som satte barn på annenmanns døtre, måtte betale for moroa og at slike saker i hovedsak skulle gå gjennom lensmannskontoret. KB fortalte meg om den nærmest utrolige juridiske anakronismen at en person kunne bli idømt bidragsplikt, selv om han ble frikjent i farskapssaken. Det gjelder å passe seg, sa han, og blunket.

Dansevakt

En lørdag sa lensmannen at i kveld får du iføre deg uniformen, ta bilen min og dra inn i Ramstaddalen på dansevakt. Jeg iførte meg min nye uniform og betraktet meg selv en stund i speilet – det var alltid ungjenter der - og dro av gårde til danseplassen.

Noe høylytt skrål var det nok, nen ikke noe som gikk ut over liv og helbred. Enkelte bar nok inn spann og Norgesglass med hjemmebrygget sterkøl. Jeg holdt meg i og ved bilen og hadde vett til ikke å prøve å gripe inn eller provosere noen. Dette var et miljø jeg for så vidt kjente fra mitt hjemsted og som jeg selv i noen grad hadde deltatt i. Jeg visste det ikke var så ille som det kunne virke. Ikke visste vel jeg hva som var lovlig og ulovlig når det galt alkohol på offentlig sted. Ikke kjente vel jeg heller innholdet i Løsgjengerloven av 1900 eller bestemmelsene i alkoholloven og de kommunale vedtektene som forbud mot å nyte alkohol på offentlig sted. Enkelte kom bort og skulle være kompis og klappe meg på skuldra og ville vite hva for en kar jeg var. Noen snertne jenter var der da også å kaste blikket på, men jeg var jo i uniform, og tross alt tok jeg min oppgave alvorlig. Tilbake på kontoret mandag morgen måtte jeg avlegge muntlig rapport. KB skrev rødmelding og sendte til politikammeret. Jeg fikk vite at jeg skulle ha overtidsbetaling for denne tjenesten. Du verden, det sto ikke på!

Var det ikke dansevakt lørdagskveldene, var det gjerne ordenspatrulje i sentrum. Jeg skjønnte ikke

Lensmann Bernt Tandstad og Konrad Bernhard Haugseth i spissen for eit folketog like etter krigen.
Bilete utlånt av Øygunn Tandstad.

helt hensikten med dette på et gjennomgående fredelig sted. Men i slik teneste var det lettere å komme i kontakt med folk som ferdes ute, noe jeg kunne dra fordel av de helgene jeg hadde fri.

Trafikkontroll

Enkelte helger var vi også ute på trafikkontroll. Det gikk jo rykter om fyllekjøring. KB var ivrig i tjenesten i slike tilfelle. Han var både avholds- og indremisjonsmann og kontrollerte førerkort og bilens lys og lykter nøye. Det var særlig viktig at bilen var påmontert skvettlapper. Sprutvinkelen måtte ikke være over 15 grader. Ved mindre alvorlige tilfeller kunne KB praktisere det han kalte conduiteprinsippet. KB var en av de som tok ting i beste mening.

Andre praktiserte andre prinsipper. En gang var jeg på trafikkontroll på Strandafjellet sammen med lensmannsbetjent Ole Røyrhus på Stranda. Det ble en opplevelse. Vi møttes på Strandafjellet og tok oppstilling på den tid sykkelvingene kom hjemover fra dansefest. Det kom da gjerne mange biler samlet i en kø. Ole gikk frem på den måte at han stanset første bilen, så litt på føreren og stakk førerkortet i lommen. Gikk så til neste bil og til neste i køen til

han hadde alle førerkortene i lommen. Mange bilister ble utålmodige og gav høylytt uttrykk for det. Ole lot seg ikke skiple. Jeg ville vel vise sympati og gav uttrykk for at han burde ta mer hensyn til de som var i bilene og ikke hefte dem unødig. Senere, når jeg minnet han om denne kontrollen, forklarte han: Jeg har alltid vært tilhenger av den direkte metode.

Ole Røyrhus hadde nok en utakknemlig og krevende oppgave å være ordenspoliti alene på industristedet Stranda, med så ymse elementer samlet. Det er sagt at han gjorde en respektabel innsats, og fikk bukt med det meste/verste. Jeg fikk i årenes løp servert mange historier om ham. Han var vel noe spesiell, men han gjorde sitt beste, som han burde ha hatt ros for.

Tvangsforretninger var det lite av. Jeg skulle vel ha en viss opplæring å behandle slike saker i praksisåret, men det var det heller dårlig med. Jeg husker en gang jeg var med lensmannen på en utleveringsforretning, med grunnlag i misligholdt avbetalingskontrakt. Det galt et haglgevær og jeg skulle representere selgeren. Javel! Lensmannen stilte med to vitner og alt ble behørig protokollert på stedet.

Sene betalere

Jeg fikk lære at det innen etaten var et uttrykk som het sene betalere. Slike personer hadde etaten alltid utstrakt befatning med. Jeg fikk også oppleve sannheten i ordtakene om at det er dyrt å være fattig. En sene betaler skulle ha sagt at det var så greit å vente med betalingen til lensmannen kom på døra, så fikk han med alle omkostningene med det samme. En annen skal ha sagt at jeg startet med to tomme hender og nå har jeg en halv million i gjeld. Det var nok et uttrykk for galgenhumor.

Noe som var helt nytt for meg, var vekselprotester, noe som stadig forekom i enkelte bedrifter. Jeg skjønnte etter hvert at det var en form for betaling, men også et forsøk på å stadig skyve gjelden unna. Overdreven bruk av vekslere i betalingsøyemed var vel et slags tegn på at det så vidt hanglet og gikk. Jeg lærte å protestere en veksel, lærte om trassat, trassent og remittent. Banken, som skulle ha vekslene protestert, kom gjerne med den ved kontortidens slutt på lørdag.

Når en person var avgått ved døden, skulle vedkommendes pårørende melde fra om dette til lensmannskontoret. KB forklarte nøye hva et bo var og om skifterett, arverett og om skiftet og uskiftet bo. En gang var jeg også med da Tandstad satte opp et testamente for en person. Jeg ble også satt til å dra rundt i kommunen for å kontrollere private brønner, for å forsikre oss om at de var tilstrekkelig sikret, slik at barn ikke falt nedi. Dette var også et av lensmannsetatens mangfoldige gjøremål.

Vanlig kriminalitet, skadeverk, tyveri og vold var det, etter det jeg kan huske, lite av. En gang kom det klage fra en person i Straumgjerde på en nabo som har de foretatt seg ett eller annet på klagerens eiendom. Lensmannen måtte komme straks. Du får ta deg en tur, sa Tandstad, her har du bilnøkklene. Jeg merket at han og KB lo for seg selv. Jeg dro i veg. Det er så vidt jeg husker det var noe med et gjerde. Jeg tror ikke det ble noen sak ut av det. Det spørres om ikke KB intervernerte med sitt conduiteprinsipp og løste tvisten. Det viktigste for klageren var vel å få lensmannen til stedet.

Eggerøre

En natt ble jeg oppringt av KB. En person hadde brutt seg inn på hotellet i sentrum og drev og herjet omkring. Vi drog i veg og fant en av bygdens størrelser på kjøkkenet i ferd med å lage eggerøre. Fyren hadde knust noen flere egg enn hva som strengt tatt var nødvendig til eggerøren og veggene i rommet så ut deretter. Han ble tatt med til lensmannskontoret og KB gjennomførte et særlig nøyaktig avhør. Jeg fikk overvære. Den pågrepne nektet innbrudd og ble satt i arresten over natten, inntil lensmannen om morgenen truet med å ta ham med til Ålesund for varetektsfengsling, om han ikke la alle kort på bordet. Det gjorde han. Det var ikke den store kriminalsaken, men som nybegynner i faget ble jeg da en erfaring rikere.

En annen tildragelse: Det måtte være en søndagskveld ble jeg kalt ut av lensmann Tandstad. En passasjer på ferja – for øvrig en fra stedet – var beruset og hadde slått seg vrang og var til sterk sjenanse for andre passasjerer, og vi måtte møte opp på ferjekaia og ta oss av ham når ferja la til kai.

Matrosene hadde ham under kontroll så lenge. Da fikk jeg skikkelig respekt for Bernt Tandstad, som da var i sitt sekstiende år. Mannen – som var ung og sterk – ble lett da Tandstad grep fatt i ham og fekk tauet han inn i bilen.

Mannen ble satt i arresten i kjelleren i Tandstads privathus. Arresten var bygd av enkle panelingsbord. I et tilstøtende rom hadde fru Anna Tandstad matboden sin. Mannen våknet av beruselsen når det led på natten og ville ut. Han gikk løs på veggene, med det resultat at syltekrukker og saftflasker danset i hyllene. "Du slipper ikke ut før du har ordnet opp etter deg. Vær så god. Nødvendig materialer finner du i garasjen", sa Bernt Tandstad. Mannen skjønte sitt eget beste og satte i gang. Arresten ble god som ny.

Jeg holdt meg underrettet om vedkommende person i årene etter jeg forlot Sykkylven. Det var aldri noe tull med han mer. Å gjøre opp for seg på stedet for skadegjørende handlinger var og er nok den beste oppdragende medisin. En medisin jeg er overbevist

om burde ha vært benyttet i større utstrekning overfor såkalte småkriminelle enn hva tilfellet er i dag.

Fritid

Kontortiden var fra klokka 0900 til 1700. Vi hadde en time middag, da spiste jeg på Bedehuskafeen, der to ungjenter serverte. I middagstiden kjøpte jeg en liter melk og nødvendig mat på Pihlbua og tok med meg til hybelen. KB dro hjem til middag med kona Perdy. De bodde da i Ullavika. Jeg hadde hybel i første etasje hos Paul Furseth i Nakkegata. Idrettsplassen lå like ved og den brukte jeg til å trene friidrett. Der ble jeg kjent med Eldar Bergman, som var en av distriktets beste kule- og diskoskastere. Eldar stod i ringen og kastet diskosen, kastet og kastet. Hans far var gjerne til stede og brakte diskosen tilbake. Eldar tok bronsemedalje i NM i diskos noen år senere. Jeg trente distanseløping med Bernt Ludviksen, som var en habil løper. Vinters tid ble det spilt ishockey på Andestadvatnet. Denne vinteren var det mye barfrost og lite snø. Enkelte kvelder kunne jeg stikke innom ungdomshuset, hvor Sykkylven Blandakor hadde øvelse. Dessverre meldte jeg meg aldri som interessert sanger. Det gikk mange år før jeg kom i gang for alvor, men siden har korsangen og miljøet rundt gitt meg mye positivt. En annen fritidsaktivitet dette året i Sykkylven var bridgespill på Bedehuskafeen med Jarle Eidheim som makker.

Jeg ble faderlig og vennlig behandlet av både KB og lensmann Tandstad. KB hadde ennå ikke privatbil. Tandstad lot meg gjerne låne sin Austin om søndagene, slik at jeg kunne ta med venner på biltur. Han ba meg alltid se etter vegstandarden ved slike anledninger. Det hendte nok at turen ikke bare gikk til Stranda, men gjerne helt til Hellesylt. Enkelte søndager ble jeg bedt til middag både til KB og Tandstad. Både Perdy Haugseth og Anna Tandstad var vennligheten selv. Anna var kunstnerisk og spilte utmerket fiolin.

Kaffe med fangen

En historie jeg fikk høre seinere, karakteriserer en lensmann av den gamle og gode sorten, den gangen det gikk an å vise litt medmenneskelighet. En person satt i varetekt i arresten i kjelleren i Tandstads privathus. Ved ettermiddagskaffen bemerket

fru Anna at hun synes så synd å ham som satt alene i kjelleren. Om de ikke kunne be ham opp til kaffi og en prat. Jo, arrestanten ble invitert opp i lensmannens finstue, fikk kaffe og gode kaker og de hadde det hyggeleg utover kvelden. Ut på kvelden ble Tandstad trøtt. Du får lukke ham inn igjen før du går til sengs, sa han sin kone før han gikk til ro.

Jeg har bare gode minner fra det ene året i Sykkylven. Tiden i lensmannsetaten har vært interessant og lærerikt. Jeg har fått møte folk på godt og vondt i disse årene. Jeg synes jeg har lært mye positivt og verdifullt i kontakten med de jeg velger å kalle alminnelige folk, mange har jeg fått den største respekt for og får lov å kalle mine venner.

Det går an å være pensjonist, når man har de gode minner å se tilbake på.

Desse har vore med å støtta utgjevinga av
Årbok for Sykkylven 2005

Sparebanken Møre

Sykkylven Energi AS
Advokat Kjetil Kvammen
B.S. Aure AS
Nordea
Coop Mega Sykkylven
Sykkylvsbladet
YIT Building Systems AS
Elias Vinje AS
Ekornes ASA
Emco Møbler AS
Sandella Fabrikken AS
sapDesign as
Hjellegjerde Møbler AS
Maxbo Idebygg
Amatec AS
Sykkylven Gjensidige Trygdelag
L.K. Hjelle AS
Holen Arkitektkontor
PC Support AS
Møre Trafo AS
Brunstad AS
Berg-Hansen Reisebureau
Sykkylven Bok & Papir AS
Fotograf P.P. Lyshol

Oversiktsbilde over Sykkylven sentrumsområde teke frå Stavekollen av Jon Hole.

GJENNOMBRUDD

*mitt ansikt
faller stadig av
bit for bit*

*gradvis
vendes innsiden
utover*

jeg lever ennå

Odd Jan Eidem